T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER ANABİLİM DALI

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

KİTÂB-I KÖROĞLU ADLI ESERİN (vr. 187a – 210b) DİL VE EDEBİYAT EĞİTİMİ YÖNÜNDEN ÇALIŞILMASI (İNCELEME-METİN-DİZİN)

Ayşe Gizem APALI

(Yüksek Lisans Tezi)

İstanbul, 2024

T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER ANABİLİM DALI

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

KİTÂB-I KÖROĞLU ADLI ESERİN (vr. 187a – 210b) DİL VE EDEBİYAT EĞİTİMİ YÖNÜNDEN ÇALIŞILMASI (İNCELEME-METİN-DİZİN)

Studying Kitab-i Köroglu (vr. 187a-210b) In Terms of Language and Literature Education

Ayşe Gizem APALI

(Yüksek Lisans Tezi)

Danışman

Prof. Dr. Mesut ŞEN

İstanbul, 2024

Tüm kullanım hakları

MÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsüne aittir.

© 2024

ONAY

Ayşe Gizem APALI tarafından hazırlanan "KİTÂB-I KÖROĞLU ADLI ESERİN (vr. 187a – 210b) DİL VE EDEBİYAT EĞİTİMİ YÖNÜNDEN ÇALIŞILMASI (İNCELEME-METİN-DİZİN)" konulu bu çalışma, 16/04/2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda aşağıdaki jüri üyeleri tarafından başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

	Adı Soyadı	**İmza**
PROJE DANIŞMANI	Prof. Dr. Mesut ŞEN	
JÜRİ ÜYESİ	Prof. Dr. Mesut ŞEN	
JÜRİ ÜYESİ	Prof. Dr. Uğur GÜRSU	
JÜRİ ÜYESİ	Prof. Dr. Mehmet AÇA	

ETİK BEYANI

Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırladığım çalışmamda;

- Sunduğum bilgileri, dokümanları ve verileri akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Çalışmamda yararlandığım eserlerin tamamına atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Elde ettiğim verilerde ve sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı bildirir, aksi bir durumda aleyhimde doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Ayşe Gizem APALI

ÖN SÖZ

Bu çalışma, Azerbeycan Milli İlimler Akademisi Muhammed Fuzûlî El Yazmaları Enstitüsünde bulunmakta olan B-206/1824 numaralı *Kitâb-ı Köroğlu* adlı eserin 187a-210b varaklarını kapsayan bir incelemedir. Söz konusu eser, Köroğlu Destanı'nın Çağatayca (Eski Özbekçe) varyantı olup Mirza Halil Yüzbaşıyev Karabağî tarafından istinsah edilmiştir.

Eser, Klasik Sonrası Çağatay Türkçesi metni olup bir taraftan Nevâyî dilinin takipçisi olmakla birlikte diğer taraftan Özbek unsurlarının etkisiyle karışık saha özelliği gösteren bir metindir. Dil unsurları olarak Kırgız Türkçesi, Kıpçak Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesini içermesi ve karışık saha özelliği göstermesi bakımından Türk dili araştırmaları açısından önem arz etmektedir. Öte yandan Köroğlu Destanı'nın çeşitli Türk topluluklarının sözlü kültüründe anlatılagelen bir destan olması da söz konusu varyantı Türk halk edebiyatı araştırmalarına kaynak teşkil etmektedir.

Destanın 1a-32b yapraklarını Maral Oluk, 32b-68b yapraklarını Ayşe Özkan Akdağ, 68b-92a yapraklarını Özlem Turan, 116b-139a yapraklarını Özge Aktaş, 163b-187a yapraklarını Gülşah Küçük Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü yüksek lisans tezi olarak Prof. Dr. Mesut Şen'in danışmanlığında çalışmıştır. 29 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek lisans öğrencileri Sevde Nur Ceylan Erten ve Miraç Erten ise 211a-235a ile 235a-257b yapraklarını Prof. Dr. Mesut Şen'in danışmanlığında çalışmışlardır.

Çalışma; inceleme, metin ve dizin bölümlerinden oluşmaktadır. Giriş bölümünde ilk olarak destanın tanımı yapılarak toplumsal hafızadaki öneminden bahsedilmiştir. Ardından Köroğlu Destanı ve varyantları hakkında bilgi verilmiş, çalışılan yapraklar özetlenmiştir. İnceleme bölümünde eser imlâ, ses ve şekil özellikleri bakımından incelenmiştir. Metin bölümünde 187a-210b yaprakları transkripsiyon alfabesiyle Arap harflerinden Latin harflerine aktarılmıştır. Dizin bölümünde söz konusu yapraklarda geçen tüm sözcüklerin anlamları bağlamlarına göre verilmeye çalışılmıştır.

Lisans eğitimimde Eski Türk Dili alanına yönelmeme vesile olan ve beni bu alana teşvik eden İstanbul Üniversitesinden değerli hocalarım Dr. Öğr. Üyesi Özcan TABAKLAR ve Doç. Dr. Feryal KORKMAZ'a, yüksek lisans hayatım boyunca desteğini daima hissettiren, bana inanmaktan asla vazgeçmeyen, sabrıyla ve engin bilgisiyle yol gösteren değerli hocam,

tez danışmanım Prof. Dr. Mesut ŞEN'e, eserin Azerbaycan'dan temin edilmesinde katkısı olan kıymetli hocam Doç. Dr. Mehdi GENCELİ'ye, hazırlamış olduğu dizin programı ile dizin oluşturmamızı sağlayan Prof. Dr. Ceval KAYA'ya, ilgisi ve desteğiyle hep yanımda olan sevgili aileme teşekkürlerimi sunuyorum.

Ayşe Gizem APALI

ÖZET

Çağatay Türkçesi, 15. yüzyıldan 20. yüzyılın başlarına kadar Orta Asya'daki Türk halkları tarafından kullanılan edebî dildir. Bu çalışmada, Azerbaycan İlimler Akademisi Muhammed Fuzûlî Elyazmaları Enstitüsünde bulunan, müellifi belli olmayan, Mirza Halil Yüzbaşıyev Karabağî tarafından istinsah edilen "Kitâb-ı Köroğlu" adlı eserin 187a-210b varakları incelenmiştir. İncelememize konu olan bu eser, Klasik Sonrası Çağatay Türkçesi metni olup bir taraftan Nevâyî dilinin takipçisi diğer taraftan Özbek unsurlarının etkisiyle karışık saha özelliğini gösteren bir metindir.

Kitâb-ı Köroğlu, Çağatay Türkçesinin son dönemlerinin fonetik ve morfolojik hususiyetlerini barındırması bakımından mühim olmakla birlikte Türk topluluklarının sözlü kültüründe anlatılagelen bir destan olması bakımından da önem arz etmektedir. Çalışmanın ana hedefi, Köroğlu'nun söz konusu varyantının dil özelliklerini ve zengin muhtevasını ortaya koymaya çalışmaktır.

Çalışmamızın Giriş bölümünde problem durumu, araştırmanın hedefi, Türk destanlarının mâhiyeti, Kitâb-ı Köroğlu'nun varyantları hakkında bilgi verilmiştir. İnceleme bölümünde araştırmaya konu olan varaklar incelenip özetlenmiş, ses ve şekil özellikleri üzerinde durulmuştur. Metin bölümünde eser, transkripsiyon alfabesiyle Latin harflerine aktarılmıştır. Dizin bölümünde metnin dizini ve sözlüğü oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Destan, Kitâb-ı Köroğlu, Köroğlu Destanı, Türk Dili, Çağatay Türkçesi, Türk Halk Edebiyatı

ABSTRACT

Chagatai Turkish is a literary language used by the Turkish peoples of Central Asia from the 15th century to the early 20th century. This study investigated files 187a-210b of the "Kitâb-ı Köroğlu" work, copied by Mirza Halil Kaptanyev Karabağî and stored in the Muhammed Fuzûlî Manuscripts Institute of the Azerbaijan Academy of Sciences. The author is unclear. In the work under examination, we find that it is a Post-Classical Chagatai Turkish literature that adheres to the Nevâyî language while also displaying mixed-field features influenced by Uzbek elements.

Additionally to being an epic recounted orally in Turkish communities, Kitâb-ı Köroğlu is significant because it preserves the morphological and phonetic traits of the latter phases of Chagatai Turkish. The main goal of this research is to attempt to uncover the linguistic characteristics and rich content of the relevant Köroğlu variety.

The study's introduction provides information on the problem scenario, research objectives, Turkish epics, and Kitâb-ı Köroğlu variations. The foils that were the focus of the study were analyzed and summarized, and their shape and acoustic qualities were highlighted in the review part. The text part contains a translation of the material into Latin letters using the transcription alphabet. In the index section, a dictionary and index to the text have been constructed.

Key Words: Epic, Kitâb-ı Köroğlu, Köroğlu Epic, Turkish Language, Chagatai Turkish, Turkish Folk Literature

İÇİNDEKİLER

ONAY ..... **i**
ETİK BEYANI ..... **ii**
ÖN SÖZ ..... **iii**
ÖZET ..... **v**
ABSTRACT ..... **vi**
İÇİNDEKİLER ..... **vii**
KISALTMALAR ve İŞARETLER LİSTESİ ..... **xiii**
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ ..... **xiv**
BÖLÜM I: GİRİŞ **1**
1.1. Problem Durumu ve Araştırmanın Amacı 1
1.2. Destan 1
1.2.1. Destan tanımı ve Türk edebiyatında destan 1
1.2.2. Köroğlu Destanı ve varyantları 2
1.2.3. Kitâb-ı Köroğlu adlı eser hakkında bilgi 3
1.2.4. İncelememize konu olan 187a-210b varaklarının özeti 3
BÖLÜM II: YÖNTEM **6**
2.1. Araştırma Modeli 6
BÖLÜM III: BULGULAR **7**
3.1. DİL İNCELEMESİ 7
3.1.1. Yazılış (İmlâ) Özellikleri 7
3.1.1.1. Ünlülerin yazılışı 7
3.1.1.1.1. a ünlüsünün yazılışı 7
3.1.1.1.2. e ünlüsünün yazılışı 7
3.1.1.1.3. é ünlüsünün yazılışı 8
3.1.1.1.4. ı, i ünlülerinin yazılışı 8
3.1.1.1.5. u, ü, o, ö ünlülerinin yazılışı 8
3.1.1.2. Ünsüzlerin yazılışı 9
3.1.1.2.1. ç ünsüzünün yazılışı 9
3.1.1.2.2. p ünsüzünün yazılışı 9
3.1.1.2.3. g ünsüzünün yazılışı 9
3.1.1.2.4. ñ ünsüzünün yazılışı 9

3.1.1.2.5. t ünsüzünün yazılışı 10
3.1.1.2.6. s ünsüzünün yazılışı 10
3.1.1.3. Bazı ek ve şekillerin yazılışı 10
3.1.2. Ses Bilgisi 10
3.1.2.1. Ünlüler 10
3.1.2.1.1. Ünlü değişmeleri 11
3.1.2.1.1.1. e > é değişmesi 11
3.1.2.1.1.2. o > ö, u > ü değişimi 11
3.1.2.1.1.3. e > ü değişmesi 12
3.1.2.1.1.4. ı > u ve i > ü değişmesi 12
3.1.2.1.2. Ünlü uyumu 12
3.1.2.1.2.1. Kalınlık-incelik uyumu 12
3.1.2.1.2.2. Düzlük-yuvarlaklık uyumu 13
3.1.2.1.3. Ünlü türemesi 14
3.1.2.1.4. Ünlü düşmesi 15
3.1.2.1.5. Ünlü birleşmesi 15
3.1.2.2. Ünsüzler 15
3.1.2.2.1. Ünsüz değişmeleri 15
3.1.2.2.1.1. b > m değişmesi 16
3.1.2.2.1.2. b > v değişimi 16
3.1.2.2.1.3. p > f değişimi 16
3.1.2.2.1.4. t > d değişimi 17
3.1.2.2.1.5. ķ > ġ değişmesi 17
3.1.2.2.1.6. ķ > ḫ değişmesi 17
3.1.2.2.1.7. ġ/g > v değişmesi 17
3.1.2.2.1.8. d > ḏ > y değişmesi 17
3.1.2.2.1.9. z > s değişmesi 18
3.1.2.2.2. Ünsüz düşmesi 18
3.1.2.2.2.1. b düşmesi 18
3.1.2.2.2.2. r ve l düşmesi 18
3.1.2.2.2.3. g düşmesi 18
3.1.2.2.3. Ünsüz türemesi 19
3.1.2.2.3.1. y türemesi 19
3.1.2.2.3.2. n türemesi 19

3.1.2.2.3.3. Ünsüz ikileşmesi 19
3.1.2.2.4. Ünsüz benzeşmesi 19
3.1.2.2.5. Göçüşme (metatez) 20
3.1.2.2.6. Hece düşmesi (haploloji) 20
3.1.3. Şekil Bilgisi 20
3.1.3.1. İsim 20
3.1.3.1.1. Çokluk eki 20
3.1.3.1.2. İyelik ekleri 20
3.1.3.1.3. İsimlerde tamlama 21
3.1.3.1.3.1. Belirtili isim tamlamaları 22
3.1.3.1.3.2. Belirtisiz isim tamlamaları 22
3.1.3.1.3.3. Zincirleme isim tamlamaları 22
3.1.3.1.4. İsim çekimi ekleri 23
3.1.3.1.4.1. Yalın (nominatif) hâl: eksiz 23
3.1.3.1.4.2. İlgi (genitif) hâli: -nıŋ /- niŋ, -nı/-ni, -ıŋ /-iŋ 23
3.1.3.1.4.3. Yönelme (datif) hâli: -ġa/-ge, -a/-e, (nadiren) -ḳa 23
3.1.3.1.4.4. Yükleme (akkuzatif) hâli: -nı/-ni, -n, (nadiren) -ı/-i ve -dı/-di 23
3.1.3.1.4.5. Bulunma (lokatif) hâli: -da/-de, (nadiren) -ta/-te 24
3.1.3.1.4.6. Uzaklaşma (ablatif) hâli: -dın/-din, (nadiren) -ndın/-ndin ve -dan/-den 24
3.1.3.1.4.7. Eşitlik (ekvatif) ekleri: -ça/-çe, -çek, -day/-dey 24
3.1.3.1.4.8. Vasıta (instrumental) hâli ekleri: -n, -in 25
3.1.3.1.5. Sayı isimleri 25
3.1.3.1.6. İsim yapım ekleri 25
3.1.3.1.6.1. İsimden isim yapma ekleri 25
3.1.3.1.6.2. Fiilden isim yapma ekleri 26
3.1.3.2. Sıfat 27
3.1.3.2.1. Niteleme sıfatları 27
3.1.3.2.1.1. Karşılaştırma sıfatları 27
3.1.3.2.1.2. Pekiştirme (berkitme) sıfatları 28
3.1.3.2.1.3. Küçültme sıfatları 28
3.1.3.2.2. Belirtme (tayin) sıfatları 28
3.1.3.2.2.1. İşaret sıfatları 28

3.1.3.2.2.2. Sayı sıfatları 28
3.1.3.2.2.2.1. Asıl sayı sıfatları 29
3.1.3.2.2.2.2. Sıra sayı sıfatları 29
3.1.3.2.2.2.3. Üleştirme sayı sıfatları 29
3.1.3.2.2.2.4. Kesir sayı sıfatları 29
3.1.3.2.2.2.5. Topluluk sayı sıfatları 29
3.1.3.2.2.3. Soru sıfatları 29
3.1.3.2.2.4. Belirsizlik sıfatları 29
3.1.3.3. Zarf 30
3.1.3.3.1. Zaman zarfları 30
3.1.3.3.2. Yer zarfları 30
3.1.3.3.3. Miktar zarfları 30
3.1.3.3.4. Tarz (suret) zarfları 30
3.1.3.4. Zamir 30
3.1.3.4.1. Şahıs zamirleri 31
3.1.3.4.2. Dönüşlülük zamirleri 31
3.1.3.4.3. İşaret zamirleri 32
3.1.3.4.4. Soru zamirleri 32
3.1.3.4.5. Belirsizlik zamirleri 32
3.1.3.4.6. Bağlama zamirleri 32
3.1.3.5. Edat 33
3.1.3.5.1. Ünlem edatları 33
3.1.3.5.1.1. Ünlemler vāy (191b/12). 34
3.1.3.5.1.2. Seslenme edatları hey (191a/05). 34
3.1.3.5.1.3. Gösterme edatları ana (208a/07). 34
3.1.3.5.1.4. Sorma edatları kin (187a/06). 34
3.1.3.5.1.5. Cevap edatları Cevap edatlarının incelediğimiz bölümlerde örneği yoktur. 34
3.1.3.5.2. Bağlama edatları 34
3.1.3.5.2.1. Sıralama edatları ve (191b/01), bilen (200a/08), birle (191b/03) 34
3.1.3.5.2.2. Denkleştirme edatları ya…ya (192b/07). 34
3.1.3.5.2.3. Karşılaştırma edatları mis̱l (187a/08) 34

3.1.3.5.2.4. Cümle Başı edatları Cümleleri mânâ bakımından birbirine bağlayan bu edatlar, daima cümle başında bulunur. Fonksiyonlarına göre şu gruplara ayrılırlar: 34
3.1.3.5.2.4.1. Fakat ifadesini taşıyanlar: lîkīn (197a/05)..... 34
3.1.3.5.2.4.2. Eğer ifadesini taşıyanlar: şāyed (187b/07). 34
3.1.3.5.2.4.3. Netice ve izah ifade edenler: belki (196a/09), ammā (189a/02)..... 34
3.1.3.5.2.4.4. Benzerlik ifade edenler: dek (190b/01), dék (188a/03). 34
3.1.3.6. Fiil..... 34
3.1.3.6.1. Fiil yapım ekleri..... 34
3.1.3.6.1.1. İsimden fiil yapma ekleri..... 34
3.1.3.6.1.2. Fiilden fiil yapma ekleri 35
3.1.3.6.2. Fiillerde olumsuzluk 35
3.1.3.6.3. Fiil çekimi 36
3.1.3.6.3.1. Şahıs ekleri 36
3.1.3.6.3.1.1. Zamir kökenli şahıs ekleri 36
3.1.3.6.3.1.2. İyelik eki kökenli şahıs ekleri..... 36
3.1.3.6.2.1.3. Emir kipindeki şahıs ekleri..... 37
3.1.3.6.2.2. Şekil ve zaman ekleri 37
3.1.3.6.3.2.1. Bildirme kipleri 37
3.1.3.6.3.2.1.1. Geniş zaman.....37
3.1.3.6.3.2.1.2. Şimdiki zaman.....37
3.1.3.6.3.2.1.3. Görülen geçmiş zaman 38
3.1.3.6.3.2.1.4. Öğrenilen geçmiş zaman.....38
3.1.3.6.3.2.1.5. Gelecek zaman eki 38
3.1.3.6.3.2.2. Tasarlama (dilek) kipleri 39
3.1.3.6.3.2.2.1. Emir kipi 39
3.1.3.6.3.2.2.2. Şart kipi.....40
3.1.3.6.3.2.2.3. İstek kipi 40
3.1.3.6.3.2.2.4. Gereklilik kipi 41
3.1.3.6.4. Cevherî fiil ve bildirme ekleri..... 41
3.1.3.6.5. Fiillerin birleşik çekimleri..... 41
3.1.3.6.6. Fiillerde soru 42

3.1.3.6.7. Birleşik fiiller 42
3.1.3.6.7.1. İsimlerden yardımcı fiillerle yapılan birleşik fiiller 42
3.1.3.6.7.2. Tasvir fiilleri 43
3.1.3.6.7.2.1. Yeterlik (iktidar) fiili 43
3.1.3.6.7.2.2. Tezlik fiili 43
3.1.3.6.7.2.3. Süreklilik (devamlılık) fiili 44
3.1.3.6.7.2.4. Yaklaşma fiili 44
3.1.3.6.8. Sıfat-fiiller (partisipler) 44
3.1.3.6.9. Zarf-fiil (gerundium) 45
METİN 46
AÇIKLAMALI DİZİN 74
KAYNAKLAR 170

KISALTMALAR ve İŞARETLER LİSTESİ

a	**:**	Her bir varağın ön yüzü
a.g.e.	**:**	Adı geçen eser
Ar.	**:**	Arapça
b	**:**	Her bir varağın arka yüzü
Bk.	**:**	Bakınız
C.	**:**	Cilt
çev.	**:**	Çeviren
DİA	**:**	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Far.	**:**	Farsça
hzl.	**:**	Hazırlayan
Krş.	**:**	Karşılaştırınız
mec.	**:**	Mecaz, mecazen
R.	**:**	Rusça
S.	**:**	Sayı
s.	**:**	Sayfa
TDAY	**:**	Türk Dili Araştırmaları Yıllığı
TDEA	**:**	Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi
vb.	**:**	ve benzeri
vd.	**:**	ve diğerleri
+	**:**	İsim tabanına gelen ekten önce kullanılır.
-	**:**	Fiil tabanına gelen ekten önce kullanılır.
/	**:**	Eklerdeki şekilleri gösterir. Dizinde varak numaraları ile satır numaralarını ayırmak için kullanılır.
<	**:**	Kelimenin kaynağını gösterir.
[ ]	**:**	Yazmada okunamayan, olmayıp eklenen veya onarılan yerleri gösterir.
( )	**:**	Yazmada yanlışlıkla yazılan tekrarları göstermek için kullanılır.
(?)	**:**	Okunamayan kelimeleri veya şüpheli durumu belirtir.

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ء	ʾ
ا	a, e
آ	a, ā
ب	b, p
پ	p
ت	t
ث	s̲
ج	c, ç
چ	ç
ح	ḥ
خ	ḫ
د	d
ذ	z̲
ر	r
ز	z
س	s
ش	ş
ص	ṣ
ض	ż
ط	ṭ
ظ	ẓ
ع	ʿ
غ	ġ
ف	f
ق	ḳ
ك	k
نك	k, n, ŋ
ل	l
م	m
ن	n
و	o, ö, u, ü, v
ه	a, e, h
ى	é, ı, i, ī, y

BÖLÜM I: GİRİŞ

1.1. Problem Durumu ve Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada Türk destanlarının en önemli ürünlerinden biri olan Kitâb-ı Köroğlu (vr.187a-210b) adlı eserin Türk dili ve edebiyatı çerçevesinde destan dili açısından incelenmesinin önemini tespit etmek amaçlanmıştır. Bu doğrultuda şu sorulara yanıt vermek için çalışılacaktır:

1. Kitâb-ı Köroğlu'nun Türk diline katkısı nedir?
2. Kitâb-ı Köroğlu'nun Çağatay Türkçesi araştırmalarına katkısı nedir?
3. Kitâb-ı Köroğlu'nun Türk halk edebiyatı içerisindeki yeri nedir?

Bu problemlere paralel olarak, Klasik Dönem Sonrası Çağatay Türkçesine ait edebî eserlerden Kitâb-ı Köroğlu'nun ses ve şekil özelliklerinin incelenmesi hedeflenmektedir. Köroğlu Destanı Türk toplulukları içerisinde yüzyıllar boyunca anlatılagelmiş, bu sebeple geniş bir coğrafyada çeşitli kollara ve varyantlara sahip olan bir destandır. İçinden yetiştiği halkın duygu ve düşüncelerini yansıttığından dolayı Türk halk edebiyatı çalışmaları için bir kaynak teşkil etmesi hedeflenmektedir.

1.2. Destan

1.2.1. Destan tanımı ve Türk edebiyatında destan

Bilindiği ve bu konudaki çoğu kaynaklarda kaydedildiği gibi, destan kelimesi dilimize, İslâmiyet'in kabulünden sonra "efsane, mesel, hikâyet-i güzeştegân" anlamında kullanılan Farsça kökenli "dâstân" kelimesinin ses ve anlam değişikliğiyle girmiştir.[1]

Türkçedeki destân teriminin Batı dillerindeki karşılığı olarak epopee, epique, epic gibi terimler kullanılmaktadır.

Destan, en genel tanımıyla büyük, olağanüstü toplum ve kahramanlık olaylarını uzun ve manzum olarak anlatan edebiyat türüdür.[2] İnsanı ve toplumu ilgilendiren ya da etkileyen hemen her olay, destan konusu olabilir.

---

[1] M. Öcal Oğuz, "Destan Tanımı ve Eski Türk Destanları", *Millî Folklor*, S. 62 (2004), s. 5-7.
[2] TDEA, "Destan", C. 2, s. 263-271.

Destanların genellikle üç dönemde oluştuğu görülmektedir. 1. Doğuş. Milletin ortak şuurunda ve hayal gücünde iz bırakan birtakım tarihî ve sosyal olaylar meydana gelir, bunlarda rol alan bazı kahramanlar yüceltilerek ön plana çıkarılır. 2. Yayılış. Olay ve kahramanlarına yenileri eklenerek destan bölgeden bölgeye ve kuşaktan kuşağa geçer. 3. Yazıya geçiriliş. Bu dönemde sözlü geleneği bilen güçlü bir şair ortaya çıkar ve destanı bir şiirler bütünü halinde nazma çeker.[3]

Türk destanları başka pek çok şekilde de gruplandırılmakla birlikte edebiyatçılar tarafından İslâmiyet'ten Önceki Türk Destanları ve İslâmî Dönem Türk Destanları olarak da tasnif edilmektedir. Bu bağlamda Yaratılış Destanı, Alp Er Tunga Destanı, Şu Saka Destanı, Oğuz Kağan Destanı, Kurttan Türeyiş Destanı, Ergenekon Destanı, Türeyiş ve Göç Destanı, Manas Destanı ve Cengiznâme İslâmiyet'ten önceki Türk destanları arasında iken Satuk Buğra Han Destanı, Battal Gazi Destanı, Dânişmendnâme, Saltuknâme ve nihayet Köroğlu Destanı da İslâmi dönem Türk destanları arasında sayılmaktadır.[4]

1.2.2. Köroğlu Destanı ve varyantları

Köroğlu; Balkanlar'dan Doğu Türkistan'a, Güneybatı Anadolu'dan Sibirya'ya kadar uzanan Türk dünyasında hikâyeleri anlatılan ve okunan tarihî bir şahsiyettir.[5] Türk boylarının yaşadığı her coğrafyada varyantları bulunan Köroğlu'nun nereli olduğu tam bilinememekte, konu hakkında çeşitli araştırmalar yapılmaya devam edilmektedir. Yaşanan olaylar da varyantlara göre değişiklik göstermekte, bunda başka kişilerin kahramanlıklarının da Köroğlu'na mâl edilmesi etkili olabilmektedir.

Köroğlu, destanî daireleri vücuda getiren kahramanların bütün özelliklerini taşımaktadır. Onun etrafında, her muhitin mahallî hurafelerinin, muhtelif asırların tarihî olaylarının ve birçok hikâyedeki epizotların toplandığı görülmektedir. Türk-İran savaşları, Türkmen-Kızılbaş mücadeleleri, Celâlî İsyanları, hep Köroğlu etrafında toplanmıştır. Özbekler onu "sultan" olarak tasavvur ederken Anadolu halkı zulüm gören halkın hamisi bir "haydut" olarak kabul etmişlerdir.[6]

Destanlar nesilden nesile aktarılırken toplumların duygu ve düşünceleri ile söz varlığı da beraberinde gelir. Böylece Köroğlu Destanı, dil zenginliği ile geniş bir coğrafyada yaşama

---

3 Kâzım Yetiş, "Destan", *DİA,* C. 9, s. 202-205.
4 Yetiş, *a.g.m.*, s. 202-205.
5 Faruk Sümer ve Nurettin Albayrak, "Köroğlu", *DİA,* C.26, s. 268-270.
6 Pertev Naili, Boratav, *Köroğlu Destanı*, Evkaf Matbaası, İstanbul 1931, s. 6.

imkanı bulmuştur. Her toplumun kendinden bir iz bıraktığı Köroğlu Destanı, irili ufaklı birçok değişikliğe uğramıştır. Köroğlu'nun iki temel varyantı bulunmaktadır:

1) Batı yahut Kafkas ve Anadolu Anlatmaları: Azerbaycan, Gürcü, Anadolu, Gagauz ve diğer Balkan varyantları, Kırım varyantı
2) Doğu yahut Orta Asya Anlatmaları: Özbek, Türkmen, Tacik, Karakalpak, Orta Asya Arapları, Sibirya Tobolları varyantları.[7]

Tahkiyeli metinlerin temel unsurları olan karakterler, olay örgüsü ve mekân özelliklerine bakıldığında incelediğimiz Kitâb-ı Köroğlu adlı eserin en çok Doğu varyantlarından Özbek varyantına benzediği görülmektedir.

1.2.3. Kitâb-ı Köroğlu adlı eser hakkında bilgi

Kitâb-ı Köroğlu adlı eser Azerbaycan Millî İlimler Akademisi Muhammed Fuzûlî El Yazmaları Enstitüsünde bulunmakta olup Mirza Halil Yüzbaşıyev Karabağî tarafından istinsah edilmiştir. Eserin asıl nüshasının 1874-75 (h. 1291) yıllarında yazıldığı anlaşılmaktadır. Eser toplam 260 yapraktır. Yazma müsvedde tarzında, siyah renkli karton cildi olan bir deftere yazılmıştır. Nazım-nesir karışık olarak, her sayfada çoğunlukla on bir satır olacak şekilde yazılmıştır. "El-kıssa" diyerek başlayan mensur bölümler hikâyenin asıl bölümleridir. Nazım bölümleri çoğunluktadır. Destanın başında Garib mahlaslı şairin gazeli bulunmaktadır. Köroğlu kıssası ise 3b/09'dan itibaren başlamaktadır.

Kitâb-ı Köroğlu adlı eser dil özellikleri bakımından Klasik Sonrası Çağatay Türkçesi dönemine ait olup karışık dilli metin özelliği göstermektedir. Kıpçak Türkçesi, Kırgız Türkçesi, Kuzey Özbekçesi ve Azerbaycan Türkçesi dil özellikleri de mevcuttur.

1.2.4. İncelememize konu olan 187a-210b varaklarının özeti

Çembil belinde hüküm süren Köroğlu Sultan'ın emrinde Kırk Yiğit vardır. Köroğlu, perilerle ve insanlarla evlenir. Ancak yüz yaşına gelmiş olmasına rağmen çocuk sahibi olamaz. Bu nedenle İsfahan şehrinden Haldar oğlu Hasan Kan'ı kaçırıp evlat edinir. Kırk Yiğit ise Gürcistan'dan Avaz Oğlan'ı ister. Hasan ve Kırk Yiğit'in alamadığı Avaz Oğlan'ı Köroğlu alıp getirir. Avaz güzelliğiyle, tatlı diliyle kısa zamanda herkesi mest eder. Çembil Bel, Avaz ile yeniden hayat bulur. Bir gün Hüdik Gölü'ne gidip Kırk Yiğit'in çocuklarını gören Köroğlu çocuğu olmadığı için ağlamaya başlayınca Avaz Han buna çok üzülür. Yolda

[7] Fikret Türkmen, "Köroğlu'nun Özbek Varyantları", *Millī Folklor Dergisi*

çeşitli olaylar yaşayan Avaz Han, Çembil'i terk eder. Yolunu şaşırıp gittiği bir şehirde uyuyakalır. O sırada bu şehirden bir kız kırk bir gece boyunca rüyasında Avaz'ı görür. Kızın ağabeyi Safder Şah onu bulup eğlenceye davet eder. Safder Şah'ın kardeşi Şirin, rüyasında gördüğü kişinin eğlencede bulunan Avaz Oğlan olduğunu anlar ve böylece Şirin Kız ve Avaz Han muradına ererler, evlenirler. Köh-i Kaf dağının eteğinde Şeddad'ın yeryüzünde kurduğu İrem Bağı'nda hiç kimse kalmadıktan sonra periler burayı mesken tutar ve Aga Yunus Peri de bu perilerden biridir. Aga Yunus Peri'nin teyzesinin çocuğu olan Canan Peri, Aga Yunus Peri'yi ziyarete gelip giden Avaz'ı görerek ona âşık olur. Aşkından yemeden içmeden kesilir. Avaz'ın Şirin ile evlendiğinden Canan Peri'nin haberi yoktur. Avaz Han ile Şirin'i evlendikleri gece birlikte gören Canan Peri Şirin'in gözüne sürme çekip onu kör ettikten sonra Avaz'ı bayıltıp İrem Bağı'na kaçırır. Burada Canan Peri ve Avaz Oğlan yedi gün yedi gece düğün yapıp nikahlanırlar. Bir zaman sonra Avaz Han'ın eski derdi depreşir. Şirin Kız ve Canan Peri ile vedalaşıp atı Mecnun Kök'e biner, ata yurduna varmak üzere yola çıkar ve Gürcistan'a varır. Burada Hünkar Şah, Avaz Oğlan'ı görür, tanır. Avaz Oğlan'ın Köroğlu'nun dininden dönmesini ister fakat bu duruma karşı çıkan Avaz Oğlan'ı emrindeki dört yüz cellat boynuna ipek urgan takarak inleye inleye ağlatıp dar ağacına bağlar. İncelediğimiz bölüm Avaz Oğlan'ın dar ağacına bağlanması ile başlar.

Hünkar Şah'ın emrine uymayan Avaz Oğlan, dar ağacında olmasına rağmen Köroğlu'nun dininden dönmeyi kabul etmez. Bunun üzerine Avaz Oğlan'ın yedi yaşındaki kız kardeşi ve anası da onun hallerini görüp Müslüman olur. Hünkar Şah'ın adamları Avaz Oğlan'ın son arzusu üzerine bağlı olan gözlerini açarlar. O sırada Avaz Oğlan, Kırk Yiğiti ile gelen Köroğlu'nu görür. Bunun üzerine Köroğlu, Hasan Han ve Kırk Yiğit, Hünkar Şah ve adamlarının üzerine yürürler ve kafirleri alt ederler. Böylece Gürcistan halkı ve hükümdarı da Müslüman olur, yedi gece gündüz şölen yapılır ve Köroğlu, Avaz Oğlan ve Hasan Han kendi ülkelerine dönerler.

Bir zaman geçtikten sonra Avaz Oğlan ve Köroğlu, Safder Şah'ın şehrine gitmek üzere yola çıkar. Burada Avaz Han, Safder Şah ile dost olur, başından geçen olayları ona anlatır. Avaz Han'ın geldiğini duyan Canan Peri ve Şirin Kız mesut olur. Köroğlu ve Safder Şah da dost olur ve yedi gün yedi gece eğlence düzenlenir.

Bir zaman sonra Köroğlu, Avaz Han ve Hasan Han ile yanlarında Kırk Yiğit ile birlikte Safder Şah ile vedalaşıp uzak yollara düşerler. Yirmi üç gün durmadan yol yürüdükten sonra Çembil ülkesine gelirler. Burada Gülnar Peri, Aga Yunus Peri ve Miskal Peri onları karşılar.

Periler Bota Göz'ün aşkından yataklara düştüğünü, kimseyle konuşmadığını ve yemeden içmeden kesildiğini söylerler. Bunun üzerine Bota Göz'ün babası Ahmet Serdar Behram adında bir vezirini Köroğlu'na gönderir. Aradan beş ay geçer Avaz Han ile Bota Göz birbirine gazeller söyler. Bir gün Bota Göz rüyasında Hızır'ı görür, konuşur ve sonra Avaz Han'ı görebilmek için üç deve odun alıp sahraya gitmek üzere ayrılır.

Son kıssada ise Köroğlu Sultan, Kırk Yiğit'inin önünde kendi tacını Avaz Han'ın başına takar, Kır atını ve Çembil yurdunu ve Teke Yomud halkını ona vererek Avaz Han'ı sultan ilan eder.

BÖLÜM II: YÖNTEM

Literatür taraması; daha önce çalışılmamış, ihtiyaç duyulan ve özgün bir araştırma konusunun belirlenmesi, konu hakkında daha önce yaşanan tartışma ve gelişmelerin, temel kavram ve fikirlerin öğrenilmesi, araştırmanın gerekçesinin netleştirilerek araştırma soruları ve hipotezlerin oluşturulması, araştırma için uygun yöntemlerin belirlenmesi ve sonuçların bilime sağladığı katkıların tartışılması gibi amaçlarla gerçekleştirilmektedir. (Ali Demirci, Literatür Taraması, Coğrafya Araştırma Yöntemleri. s.74).

Bu çalışmada destan, Türk destanları ve Köroğlu destanı ile ilgili araştırmanın Türk dili ve edebiyatına sağlayacağı katkının ön görülebilmesi için literatür taraması yapılacaktır. Bunun için kütüphanelerde ve internette yer alan akademik çalışmalardan yararlanılacaktır. Doküman analizi, nitel araştırmalarda dokümanları incelemek, analiz etmek suretiyle kullanılan bilgi kaynaklarından biridir. Kitâb-ı Köroğlu'nun (187a-210b) şekil ve içerik özellikleri Türk dili ile Çağatay Türkçesi konusunda veri olarak kullanılmak üzere incelenecektir.

2.1. Araştırma Modeli

Destan, Türk destanları ve Köroğlu Destanı ile ilgili literatürü tarayıp eserdeki dil özelliklerini tespit etmek için literatür taraması yapılacaktır. Metni okuyup söz varlığından anlam çıkarabilmek için metin analizi yapılacaktır.

BÖLÜM III: BULGULAR

3.1. DİL İNCELEMESİ

3.1.1. Yazılış (İmlâ) Özellikleri

Kitâb-ı Köroğlu'nun incelememize konu olan bölümünde Eski Uygur ve Arap-Fars imlâsının özelliklerine tesadüf edilmektedir. Ta'lik hat ile bir deftere müsvedde tarzında kaleme alınmış olan bu eserde, bazı istisnalar dışında çoğunlukla hareke kullanılmamıştır.

Söz konusu metinde Arapça ve Farsça kelimelerin yazımında genellikle orijinal yazılışa sadık kalınmıştır. Metnin genelinde Kırgız Türkçesi ve Kuzey Özbekçesi şivelerinin etkisi ağırlıklı olarak hissedilmektedir.

3.1.1.1. Ünlülerin yazılışı

3.1.1.1.1. a ünlüsünün yazılışı

İlk hecede: Metinde a ünlüsü ilk hecede ekseriyetle medli elif (آ) ile gösterilmekle birlikte zaman zaman da elif (ا) ile yazılmıştır.

atnıŋ 197a/04 آتنيك alma 200b/11 آلمه ast 201b/02 است

Söz konusu ünlünün herhangi bir harf ile gösterilmediği örnekler de mevcuttur:

ḳaytıp 208a/03 قيتپ

Orta hecede: a ünlüsü orta hecede genellikle elif (ا) ve he (ه) ile gösterilmektedir.

solmasun 189a/09 سولماسون olmasun 189a/09 اولماسون tolġanıp 190b/01 تولغانيب

Son hecede: Son hecede a ünlüsü genellikle he (ه) ve elif (ا) ile yazılmıştır.

siŋlısıġa 190b/05 سكلى سيغه ağasıġa 191b/06 اغاسيغه oğlan 197b/10 اوغالن

3.1.1.1.2. e ünlüsünün yazılışı

İlk hecede: Metinde ilk hecede bulunan e ünlüsü için herhangi bir okutucu veya hareke kullanılmamıştır.

ketip 196a/11 كتيب neçe 197b/03 نچه mendey 208b/06 منداى

Orta hecede: e ünlüsü orta hecede elif (ا) ve bazen de he (ه) ile yazılmıştır.

yürekleri 196b/05 یوراکلری yürekde 199b/03 یوراکده yiberdi 204a/11 یباردی

Son hecede: Son hecede bulunan e ünlüsü ekseriyetle he (ه) ve elif (ا) ile gösterilmiştir.

birbirige 198a/08 بربریکا çölde 198b/01 چولده keçe 198b/10 کچه

3.1.1.1.3. é ünlüsünün yazılışı

Metinde ilk hecede bulunan kapalı e (é) ünlüsü devamlı olarak ye (ی) ile gösterilmiştir.

érinip 199a/10 ایرنیب étgen 199b/05 ایتکن ségresüŋler 201a/04 سیکراسوکلر

3.1.1.1.4. ı, i ünlülerinin yazılışı

İlk hecede: Metinde ilk hecede bulunan ı ünlüsü için bazen okutucu kullanılmamış, bazen de ye (ی) ile gösterilmiştir. İlk hecede yer alan i ünlüleri ise genellikle ye (ی) ile gösterilmiştir.

ḳılıçların 201a/10 قیلچ لرین yıraḳ 205a/06 یراق tiliŋdin 206a/02 تیلتکدین

Orta hecede: Orta hecede bulunan ı ve i ünlüleri genellikle ye (ی) ile gösterilirken bazen de herhangi bir okutucu kullanılmadığı görülmektedir.

ornıġa 206b/03 اورنیغه odıġa 207a/03 اودیغه kölinde 208a/11 کولنده

Son hecede: Son hecede bulunan ı ve i ünlüleri ye (ی) ile yazılmıştır.

ḳalmadı 208b/01 قالمادی ḳanı 209a/09 قانی sözlerin 209b/10 سوزلرین

3.1.1.1.5. u, ü, o, ö ünlülerinin yazılışı

Söz konusu ünlülerin bulunduğu kelimelerde darlık-genişlik, kalınlık-incelik durumlarının yazımdan hareketle tespit edilebilmesi mümkün değildir. Bu nedenle kelimelerin yazımı, Özbek ve Kırgız Türkçelerindeki varyantları ile karşılaştırılarak belirlenmeye çalışılmıştır.

İlk hecede: Bu ünlüler ilk hecede vav (و) ile gösterilmiştir.

yüz 207b/03 یوز yurtını 210a/01 یورتنی körüşüp 210a/05 کوروشوب

Orta hecede: Orta hecede bulunmaları durumunda bu ünlüler yine vav (و) ile gösterilmiştir.

soruşup 210a/05 سوروشوب öldürseŋ 187b/02 اولدورسك ögsünüp 189a/08 اوكسنوب

Son hecede: İlk ve orta hecelerde olduğu üzere son hecede de bu ünlülerin yazımı vav (و) ile karşılanmıştır.

ķolum 189a/11 قلوم ķuzum 189b/01 قوزوم ölmesün 189b/11 اولماسون

3.1.1.2. Ünsüzlerin yazılışı

3.1.1.2.1. ç ünsüzünün yazılışı

Metinde ç ünsüzü ilk, orta ve son hecede her zaman ç (چ) ile yazılmıştır.

Çembil 210a/01 چمبل çelim 205b/09 چلم çıķıp 197a/07 چقيب

3.1.1.2.2. p ünsüzünün yazılışı

İlk ve orta hecede bulunan p ünsüzü, her zaman p (پ) ile gösterilmektedir.

çapıplar 194a/09 چاپپلر ķarap 187a/05 قراب töpe 191a/09 توپا perī 198b/11 پری

Son hecede p ünsüzünün yazılışında çoğunlukla b kullanılsa da bazı örneklerde p'li yazımlara da tesadüf edilmektedir. -p zarf-fiil ekinde ekseriyetle b ünsüzü tercih edilse bile yer yer p ünsüzünün de kullanılması söz konusudur.

içip 200b/10 ايچب ķonup 201b/09 قونوب eylep 202b/10 ايلاب

3.1.1.2.3. g ünsüzünün yazılışı

Metinde k ve g ünsüzleri kef (ك) gösterilmektedir ve bu iki ünsüzü birbirinden ayıracak herhangi bir işaret yoktur.

köznіŋ 203b/10 كوزنيك köŋülleri 204a/11 كونكلرى

3.1.1.2.4. ñ ünsüzünün yazılışı

Metinde ŋ ünsüzü nun kef (نك) ve kef (ك) kullanılarak gösterilmiştir. Nun kef (نك) yazımı, Eski Uygur imlâsına sadık kalındığının bir göstergesidir.

köŋüller 204b/11 كونكلر yaraḳnıŋ 205a/10 يراقنيك tiziŋde 205b/02 تزيكده soŋ 192a/10 سونك

3.1.1.2.5. t ünsüzünün yazılışı

Hem kalın hem ince sıralı Türkçe kelimelerin ilk, orta ve son hecelerinde düzenli olarak te (ت) kullanılmıştır. Arapça veya Farsça kökenli olan kelimelerde tı (ط) kullanımı görülürken birkaç örnekte at kelimesinin tı (ط) ile yazıldığına tesadüf edilmiştir.

atnı 210a/01 آت نى atdın 197a/01 آتدين aṭ 190b/01 آط

3.1.1.2.6. s ünsüzünün yazılışı

Eski Uygur imlâsının bir göstergesi olarak kalın ve ince sıralı kelimelerin tümünde ilk, orta ve son hecede bulunan s ünsüzünü göstermek için sin (س) harfi kullanılmıştır.

sözime 191a/02 سوزيمه astında 191b/11 آستينده taşsun 195b/15 تشسون

3.1.1.3. Bazı ek ve şekillerin yazılışı

Doğu Türkçesi imlâ geleneği metnimizde bazı ek ve şekillerin yazımında da takip edilmektedir.

a) Genitif hâli eki -nıŋ/-niŋ çoğunlukla kelimelerden ayrı yazılır. Akkuzatif hâli eki olan -nı/-ni ile şeklen aynılık taşıyan ancak kısaltılmış bir genitif hâli eki olan -nı/-ni kullanımı da metnimizde görülmektedir.
   Rüstemniŋ 195b/07 رستم نيك şāhnıŋ 199a/04 شاه نيك közini 191b/01 كوزينى
b) Metnimizde dek/dék edatının nadir olarak kelimeye bitişik yazıldığı görülmektedir.
   yılan-dek 190b/01 يلاندك yaġı-dek 197a/03 ياغيدك

3.1.2. Ses Bilgisi

3.1.2.1. Ünlüler

Çağatay Türkçesinde dokuz kısa ünlü vardır: a, e, é, ı, i, o, ö, u, ü. Uzun ünlülerden ā, ī, ū Arapça ve Farsçadan alınan kelimelerde bulunmaktadır.

3.1.2.1.1. Ünlü değişmeleri

Türkçenin tarihî ve modern dönemlerine ait dil malzemeleri incelendiğinde, devirler arasındaki en büyük farklılığın ses olaylarıyla ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Ses olayları içinde de ses değişmeleri büyük bir yer tutar.[8] Kitâb-ı Köroğlu'nun incelediğimiz kısmında görülen ünlü değişmeleri şunlardır:

3.1.2.1.1.1. e > é değişmesi

Eski Türkçedeki kök hece e'si Hakaniye ve Harezm Türkçelerinde korunmakla birlikte yer yer kapalı e *(é)* ya da *i*'ye çevrilmektedir. Çağatay Türkçesi ise tamamen kapalı e *(é)* ya da *i* tarafındadır.[9]

Klasik sonrası Çağatay Türkçesi metni olan *Kitâb-ı Köroğlu*'nda yukarıda bahsi geçen kök hece vokallerinin kullanımı ikilik içermektedir. Şöyle ki bazı kelimelerde ekseriyetle kapalı e (é) yazımı görülürken bazı kelimelerde ise hem e hem de kapalı e (é)'li yazımlar görülmektedir.

éşit- < *eşit-* "işitmek, duymak" éşit 208b/06 ایشت eşitmes 193a/07 اشتمس

kél- < *kel-* "gelmek" kéldiŋ 188b/02 كيلدك keldi 199a/07 كلدى

ket-< *két-* "gitmek" kétgen 204b/01 كيتكان ketip 198a/09 كتب

3.1.2.1.1.2. o > ö, u > ü değişimi

Arap alfabesinde yuvarlak vokaller olan o,ö,u,ü aynı harf ile karşılanmaktadır. Metinde bu sesleri ayırt edebilmemize imkân tanıyan herhangi bir işaret bulunmamaktadır. Kelimelerde mevcut olan bu seslerin okunuşunda Kırgızca ve Özbekçedeki biçimler göz önünde bulundurulmuştur.

olturur 192a/04 اولترور öldürsem 187b/07 اولدرسم uluġ 190a/06 اولوغ üç 207a/10 اوچ

[8] Mehmet Kara, *Ayrı Düşmüş Kelimeler*, Çağlar Yayınları, Ankara 2004, s. 37.
[9] Mesut Şen, *Türk Dilinin Dünü ve Bugünü*, Post Yayın, İstanbul 2016, s. 155.

3.1.2.1.1.3. e > ü değişmesi

İlk hecenin düz vokali, bazen ikinci hecenin yuvarlak vokalinin etkisiyle yuvarlaklaşır. İncelememize konu olan bu metinde çeşitli ses olaylarının da etkisiyle ilk hecede e>ü değişiminin yaşandığı örnekler mevcuttur.

sév- > süy- süyüp (202a/07), év > üy üyge (208a/03)

3.1.2.1.1.4. ı > u ve i > ü değişmesi

Metnimizde ı>u değişimine örnek olarak aḳız->aḳuz- aḳuzıŋ (194b/10) gösterilebilir.

i>ü değişimi ise üzengi>üzengü üzengüsige (197a/04) şeklinde görülmektedir.

3.1.2.1.2. Ünlü uyumu

Dilimizde kelimenin hecelerini meydana getiren sesliler bazı vasıfları ile benzeşirler. Birinci heceden başlayarak sırasıyla birbirlerine uyarlar. Kelimeye gelen eklerin seslileri de onları izlerler. Bu bir ilerleyici benzeşmedir. Seslilerin benzeşmesi bir boğumlanma benzeşmesi olup onların iki vasıflarına göre olur: 1. Dilin ileri ve geri durumu, yani incelik ve kalınlık bakımından, 2. Dudakların yayvan ve büzülmüş durumu, yani düzlük ve yuvarlaklık bakımından.[10]

3.1.2.1.2.1. Kalınlık-incelik uyumu

Ses uyumu ,diğer bir deyişle kalınlık-incelik uyumu, bütün Ural-Altay dillerinde ortak bir esas olarak kabul edilmiştir. Söz konusu bu ses uyumu başlangıçtan itibaren Türkçede mevcuttur. Buna göre bir sözcükte bulunan ünlüler, kalınlık-incelik bakımından birbirine uygun olmalıdır. İlk hecesi kalın ünlü (a,ı,o,u) olan bir kelimenin diğer ünlüleri de kalın sırada, ilk hecesi ince ünlü (e,i,ö,ü) olan bir kelimenin diğer ünlüleri de ince sırada devam etmelidir. Bu uyuma büyük ünlü uyumu da denmektedir.

Kalınlık-incelik uyumu başlangıçtan bugüne kadar Türkçenin her devrinde çok kuvvetli olarak hâkim bulunmuş olan ve olmakta devam eden bir kaidedir. Türkçenin en büyük fonetik hususiyetini bu kaide teşkil eder.[11] Çağatay Türkçesinde de Türkçe kelimelerde bu

[10] Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011, s.78.
[11] Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım, İstanbul 2009, s. 71.

uyum büyük ölçüde korunmuştur: ölügleri (197a/03), ortalarıġa (209b/11), kabaġın (196a/07).

Bazı sözcükler Özbekçenin etkisiyle bu kaideye uymayan ekler alarak ek uyumsuzluğuna sebep olmuştur: üstiġa (196a/05), siŋlisıġa 190b/05.

3.1.2.1.2.2. Düzlük-yuvarlaklık uyumu

Bir kelimedeki ünlülerin düzlük-yuvarlaklık bakımından uygun olmasıdır. Buna göre bir kelimede düz ünlüden sonra düz (a,e,ı,i), yuvarlak ünlüden sonra yuvarlak-dar (u,ü) veya düz-geniş (a,e) ünlüler bulunabilir. Bu uyuma küçük ünlü uyumu da denmektedir.

Düzlük-yuvarlaklık uyumu kanununa göre o, ö, u, ü yuvarlak vokallerinden birini ihtiva eden kökler; ı, i, u, ü'lü eklerden u, ü'lü olanlarını alırlar. Fakat Çağataycadaki düzlük-yuvarlaklık uyumu, tam gelişmiş değildir; bu yüzden, ek ve yardımcı vokallerin hepsi, bu uyumdan aynı derecede etkilenmemişlerdir.[12]

Düzlük-Yuvarlaklık Uyumunun Bulunduğu Ek ve Yardımcı Ünlüler

1. İyelik ekleri -ım/-im/-um/-üm: aşımda (209a/03), balımnı (205a/07), ķolum (189a/11) -ıŋ/-iŋ/-uŋ/-üŋ: ķızıŋ (193a/08), işiŋ (208a/03), soyuŋ (193b/01), tiziŋde (205b/02) -ımız/-imiz/-umuz/-ümiz: tuķġanımız (205a/05), çıķġanımız (205a/04)
2. İkinci çoğul şahıs emir eki -ŋ/-iŋ/-uŋ/-üŋ/-ıŋız/-iŋiz/-uŋuz/-üŋüz: boluŋuz (200b/11), ķoyuŋ (195b/10), coyuŋ (195b/06)
3. Görülen geçmiş zaman ekleri -dım/-dim/-dum/-düm: aldım (208b/07), kördüm (206a/08), berdim (208b/04) -dıŋ/-diŋ/-duŋ/-düŋ: eylediŋ (203a/05), kéldiŋ (188b702)
4. Zarf-fiil eki -ıp/-ip/-up/-üp: uyalıp (196b/07), yetip (210a/06), yutulup (196b/01)
5. Fiilden isim yapma eki -ıġ, -ig/ -ug/-üg : ölügler (196a/11)
6. Fiilden isim yapma eki –ım/-im/-um/-üm: ölüm (191a/03)
7. Fiilden isim yapma eki -ın/-in/-un/-ün: kelininge (205a/08)
8. Fiilden isim yapma eki -ış/-iş/-uş/-üş: uruşın (194a/02)
9. Fiilden fiil yapma (edilgenlik) eki -ıl/-il/-ul/-ül: buzulup (189a/03)
10. Fiilden fiil yapma (dönüşlülük) eki -ın/-in/-un/-ün: körünür (191a/10)

Düzlük-Yuvarlaklık Uyumunun Bulunmadığı Ek ve Yardımcı Ünlüler

[12] Janos Eckmann, *Çağatayca El Kitabı,* (çev. Günay Karaağaç), Kesit Yayınları, İstanbul 2009, s. 30.

a. Yalnızca düz şekilleri bulunan ek ve yardımcı vokaller
    1. Teklik 3. şahıs iyelik eki –(s)ı/-(s)i/: cıġasını (209b/11), atasını (200b/11), kögsinde (205b/10).
       Nadiren de olsa bu kuralın dışındaki örneklere rastlanmıştır: köŋlü (195a/14),
    2. Yükleme durumu (akkuzatif) ekleri: -nı/-ni, -ın/in: yerni (208b/08), ḳolın (190a/06).
    3. Ayrılma durumu (ablatif) eki -dın/-din: ḳolıdın (188b/02), köŋülleridin (197a/11)
    4. Görülen geçmiş zaman teklik 3. şahıs eki -dı/-di: köydi (189b/10), yıġlandı (193b/03), olturuştılar (199a/06).
    5. Emir kipi ekleri -ġıl/-gil ve -ġın/-gin: bolġıl (189b/06), öldürgil (187b/02), öldürgin (187b/05).
    6. İsimden isim yapma eki -sız: susız (198a/09).
    7. İsimden isim yapım eki ursaŋçı (193b/02).
    8. -ġı/-gi aitlik eki: boynıġın (188a/07).
b. Yalnızca yuvarlak şekilleri bulunan ek ve yardımcı vokaller
    1. Emir teklik 3. şahıs eki -sun/-sün: körsün (201a/05), öltürsün (188b/11), ḳoşulsun (204b/08).
    2. Fiilden fiil yapma (faktitif) eki -dur/-dür, -tur/-tür: döndür (194b/05), kéltürüp (205b/10), olturur (192a/04), ḳoydurup (197a/08), kötürüp (208a/04), ḳazdurup (200a/09).
    3. Fiilden isim yapma eki -ġu: bolġusı (203a/09).
    4. Fiilden fiil yapma (faktitif) eki -güz: kigüzüp (209a/11), körgüzüp (197a/09).
    5. Soru eki mu/mü: ölmey mü (193b/04), solmay mu (193b/05).

3.1.2.1.3. Ünlü türemesi

Çeşitli sebeplere bağlı olarak kelimenin aslında bulunmayan bir ünlünün kelimede ön, iç ve sos ses olarak belirlenmesi olayına *ünlü türemesi* denir. Bu olay, daha çok dilimize girmiş yabancı kelimelerde meydana gelmektedir. Özellikle Türkçenin hece yapısına uygun olmayan çift doruklu heceleri, Türkçenin hece yapısına uydurmak için, çift ünsüz başta ise kelime başında, çift ünsüz sonda ise iki ünsüz arasında bir dar ünlü türemektedir.[13]

[13] Mustafa Özkan, *Türkiye Türkçesi Ses ve Yazım Bilgisi*, Filiz Kitabevi, İstanbul 2009, s. 171.

Metnimizde ünlü türemesine örnek olarak gösterebilecek kelimeler şunlardır: ay->aya- ayama (187b/06), sor->sora- soradı (203a/07).

3.1.2.1.4. Ünlü düşmesi

Kelimede bir seslinin düşmesi bir hecenin ortadan kalkması demektir. Bunun sonucu olarak da o seslinin birleştirdiği sesteşler komşu hecelere mal olur.[14] Vurgusuz orta hece vokalinin düşmesidir. Bu hadise, bilhassa, vokalle başlayan eklerden önce bazı isimlerin ikinci vokallerinin düşmesinde ortaya çıkar.[15]

Metinde bu ses olayına bazı kelimelerde tesadüf edilmiştir: boynıġın (188a/07), ḳaysı (195b/10), köŋlü (195a/14), köŋlümde 188b/01.

3.1.2.1.5. Ünlü birleşmesi

Gramer birliklerinde bazen yan yana gelen vokaller birleşerek tek bir vokal meydana getirirler. Bu kaynaşma neticesinde ortaya çıkan vokal bazen önceki, bazen de sonraki gibi olur. İşte bu hadiseye vokal birleşmesi denir. Bu birleşme neticesinde gramer birliğinde bir darlaşma, bir kısılma, bir büzülme göze çarpar.[16]

Metnimizde söz konusu hadisenin yaşandığı örnekler şunlardır: şul < şu + ol şul (189a/07), bul < bu + ol bul (190a/11), nerse < ne + erse nerse (208a/01).

3.1.2.2. Ünsüzler

Çağataycanın ünsüz varlığı, Karahanlıca ve Harezmceden ḏ (ذ) ve w (ق, ف) seslerinin –Nevâ'î öncesi yazarlarda tesadüf edilen arkaik bazı istisnalar haricinde tamamıyla y (ى) ve v (و)' ye dönüşmüş olmasıyla ayrılır.[17]

3.1.2.2.1. Ünsüz değişmeleri

Metnimizde tesadüf ettiğimiz ünsüz değişmeleri aşağıdaki gibidir.

---

[14] Banguoğlu, *a.g.e.*, s. 63.
[15] Eckmann, *a.g.e.*, s. 35.
[16] Ergin, *a.g.e.*, s. 51.
[17] Janos Eckmann, *Harezm, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar* (hzl. Osman Fikri Sertkaya), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011, s. 87.

3.1.2.2.1.1. b > m değişmesi

b > m değişikliği Türkçede kelime başında görülen bir değişikliktir. Bu değişikliğe umumiyetle uzak nazal benzeşmenin sebep olduğu anlaşılmaktadır.[18] Söz konusu konsonant değişimi Çağatay Türkçesinde de gözlemlenmektedir. Metnimizde b > m değişikliğine örnek olan kelimeler şunlardır: ben > men men (188b/11), bin- > min- mindim (208b/05), biŋ > miŋ miŋ (190b/06), bundın > mundın mundın (209b/05).

3.1.2.2.1.2. b > v değişimi

Eski Türkçede kelime başında ve ortasında bulunan *b* sesi, Uygurcada *v* sesine, Karahanlı ve Harezm Türkçelerinde *w* sesine, Çağataycada ise *v* ve *y* seslerine dönüşür.

b > v değişimi metinde bar- > var- varıŋ (195b/01) örneğinde karşımıza çıkmaktadır.

b > v > y değişimi ise év > üy üydin (199a/08), üyge (208a/03), üy (199b/01) örneklerinde görülmektedir.

3.1.2.2.1.3. p > f değişimi

Çağatay Türkçesinin Klasik Dönem metinlerinden itibaren bazı Türkçe sözcüklerde, sınırlı sayıda da olsa p > f değişikliğine rastlamaktayız. Bu durum özellikle Ali Şir Nevâî'nin eserlerinde görülmekte, ancak Klasik Öncesi Dönem'de yazılmış eserlerde görülmemektedir. Bâbur'a göre Ali Şir Nevâî Herat'ta yaşamasına karşın eserlerini Andican ağzıyla yazmıştır. Bâbur bir bakıma Çağatay Türkçesinin yazı dilinin Andican ağzına dayandığını bize bildirmek istemektedir. Şu hâlde Türkçe sözcüklerdeki p > f değişikliğinin özellikle Andican ağzında bulunduğunu söylemek mümkündür. Andican ağzında bulunan bu farklılık zamanla Çağatay yazı diline de geçmiş olmalıdır.[19]

Metinde bu değişiklikle ilgili şu örnekler mevcuttur: top top > tof toflar (198a/06), pırpırlat- pırpırlat- > fırfırlat- fırfırlatıp (198a/06), topraḳlarını > tofraḳlarını tofraḳlarını (200a/07).

Ayrıca Farsça kökenli bir kelime olan pīl kelimesi de Arapçaya fil olarak geçmiştir. Bu da p > f değişimine bir örnektir: pil > fil (201a/03).

---

[18] Ergin, *a.g.e.*, s. 90.

[19] Mesut Şen ve Özlem Turan, "Klasik Sonrası Çağatay Türkçesi Metinlerinde Görülen p > f değişikliği: Mensur Şâh-Nâme Örneği", *Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E-Dergisi,* 10/2, Aralık 2023, s. 4.

3.1.2.2.1.4. t > d değişimi

Çağatay Türkçesinde kelime başında bulunan t sesi ekseriyetle korunmuştur ancak bazı kelimelerde d'ye dönüştüğü de görülmektedir. té- > dé- , teg > dék, taḳı > dağı gibi.

Kitâb-ı Köroğlu'nda t > d değişimine rastladığımız örnekler şunlardır: té- > dé-/de- dédi (188a/05), teg > dék/dek dék (201b/10), tört > dört dört (195a/01), tüş > düş düşimde (209a/03).

Arapça kökenli olup t > d değişiminin yaşandığı bir örnek de metinde mevcuttur:

ṭabl > dabl dabılnı (193b/08).

3.1.2.2.1.5. ḳ > ġ değişmesi

Metinde ḳ > ġ değişimine örnek olan sözcükler şunlardır: ḳır > ġır ġır (191b/02), ḳırla- > ġırla- ġırlap (194b/05).

3.1.2.2.1.6. ḳ > ḫ değişmesi

Eski Türkçedeki ḳ sesinin hırıltılı h'ye (ḫ) dönüştüğü örneklere metnimizde de rastlanmıştır: yaḳşı > yaḫşı yaḫşı (192a/05), oḳşa- > oḫşa- oḫşap (195b/09).

3.1.2.2.1.7. ġ/g > v değişmesi

Eski Türkçe, Uygurca ve Karahanlı Türkçesinde *ḳ/ġ*, Harezm Türkçesinde *w* olan ses, Çağatay Türkçesinde *v*'ye çevrilir. Aynı şekilde -aġu/egü ses grubu, -av/-ev olur.[20]

Metnimizde bu değişime örnek verilecek kelimeler şunlardır: taġ > tav tav (201b/08), yaġ > yav yavlarġa (193b/10). Aynı şekilde -aġu/-egü > -av/-ev değişimi topluluk sayı ismi olan ikegü > ikev ikevi (199a/11) örneğinde görülmektedir.

3.1.2.2.1.8. d > ḏ > y değişmesi

Karahanlı ve Harezm Türkçelerine ḍ olarak geçen Eski Türkçenin kelime içi ve kelime ortasındaki d sesi, Çağataycada y'ye dönüştürülür.[21]

[20] Eckmann, *a.g.e.*, s. 41.
[21] Eckmann, *a.g.e.*, s. 39.

Metinde d > y değişimine şu örneklerde rastlanmıştır: adaḳ > aḏaḳ > ayaḳ ayaḳlar (196b/02), ıd- > ıḏ- > ıy- yiberdi (204a/11), ked- > keḏ- > key- keyip (198b/09), ḳod- > ḳoḏ- > ḳoy- ḳoyup (197b/02), ḳudruḳ > ḳuḏruḳ > ḳuyruḳ ḳuyruḳun (200a/09).

3.1.2.2.1.9. z > s değişmesi

Geniş zaman ekinin olumsuz şeklindeki *z*'nin *s*'ye dönüştüğü görülmektedir. Metnimizde -maz/-mez şekline rastlanmaz, daima -mas/-mes şeklinin kullanıldığı gözlemlenmiştir:

bolmas (188a/11), ḳaramas (208b/04).

3.1.2.2.2. Ünsüz düşmesi

3.1.2.2.2.1. b düşmesi

Batı Türkçesinde düşen kelime başı b sesi, Doğu Türkçesinde muhafaza edilmektedir. Ancak incelediğimiz geç dönem Çağatay Türkçesi metninde bu düşmeye beş örnek bulunmaktadır: olmas (202b/04), olmasun (189a/09), olsun(193a/01), olup (187a/07), (195b/12). Bununla birlikte son seste -b düşmesi örnekleri de mevcuttur: sub > suw > su sular (200b/10), su (197a/02).

3.1.2.2.2.2. r ve l düşmesi

Titrek bir konsonant olup düşme eğilimi gösteren *r* sesinin metnimizde şu örneklerde düştüğü görülmüştür: birlen > bilen bilen (187a/09), érken > éken éken (204b/01), érdi > édi édi (199a/07). Akıcı bir konsonant olan *l*'nin ul > u (188b/09) düştüğü de görülmektedir.

3.1.2.2.2.3. g düşmesi

Klasik sonrası Çağatay Türkçesi metinlerinde düşme eğiliminde olan ġ/g ünsüzünün sadece birkaç örnekte düştüğü görülmüştür: ḳulġaḳ > ḳulaḳ (196b/02), kergek > kerek kerekdür (200a/04).

Metnimizde -lıġ/-lig isimden sıfat yapma ekindeki son ses ġ/g ünsüzünün tamamen düştüğü görülmektedir: ḳudretlig > ḳudretli (188a/09), türlüg > türli (190b/06), atlıġ > atlı (192a/06), küçlig > küçli küçlidür (189a/09).

3.1.2.2.3. Ünsüz türemesi

Metnimizde tespit ettiğimiz ünsüz türemesi örnekleri aşağıdaki gibidir.

3.1.2.2.3.1. y türemesi

Ön seste *y* türemesi daha çok düz-dar ünlü *ı/i* ile başlayan kelimelerde görülür. Bu kelimelerin başında protez bir *y* sesi türer. Metindeki örnekler şunlardır: yıġladım (189b/04), yiberdi (204a/11), yılandek (190b/01).

3.1.2.2.3.2. n türemesi

Çağatay Türkçesinde zamir n'si sıklıkla görülmez. Bazı yerlerde tıpkı Türkiye Türkçesinde olduğu gibi 3. şahıs iyelik eklerinden sonra isim çekim ekleri getirildiğinde araya bir -n- yardımcı sesinin geldiği görülmektedir: içinde (208a/06), üstinde (191b/02), mundın (209b/05).

3.1.2.2.3.3. Ünsüz ikileşmesi

Bir gramer birliğinde bir konsonantın iki defa söylenmesi hadidesi olan konsonant ikileşmesi Türkçede çok nadirdir.[22] Bu ünsüz ikileşmesine metinde Farsça asıllı bir kelimede tesadüf edilmiştir: heme > hemme (189a/06).

3.1.2.2.4. Ünsüz benzeşmesi

Bir gramer birliği içinde, yan yana gelen veya aralıklı olarak bir arada bulunan iki sesten biri, diğerine tesir ederek onu kendisine benzetir. Bu benzetmede sesler ya çıkış yerleri bakımından ya da çıkış tarzları bakımından birbirlerini etkiler. Yani farklı nitelikleri olan seslerin çeşitli sebeplerle birbirlerini etkileyerek aynı veya ortak nitelikler kazanması olayına *benzeşme* denir.[23]

İncelenen metinde ünsüz uyumu sağlanmıştır fakat uyumu bozan örneklerin de varlığı söz konusudur: vaḳtdın (210a/01), atdın (195b/13).

[22] Ergin, *a.g.e.*, s. 52.
[23] Özkan, *a.g.e.*, s. 193.

3.1.2.2.5. Göçüşme (metatez)

Bazı hallerde kelime içindeki iki sesin yerleri değişir. Genel olarak söyleyişi kolaylaştırma yönünde meydana gelen bu değişikliğe göçüşme adını veririz. Göçüşme çoğu zaman açıklığı daha yüksek olan bir sesin kelime başına, daha düşük olanın kelime sonuna doğru kayması şeklinde olur.[24]

Bu ses olayına *Kitâb-ı Köroğlu*'nun incelediğimiz kısmında şu örnekte rastlanmaktadır: köster- > körset- körsetgey (209b/02).

3.1.2.2.6. Hece düşmesi (haploloji)

Bir gramer birliğinde arka arkaya gelen ve ses bakımından birbirine benzeyen iki heceden birinin bazen eridiği, düştüğü görülür. Böylece o iki hece bir hece hâline gelir. Meselâ: durur > -dur, yorır > -yor.[25]

İncelediğimiz metinde hece düşmesinin tek örneği -tur/ -dur yardımcı fiilinin üçüncü tekil şahıs çekiminde (-turur/ -durur) son hecenin düşmesiyle meydana gelir: özigedür (189a/04), kişidür (192a/08).

3.1.3. Şekil Bilgisi

3.1.3.1. İsim

3.1.3.1.1. Çokluk eki

Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Çağatay Türkçesinde de çoğul isimler +ler/+lar eki ile yapılır. Bu hususta şu örnekler verilebilir: sözlerni (192a/10), defterlerde (193a/05), ayımlarıŋ (193a/10).

Arapça tekillerin şekli bozularak yapılan kırık çokluklar da bazen Türkçe çokluk ekini alırlar. Metnimizde örnekleri şunlardır: evliyālardın (189a/06), ekābirler (202a/03).

3.1.3.1.2. İyelik ekleri

İyelik çekimi, sahip olunan nesne veya vasıf isminin sonuna eklenen, sahibin şahsını ve sayısını gösteren iyelik ekleriyle ifade edilir.[26]

---

[24] Banguoğlu, *a.g.e.*, s. 70.
[25] Ergin, *a.g.e.*, s. 52.
[26] Eckmann, *a.g.e.*, s. 66.

İyelik ekleri, ünlü ile biten kök ve gövdelere doğrudan bağlanırken ünsüz ile bitenlere ise bir yardımcı ünlü ile bağlanabilirler. Üçüncü teklik şahıslarda ise *s* yardımcı sesi bulunur.

Teklik 1. şahıs -m, -(ı,u)m, -(i,ü)m

Çağatay Türkçesinde 1. teklik şahıs iyelik eki *-m, -ım/ -im/ -um/ -üm* şeklindedir: düşimde (209a/03), dağım (190b/06), botam (191b/12), balım (190a/04).

Teklik 2. şahıs -ŋ, -(ı,u)ŋ, -(i,ü)ŋ

2. teklik şahıs iyelik eki *ŋ, ıŋ/ iŋ/ uŋ/ üŋ* şeklindedir: cellādıŋ (194a/02), cemāliŋni (206a/08), keliniŋge (205a/08), ḳuluŋ (202b/03), leşiŋni (190b/08).

Teklik 3.şahıs -ı/-i, -sı/-si, (nadiren) -u/-ü

3. teklik şahıs iyelik eki ünlü ile biten kelimelerden sonra *-sı/-si*; ünsüz ile biten kelimelerden sonra *-ı/-i* ve nadiren de *-u/-ü* şeklindedir: ḳuşı (192a/04), atasıġa (193b/01), aġasını (188a/07), köŋlü (195a/14).

Çokluk 1.şahıs -mız/-miz, -(ı)mız/-(i)miz

Çağatay Türkçesinde 1. çokluk şahıs iyelik eki *-mız/ -miz, -ımız/ -imiz/ -umız/ -ümiz* ve nadiren *-umuz/ -ümüz* şeklindedir: cānımız (205a/10), şīrimizden (201a/07), köŋlümiz (207b/09).

Çokluk 2. şahıs - ŋız/- ŋiz, -(ı)ŋız/-(i)ŋiz

Çağatay Türkçesinde 2. çokluk şahıs iyelik eki *-ŋız/ -ŋiz, -ıŋız/ -iŋiz/ -uŋız/ -üŋiz* ve bazen de *-uŋuz/ -üŋiz* şeklindedir. İncelememize konu olan bölümde örneğine rastlanmamıştır.

Çokluk 3. şahıs -ları/-leri

3. çokluk şahıs iyelik eki yerine kimi zaman 3. Teklik şahıs iyelik eki veya *-ları/ -leri* kullanılmaktadır: barçaları (202a/05), köŋülleri (204a/11).

3.1.3.1.3. İsimlerde tamlama

Bir ad başka bir adla ilgi durumu eki alarak veya almadan bir anlam bağı oluşturduğunda ad tamlaması dediğimiz kelime grubu ortaya çıkar. Burada birinci ad tamlayan, ikinci ad

tamlanan niteliğindedir. Arada ilgi durumu ekinin kullanılıp kullanılmamasına veya tamlayanın da bir ad tamlaması olup olmamasına göre ad tamlamaları, 1. Belirtili ad tamlaması, 2. Belirtisiz ad tamlaması ve 3. Zincirleme ad tamlaması olmak üzere üç gruba ayrılır.[27]

3.1.3.1.3.1. Belirtili isim tamlamaları

İki adın arasında belirli ve kesin bir anlam bağının olduğu bu tamlama çeşidi tamlayan adın sonuna ilgi durum eki, tamlanan adın sonuna ise iyelik eki getirilerek yapılır. Metinde bu tamlama türüne örnek olarak şunlar gösterilebilir: Çembilniŋ bélinde (208b/01), taḫtnıŋ üstine (208b/05), Ḳızılbaşnıŋ yurtlarını (209a/08).

3.1.3.1.3.2. Belirtisiz isim tamlamaları

Bu tamlama türünde, adından da anlaşılacağı üzere, tamlayan ad eksiz yani yalın durumdadır. Yalnız tamlanan ad üçüncü şahıs iyelik eki almıştır. Belirtisiz ad tamlamalarında tamlayanın tamlanana bağlılığı belirsiz fakat süreklidir. Anlamca da tamlananın ayrılmaz bir parçasıdır. Bundan dolayı tamlananın iki ögesi arasına bir başka gramer ögesi giremez.[28]

Metnimizdeki belirtisiz isim tamlaması örnekleri şunlarır: tün ortasında (207a/08), cüdālıḳ odıġa (207a/03), dünyā işi (208a/04).

3.1.3.1.3.3. Zincirleme isim tamlamaları

Zincirleme ad tamlaması bir ad tamlamasının başka bir adla oluşturduğu ikinci bir ad tamlamasıdır. Böylece, tamlayanı, tamlananı veya her ikisi de ad tamlaması biçiminde olan iç içe girmiş yeni bir tamlama türü ortaya çıkmaktadır. Her ne kadar gramederimizde ve terim sözlüklerinde bu türlü tamlamalar zincirleme ad tamlaması diye adlandırılmış ise de, bunlar aslında tamlama kahbındaki bir kelime grubunun, bir birleşik adın başka bir ad veya ad tamlamasına tarolayan görevi ile bağlanmış olmasından ibarettir.[29]

Metindeki örnekleri şunlardır: Yomud élini ḳoçaḳları (194b/01), ġarīblerniŋ köziniŋ yaşı (203b/10).

---

[27] Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri – Şekil Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009, s. 270

[28] Korkmaz, *a.g.e.*, s. 272.

[29] Korkmaz, *a.g.e.*, s. 275.

3.1.3.1.4. İsim çekimi ekleri

Bir ismin cümledeki diğer kelimelerle münasebetini ifade etmek için o isme hâl ekleri getirilir. Hâl ekleri, çokluk ve iyelik eklerinden sonra gelirler. Çağataycada dokuz hâl çekimi vardır: *yalın, genitif, datif, akkuzatif, lokatif, ablatif, eşitlik, vasıta* ve *yön* hâlleri. Vasıta hâli eki kalıplaşmış ve yön hâli eki sadece birkaç zarfta kalmıştır.[30]

3.1.3.1.4.1. Yalın (nominatif) hâl: eksiz

Yalın hâl eksizdir: māl (204b/05), ḳuş (208a/11), ḳız (200b/06).

3.1.3.1.4.2. İlgi (genitif) hâli: -nıŋ /- niŋ, -nı/-ni, -ıŋ /-iŋ

Çağatay Türkçesinde genitif hâli eki -nıŋ/-niŋ, yuvarlak bir ünlüden sonra da bazen -nuŋ/-nüŋ şeklindedir. Bazen de bugünkü Özbek şivelerindeki gibi -nı/-ni ekinin kullanıldığı görülür: uruşnı (196b/03), yaḫşılarnıŋ (199b/05), yaraḳnıŋ (205a/08), sevdāgerniŋ (187b/03).

3.1.3.1.4.3. Yönelme (datif) hâli: -ġa/-ge, -a/-e, (nadiren) -ḳa

Yönelme durumu, kelime gruplarında ve cümlelerde fiildeki hareketin yöneldiği adın içinde bulunduğu durumdur. Bir başka anlatımla, adı yönelme yaklaşma işlevi ile fiile bağlayan durumdur. Dolayısıyla fiildeki hareket yönelme durumundaki ada doğrudur.[31]

Çağatay Türkçesinde yönelme durum eki -ġa/-ge, sert ünsüzlerden sonra -ḳa/-ke, iyelik eklerinden sonra -ġa/-ge ve -a/-e şeklindedir. Metnimizde datif eki almış isimlerden bazıları şunlardır: bulutġa (205a/11), Çembilge (210a/04), şāhḳa (187a/05), ḳola (205a/01).

3.1.3.1.4.4. Yükleme (akkuzatif) hâli: -nı/-ni, -n, (nadiren) -ı/-i ve -dı/-di

Akkuzatif, nesne hâlidir ve bütün geçişli fiiller akkuzatif alabilirler. Çağatay Türkçesinde akkuzatif ekleri -nı/-ni, üçüncü şahıs iyelik ekinden sonra umumiyetle -n ve bazen de -dı/-di şeklindedir. Metindeki örnekleri şunlardır: dünyānı (188a/02), arġumaktı (205b/02), günāhnı (209b/04), Ḥasan Ḫandı (209a/11), ḥukūmetni (210a/03).

---

30 Eckmann, *a.g.e.*, s. 68.
31 Korkmaz, *a.g.e.*, s. 280.

3.1.3.1.4.5. Bulunma (lokatif) hâli: -da/-de, (nadiren) -ta/-te

+DA eki ile karşılanan bulunma durumu, genellikle fiildeki oluş ve kılışın yerini bildiren ad durumudur. Ancak, buradaki yer kavramı, yalnızca somut bir yer kavramı değildir. Fiildeki harekete sahne olan her türlü somut ve soyut kavramları karşılayan adlar bulunma durumuna girebilir. Dolayısıyla bu durum, eklendiği ad ile fiil arasındaki bağlantı özelliği açısından, bulunma ve yer gösterme kavramına koşrit olarak zaman, iş, süreklilik, içinde olma, tarz bildirme, karşılaştırma, gösterme, vasıta, amaç, sebep vb. ifadeleri de içine alır.[32]

Çağatay Türkçesinde lokatif ekleri -da/-de, sert ünsüzlerden sonra -ta/-te ve üçüncü şahıs iyelik eklerinden sonra pronominal n ile -nda/-nde şeklindedir. İncelediğimiz bölümlerde ekseriyetle -da/-de şekliyle görülmektedir. Metindeki örnekleri şunlardır: amānda (196a/09), cānda (196a/08), körde (208a/07), yürekde (199b/03).

3.1.3.1.4.6. Uzaklaşma (ablatif) hâli: -dın/-din, (nadiren) -ndın/-ndin ve -dan/-den

Kelime gruplarında ve cümlede fiilin gösterdiği hareketin kendisinden uzaklaştığını ifade etmek için isim ablatif hâlinde bulunur. Ablatif eki Eski Türkçede konsonant uyumuna bağlı olmayarak *-tın/-tin, -dın/-din* şeklinde dar vokalli idi. Batı Türkçesinde ise, datif ve lokatif eklerinin tesiriyle olacak, ek geniş vokalli *-dan/-den, -tan/-ten* olmuştur.[33]

Çağatay Türkçesinde ablatif hâli için -dın/-din, -tın/-tin ve üçüncü şahıs iyelik ekinden sonra -ndın /-ndin ekleri kullanılır. Metindeki örnekleri şunlardır: kündin (200b/05), tağdın (201b702), ağızdın (204b/07).

Batı Türkçesi tesiriyle ekin -dan/-den şeklinde bulunduğu bazı örnekler şunlardır: avvalġıdan (202a/11), ḳolıdan (187a/10), şīrimizden (201a/07).

3.1.3.1.4.7. Eşitlik (ekvatif) ekleri: -ça/-çe, -çek, -day/-dey

Eşitlik durumu, eklendiği adla fiil veya cümlenin başka bir ögesi arasında karşılaştırmaya dayanan birbirinden farklı niteliklerde eşitlik ilişkisi kurma durumudur. Bu durumun eki +çA'dır. Eski Türkçede çok işlek olan +çA eki, Eski Anadolu Türkçesi yoluyla, günümüz Türkiye Türkçesine uzanan gelişmesinde, ön sesinde hem tonlu hem tonsuz

---

[32] Korkmaz, *a.g.e.*, s. 289.
[33] Muharrem Ergin, *a.g.e.*, s. 236.

biçimler alarak CA 'ya dönüşmüştür. Aynca, ad çekimi eki olarak bazı işlevleri kullanılıştan düşmüş; kalıplaşma yoluyla çekim ekinden yapım ekine dönüşme özelliği de kazanmıştır.[34]

Çağatay metinlerinde eşitlik ve benzerlik münasebeti kurmak üzere -ça/-çe eki dışında -day/-dey gibi başka ek ve edatlar da yerleşmiş durumdadır. Metnimizde çok sık kullanılan -day/-dey şeklindeki eşitlik eki ise başlangıçta edat olmasına rağmen zamanla uyuma girmeye başlamış ve nihayetinde ekleşmiştir. Gibilik, benzerlik ifade etmektedir.

Metindeki örnekleri şunlardır: munça (193a/11), barça (191a/01), yolbarsday (194b/05), şīrdey (194b/07).

3.1.3.1.4.8. Vasıta (instrumental) hâli ekleri: -n, -in

Çağatay Türkçesinde kullanılan instrumental ekleri -n; -ın/-in, -un/-ün ve seyrek olarak da -la/-le şeklindedir. Kitâb-ı Köroğlu'nda ise -n ve -in ekleri vasıta hâli eki olarak karşımıza çıkmaktadır: bilen (194a/01), atılan (195b/12).

3.1.3.1.5. Sayı isimleri

Kitâb-ı Köroğlu'nun incelediğimiz varaklarında karşımıza çıkan sayı isimleri şu şekildedir: bir (197b/02), iki (193b/09), üç (197b/05), dört (188b/09), beş (194b/11), toḳuz (205b/07), on (202a/11), on bir (194b/11), on iki (199a/01), on sekiz (200a/10), yigirme (208b/07), igirmi üç (202a/02), otuz (208b/08), ḳırḳ (84a/05), ḳırḳ beş (209a/04), yüz (188b/10), yüz on (209b/01), yüz yigirme (80b/06), yüz ḳırḳ (200a/09), beş yüz (207a/01), miñ (190b/06).

3.1.3.1.6. İsim yapım ekleri

Metnimizde tespit edebildiğimiz isimden isim ve fiilden isim yapma ekleri aşağıdaki gibidir.

3.1.3.1.6.1. İsimden isim yapma ekleri

-an: Eski Türkçeden beri bağlılık, güçlendirme ve çokluk görevinde bir ektir. Kalıplaşmış birkaç kelimede görülmektedir. Metindeki örneği: oğlan (197b/10).

---

[34] Zeynep Korkmaz, "Türk Dilinde +ça Eki ve Bu Ek İle Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme", *Türk Dili Üzerine Araştırmalar,* C. I, s. 12-84.

-cı/ -çı: Türkçenin en işlek eklerinden biri olan bu ek, genellikle meslek eki olarak anılır. İsimlere gelerek bir nesneyi, bir işi veya bir sanatı kendisine meslek veya uğraşı olarak seçmiş olan anlamında isimler türetir. Metindeki örnekleri: ursaŋçı (193b/02), yalġançı (208a/10), bersinçi (193b/06).

-daş: İsimden ortaklık ve beraberlik bildiren isim veya sıfat yapar. Metindeki örneği: ḳardaşın (194a/01).

-ġı/-gi: İsimlerden sıfat ve zamir olarak kullanılan isimler yapan aitlik ekidir. Klasik Çağatay Türkçesinde sadasız şekli de bulunan aitlik eki, metnimizde daima sadalı şekildedir: avvalġıdan (202a/11), sözdegiler (193a/09), köŋüldegi (201/06).

-ḳa/ -ge : Dışındalık bildiren bir ektir, kalıplaşmış olarak iki kelimede görülür: özige (200b/05), başḳa (187a/11).

-l: Benzerlik ifade eden bir ektir. Metindeki örneği: ḳızıl (188a/11).

-lı/ -li: Her ada gelebilen ve o addan isim veya sıfat türeten çok işlek bir ektir. Örnekleri şunlardır: aḳ-saḳallı (191b/08), atlı (192a/06), baġlı (190b/04).

-lıḳ/ -lik, -luḳ/ -lük: Bir şey için, tahsis anlamlarını veren bu ek oldukça işlek ve kapsamlıdır. Metindeki örnekleri şunlardır: ‘āşıḳlıḳ (207a/03), amānlıḳ (197a/07), acızlıḳdın (205a/02).

-raḳ: Karşılaştırma fonksiyonunda kullanılan ve sıfatlardan karşılaştırma sıfatları yapan bu ek, metinde sadece şu örnekte kalıplaşmış olarak bulunmaktadır: érteraḳ (193b/08).

-sız/ -siz: Yokluk ve eksiklik bildiren, olumsuz anlamda sıfatlar türeten oldukça işlek bir ektir. Metindeki örnekleri şunlardır: yārsız (207a/02), susız (198b/01), muṣāḥibsiz (206b/09).

3.1.3.1.6.2. Fiilden isim yapma ekleri

-ġu: Eski Türkçeden beri yalnızca yuvarlak vokalli şekilleri kullanılan, Batı Türkçesinde vokal ve konsonant uyumuna giren -ġu/-gü eki metnimizin sadece bir yerinde soyut ad yapma işlevinde karşımıza çıkmaktadır: ḳaranġu (208a/06).

ḳ/-k: Eski Türkçeden beri işlek olan eklerden biridir. Somut ve soyut manada isimler yapar: yaruḳ (192b/01). Metnimizde ekin Eski Türkçeden kalma şekli de yer almaktadır: yaraġlar (198a/05).

-m: Genellikle fiilin gösterdiği işi ada çeviren, o işle ilgili hareket adı yapan bir ektir: ölüm (191a/03).

-maḳ/ -mek: Fiildeki soyut hareketleri isimlere çeviren bir mastar biçimidir: körmek (196b/02), yürmaḳ (196b/02), éşitmek (196b/02).

-ş: Fiillerden hareket ve oluş isimleri yapan işlek bir ektir: yürüş (197b/08).

-z: Topluluk veya ikilik bildirir. İşlek bir ek olmayıp kalıplaşmış bazı kelimelerde görülmektedir: közi (187a/04).

3.1.3.2. Sıfat

İsimlerden önce gelerek onları çeşitli yönlerden niteleyen veya belirten sözcüklerdir. Sıfatların anlam ve işlev bakımından var olabilmesi bir adın önüne gelerek o adı nitelemesine veya belirtmesine bağlıdır. Sıfatlar işlevlerine göre *niteleme* ve *belirtme* sıfatları olmak üzere iki ana gruba ayrılır.

3.1.3.2.1. Niteleme sıfatları

Nitelik sıfatları, canlı ve cansız varlıkların renk, şekil, biçim, tat, koku, mesafe, huy, alışkanlık, yetenek, beceri gibi türlü dış ve iç özelliklerini bildiren sıfatlardır.[35]

İncelediğimiz metinde çok sık görülen niteleme sıfatlarına şu örnekler verilebilir: şekerdek sözige (202a/06), tāze güller (193b/05), ḳızıl tiliŋ (192b/08), yaḫşı cevāb (206a/02).

3.1.3.2.1.1. Karşılaştırma sıfatları

Çağatay Türkçesinde, sıfatlarda karşılaştırma yapmak için -raḳ/-rek eki kullanılmaktadır. Ancak metnimizde örneği yoktur. Kitâb-ı Köroğlu'nda söz konusu ek, yalnızca bir kelimede kalıplaşmış bir biçimde geçmektedir ki burada da kelime sıfat değil, zarf durumundadır: érteraḳ (86a/07, 86a/11, 86b/05).

---

[35] Korkmaz, *a.g.e.*, s. 361.

3.1.3.2.1.2. Pekiştirme (berkitme) sıfatları

Anlamı güçlendirme işlevinde kullanılan berkitme sıfatları, bazı kurallar çerçevesinde sıfatın başına eklenen hecelerle oluşturabildiği gibi sıfatın tekrarlanması suretiyle de oluşturulabilir. Kitâb-ı Köroğlu'nda örneğine rastlanmaz.

3.1.3.2.1.3. Küçültme sıfatları

Nitelik sıfatları, bazı ekler alarak kendilerinden sonra gelen adların anlamlarında bir "küçültme", bir "azaltma" meydana getirirler.[36] Bu yolla kurulan sıfatlara, küçültme sıfatları adı verilir. Kitâb-ı Köroğlu'nda örneği yoktur.

3.1.3.2.2. Belirtme (tayin) sıfatları

Belirtme sıfatları, nesneleri belirten sıfatlardır. Bu sıfatlar, nesnenin bünyesinde olan bir vasfı göstermez, nesneyi şu veya bu şekilde belirtirler. Nesneyi birkaç bakımdan belirtmek mümkündür. Nesnenin ya yerine işaret edilir, ya sayısı gösterilir, ya nesne soru şeklinde belirtilir veya belirsiz şekilde ifade edilir. İşte belirtme sıfatları, bu belirtme şekillerine göre dört çeşide ayrılırlar: *işaret sıfatları, sayı sıfatları, soru sıfatları, belirsizlik sıfatları*.[37]

3.1.3.2.2.1. İşaret sıfatları

Nesnelerin yerini işaret etmek suretiyle belirten kelimelerdir. Metnimizde tespit edilen işaret sıfatları bul, bu, şul, oşbu, u, ul şeklindedir: oşbu éliŋ (192b/09), şul maḥālda (196b/04), bul yaruḳ dünyādın (192b/01), bu sözlerni (193a/11), u yan (192b/04).

3.1.3.2.2.2. Sayı sıfatları

Sayı sıfatları, nesneleri sayılarını bildirmek suretiyle belirten kelimelerdir. Bunlar aslında sayı isimleridir. Sayı sıfatları nesneleri sayı bakımından ya yalnız adet olarak, ya dereceli olarak, ya bölük bölük, ya parça hâlinde veya topluluk şeklinde belirtirler. Bu fonksiyonlarına göre sayı sıfatları *asıl sayı sıfatları, sıra sayı sıfatları, üleştirme sayı sıfatları, kesir sayı sıfatları, topluluk sayı sıfatları* olmak üzere beşe ayrılırlar.[38]

---

[36] Korkmaz, *a.g.e.*, s. 377.
[37] Ergin, *a.g.e.*, s. 247.
[38] Ergin, *a.g.e.*, s. 249.

3.1.3.2.2.2.1. Asıl sayı sıfatları

Metnimizde geçen asıl sayı sıfatları şunlardır: ḳırḳ ejderhā (198b/04), yüz elvān (188b/10), beş yüz maḥremim (207/01), beş ay (205b/07), on bir kün (202a/01), Ḳırḳ Yigit (189a/02).

3.1.3.2.2.2.2. Sıra sayı sıfatları

Çağatay Türkçesinde, sayı isimlerine -nçı/-nçi, -mçısı/-mçisi ve -lançı/-lençi eklerinin ilave edilmesiyle oluşturulan sıra sayı sıfatı, metinde şu örnekte görülmektedir: törtülençi kökde (203a/09).

3.1.3.2.2.2.3. Üleştirme sayı sıfatları

Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Çağatay Türkçesinde de asıl sayı isimlerine -ar/-er eklerinin getirilmesiyle oluşturulur. Metnimizdeki örnekleri şunlardır: birer sā‘at (197a/01), birer kün (190a/10).

3.1.3.2.2.2.4. Kesir sayı sıfatları

Diğer sayı sıfatlarından farklı olarak tek kelime ile değil de kelime grubu ile ifade edilen kesir sayı sıfatlarının metnimizde örneği yoktur.

3.1.3.2.2.2.5. Topluluk sayı sıfatları

Çağatay Türkçesinde topluluk sayı sıfatları, asıl sayı isimlerine getirilen -av/ -ev (< -aġu/ -egü), -la(sı)/-le(si) ve -avlan/-evlen eklerinden birinin ilave edilmesiyle yapılmaktadır. Topluluk sayı sıfatlarına metnimizde tesadüf edilmemiştir. Sadece bir yerde ikev “her ikisi” örneği karşımıza çıksa da söz konusu kelime cümle içinde sıfat konumunda değildir: ikevi (199a/11).

3.1.3.2.2.3. Soru sıfatları

Varlıkları ve nesneleri soru yoluyla belirten soru sıfatlarının metnimizdeki örnekleri şunlardır: ne armān (196a/02), ne küçi (195a/02).

3.1.3.2.2.4. Belirsizlik sıfatları

Çağatay Türkçesinde belirsizlik sıfatı olarak; barça “bütün, hep”, cümle “bütün, hep”, ḳamusı “hepsi”, öküş “çok, fazla”, ḳalın “çok sayısız”, köp “çok, fazla” kelimeleri

kullanılmaktadır. Bu tarz sıfatların metindeki örnekleri şunlardır: köp kün (205a/04), barça dost yārım (207a/06), barça sözin (198b/01), cümle mālik (203a/02), ḳalın māl (204b/05).

3.1.3.3. Zarf

Zarflar fiillerden, sıfatlardan, sıfat-fiillerden ve zarf niteliğindeki sözlerden önce gelerek onları zaman, yer, yön, nitelik, durum azlık-çokluk bildirme, pekiştirme ve sorma gibi çeşitli yönlerden etkileyip değiştirerek anlamlarını daha belirgin duruma getiren sözlerdir.[39]

Türkçede zarflar işlevleri bakımından *yer zarfları, zaman zarfları, nasıllık-nicelik zarfları, azlık-çokluk zarfları* olmak üzere dörde ayrılır.

3.1.3.3.1. Zaman zarfları

İncelediğimiz metinde zaman zarfı olarak şunlar gösterilebilir: āḫīrda (197a/05), émdi (187a/07), érteraḳ (193b/02), keçe kündüz (201b/05), kün tün (201b/08).

3.1.3.3.2. Yer zarfları

Boşlukta yer ifade eden kelimelerdir. Türkiye Türkçesinde de sayıları pek fazla olmayan yer zarflarının metnimizdeki bir örneği şudur: anda (204a/07).

3.1.3.3.3. Miktar zarfları

Diğer bir deyişle azlık-çokluk zarflarının Türkiye Türkçesinde de sayıları çok değildir. Türkiye Türkçesinde başlıcaları şunlardır: en, daha, pek, çok, az, biraz. İncelediğimiz bölümlerde miktar zarfı olarak tespit edebildiğimiz örnek şudur: köp (199b/07).

3.1.3.3.4. Tarz (suret) zarfları

Nasıllık-nicelik, hâl, tavır ifade eden zarflardır ve zarfların büyük bir bölümünü bu tür zarflar oluşturur. Metindeki örnekleri şunlardır: asta asta (195a/11), top top (195a/11), rāst (206a/09), zār zār (188a/06).

3.1.3.4. Zamir

Zamirler adların yerlerini tutan, kişileri ve nesneleri temsil veya işaret ederek karşılayan bir gramer kategorisidir.

---

[39] Korkmaz, *a.g.e.*, s. 451.

Zamirler, kişilerin ve nesnelerin yerini tutan belirli kelimeler oldukları için sayıları da çok sınırlıdır. Ne var ki, her adın yerini tutabildikleri, her adı işaret ederek gösterebildikleri için kapsamları çok geniş ve sınırsızdır. Bu özellikleriyle de şu veya bu nesneye bağlı olmadan bütün nesneleri karşılayabilen, bütün nesnelerin ortak adları durumunda olan gramer ögeleridir.[40]

Zamirler; *şahıs zamirleri, dönüşlülük zamirleri, işaret zamirleri, soru zamirleri, belirsizlik zamirleri ve bağlama zamirleri* olmak üzere altı çeşittir.

3.1.3.4.1. Şahıs zamirleri

Kişi adlarının yerini tutan zamirlerdir. Türkçede üç teklik üç de çokluk olmak üzere altı şahıs zamiri bulunur. Şahıs zamirleri, adlar gibi işletme eklerini alarak çekime girerler. Bu çekimler sırasında da bünyelerinde bazı değişiklikler meydana gelebilir. Kitâb-ı Köroğlu'nda geçen şahıs zamirleri ve onların çekimli hâlleri aşağıdaki gibidir.

Teklik 1. şahıs zamiri: men (189b/04), mén (188b/08). meniŋ (187b/07), meni (207b/11), maŋa (194a/06).

Teklik 2. şahıs zamiri: sen (202b/02), sén (207a/10), seni (188b/11), saŋa (204a/05), séniŋ (189b/01).

Teklik 3. şahıs zamiri: ul, u (188b/11). anıŋ (190a/03), andın (190b/01).

Çokluk 1. şahıs zamiri: biz (204b/03), bizler (204b/11), bizlerni (193b/10), bizni (187a/06), bizge (193b/06), bizlerge (188b/10).

Çokluk 2. şahıs zamiri: sizge (204a/08), sizler (194a/06).

Çokluk 3. şahıs zamiri: alar (189a/05), alarġa (197a/07).

3.1.3.4.2. Dönüşlülük zamirleri

Bu zamirler; asıl şahıs zamirlerinden daha kuvvetli bir ifadeye sahip bulunan, onların mânâ bakımından daha kuvvetlileri, katmerlileri olan şahıs zamirleridir.[41]

---

[40] Korkmaz, *a.g.e.*, s. 399.
[41] Ergin, *a.g.e.*, s. 272.

Türkiye Türkçesinde kendi kelimesine iyelik eklerinin getirilmesiyle kurulan dönüşlülük zamiri, Çağatay Türkçesinde umumiyetle *öz* ve bazen de *ẖod* kelimelerinin çekimlenmesiyle kurulmaktadır. Kitâb-ı Köroğlu'nda ise dönüşlülük zamiri olarak daima öz kelimesi tercih edilmiştir: öz (188a/05), özi (192a/02), özige (190b/02), özime (191a/03), özini (191b/05), öziŋ (187b/09), öziŋni (191b/10), özüm (206a/06), özüŋ (202b/02).

3.1.3.4.3. İşaret zamirleri

Varlıkları işaret etmek, göstermek suretiyle karşılayan zamirlerdir. Metnimizde işaret zamiri olarak tespit edilen kelimeler şunlardır: bu, şul, ul, bular. Bu zamirlerin metnimizde geçen yalın ve çekimli hâlleri ise aşağıdaki gibidir.

bu: bu (188b/03), mundın (190a/05), munça (193a/11), munçaḳları (199a/08).

şul: şuldur (191b/05)

ul: anı (203a/05), anda (188a/05).

bular: bular (195a/06)

3.1.3.4.4. Soru zamirleri

Varlıkları soru yoluyla temsil eden, onların soru şeklindeki karşılıkları olan zamirlere *soru zamirleri* denir. Metnimizdeki örnekleri şu şekildedir: kim (189b/02), ne (187a/07), né (192a/04), nege (188b/02), ḳaydasın (198b/02).

3.1.3.4.5. Belirsizlik zamirleri

Belirsizlik zamirleri, kişileri ve nesneleri belirsiz bir şekilde temsil eden zamirlerdir. Metnimizdeki örnekleri şu şekildedir: kim (189b/02), hīç kim (208b/04), her kim (191b/10), ba'żıları (72b/11), hīç bir, (206b/07), her ne (187b/08), her (187a/08), barçası (191a/01), her ḳaysı (195b/10).

3.1.3.4.6. Bağlama zamirleri

Bağlama zamiri, bir kelimeyi bir kelime grubunu veya bir cümleyi başka bir kelimeye, kelime grubuna veya cümleye bağlayan ve aynı zamanda, içinde "zamir" anlam ve işlevini

de bulunduran bir zamir türüdür. Türkiye Türkçesinde bu işlev için Farsçadan alınmış olan ki zamiri kullanılmaktadır.[42]

İncelediğimiz bölümlerde bağlama zamiri olarak Türkçe *kim* Farsça *ki* kullanılmıştır: ‘Avaż Ḫan ki ḫūşdārdır dép ul aḫır sözini beyān ḳıldı. (204a/09).

Ammā Köroġlı Ḫan ‘Avaż Oġlandı alıp ve ḳul çarılarını ve nar ḥaçırlarını yolıġa salıp ve Gürcistān élige ḳalıp ḳadīm ki Safder Şāhnıŋ şeherige bir neçe kün yol yürüp yürüş muvāfıḳ bir söz aydı. (197b/07).

3.1.3.5. Edat

Edatlar, yalnız başlarına anlamları olmayan, ad ve ad soylu kelime ve kelime gruplanndan sonra gelerek anlam bakımından bunlarla sıkı sıkıya bağlı bulunan, gramer bakımından onlara hakim olan ve eklendikleri kelimeler ile cümlenin öteki kelimeleri arasında çeşitli anlam ilişkileri kuran görevli sözlerdir.[43]

Edatlar kendi içerisinde *ünlem edatları*, *bağlama edatları*, *son çekim edatları* ve *tekerrür edatları* olmak üzere dörde ayrılır.

3.1.3.5.1. Ünlem edatları

His ve heyecanları, sevinç, keder, ıztırap, nefret, hayıflanma, coşkunluk vs. gibi ruh hâllerini; tabiat seslerini, seslenmeleri; tasdik, red, sorma, gösterme gibi beyan şekillerini ifade eden edatlardır.[44]

Ünlem edatları, kendi içerisinde beşe ayrılır:

---

[42] Korkmaz, *a.g.e.*, s. 449.
[43] Korkmaz, *a.g.e.*, s. 1052.
[44] Ergin, *a.g.e.*, s. 349.

3.1.3.5.1.1. Ünlemler *vāy (191b/12).*

3.1.3.5.1.2. Seslenme edatları *hey (191a/05).*

3.1.3.5.1.3. Gösterme edatları *ana (208a/07).*

3.1.3.5.1.4. Sorma edatları *kin (187a/06).*

3.1.3.5.1.5. Cevap edatları *Cevap edatlarının incelediğimiz bölümlerde örneği yoktur.*

3.1.3.5.2. Bağlama edatları

Bağlama edatları cümleleri, cümledeki kelimeleri ve kelime gruplarını şekil ve anlam bakımından birbirine bağlayan sözlerdir. Metnimizde tespit edebildiğimiz bağlama edatları, fonksiyonlarına göre şu şekildedir:

3.1.3.5.2.1. Sıralama edatları *ve (191b/01), bilen (200a/08), birle (191b/03)*

3.1.3.5.2.2. Denkleştirme edatları *ya…ya (192b/07).*

3.1.3.5.2.3. Karşılaştırma edatları *miṣl (187a/08)*

3.1.3.5.2.4. Cümle Başı edatları *Cümleleri mânâ bakımından birbirine bağlayan bu edatlar, daima cümle başında bulunur. Fonksiyonlarına göre şu gruplara ayrılırlar:*

3.1.3.5.2.4.1. Fakat ifadesini taşıyanlar*: līkīn (197a/05).*

3.1.3.5.2.4.2. Eğer ifadesini taşıyanlar*: şāyed (187b/07).*

3.1.3.5.2.4.3. Netice ve izah ifade edenler*: belki (196a/09), ammā (189a/02).*

3.1.3.5.2.4.4. Benzerlik ifade edenler*: dek (190b/01), dėk (188a/03).*

3.1.3.6. Fiil

3.1.3.6.1. Fiil yapım ekleri

3.1.3.6.1.1. İsimden fiil yapma ekleri

-a/ -e: İşlek olmayan bu ek metnimizde birkaç örnekte görülmektedir: tile- (190a/09), oynap (198a/02).

-la/ -le: Eski Türkçeden bu yana çok işlek olan bu ek, her türlü isim ve isim soylu kelimeye gelerek çeşitli işlevlerde geçişili veya geçişsiz fiiller türetir: yıġla- (190b/10), közle- (192a/07), taşla- (193b/01), kizle- (208a/03), izle- (193b/07), sözle- (191b/10), bağla- (210a/03).

-laş/ -leş: Bu ek -la/ -le eki ile -ş işteşlik ekinin kaynaşması sonucu meydana gelmiştir: vedaġlaş- (201a/09), amānlaş- (197b/06).

3.1.3.6.1.2. Fiilden fiil yapma ekleri

-a-/-e-: Pekiştirme fiilleri türeten bu ek, Eski Türkçeden beri seyrek görülmektedir: sora- (204a/08).

-dır-/-dir-, -dur-/-dür-; -tur-/-tür-: İşlek bir faktitif eki olan bu ek, oldurma ve yaptırma bildiren geçişli fiiller türetir: kéltür- (205b/10), ḳoydur- (197a/08), öltür- (188b/11), süzdür- (200a/10).

-ker-: Ettirgenlik ekidir. Metnimizde yalnızca bir örneği vardır: ötker- (200b/02).

-ġuz-/-güz-: Ettirgenlik ekidir: kigüz- (209a/11), körgüz- (197a/09).

-ġür-: Ettirgenlik ekidir: yügür- (197b/05).

-l-: En işlek fiilden fiil yapma eklerinden biridir. Pasiflik ve meçhullük bildirir: ḳoşul- (204b/08), buzul- (189a/03), yutul- (196b/01), çapıl- (196a/11), atıl- (196a/11).

-n-: Türkçenin en işlek fiilden fiil yapma eklerinden biridir. Asıl fonksiyonu dönüşlülük bildirmektir: körün- (191a/10), yıġlan- (193b/03).

-y-: İşlek olmayan bir fiilden fiil yapma ekidir. Eski Türkçedeki şekli -d-'dir: ḳoy- (197b/02).

-se-: İşlek olmayan ekin metnimizde yalnızca bir örneği vardır: körset- (208b/02).

3.1.3.6.2. Fiillerde olumsuzluk

Fiillerde olumsuzluk, Eski Türkçeden beri -ma/ -me fiilden fiil yapma eki ile yapılmaktadır: almadı (192b/01), ayama (187b/06), buzalmasun (193a/01), ḳalmadı (208a/05), bilmedi (191a/05).

Geniş zamanın olumsuzu ise -mas/-mes ile yapılmaktadır: bolmas (188a/11), kerekmes (206b/09).

3.1.3.6.3. Fiil çekimi

3.1.3.6.3.1. Şahıs ekleri

Çekimli fiillerde şekil ve zaman eklerinden sonra gelerek fiilin bildirdiği kılış, durum veya oluşun hangi şahıs tarafından gerçekleştirildiğini bildiren eklerdir.

Türkçede üç tip şahıs eki vardır: birinci tip (zamir kökenli) şahıs ekleri, ikinci tip (iyelik kökenli) şahıs ekleri, üçüncü tip (emir kipindeki) şahıs ekleri.

3.1.3.6.3.1.1. Zamir kökenli şahıs ekleri

Teklik 1. şahıs: mén/(nadiren) men: yıġlar men (189b/10), ḳılur men (188b/08), bozlar mén (190a/07).

Teklik 2. şahıs: sén: turamu-sén (193b/08), ayama sén (187b/06).

Teklik 3. şahıs: eksiz: bolur (200a/02), aytur (192a/06).

Çokluk 1. şahıs: miz: Metnimizin incelenen bölümünde örneği bulunmamaktadır.

Çokluk 2. şahıs: siz: Metnimizin incelenen bölümünde örneği bulunmamaktadır.

Çokluk 3. şahıs: -lar/-ler: yıġlar érdiler (189a/03).

3.1.3.6.3.1.2. İyelik eki kökenli şahıs ekleri

Teklik 1. şahıs: -m: yıġladım (189b/04), körmedim (187b/08), ulaştım (207a/04).

Teklik 2. şahıs: -ŋ: ölseŋ (188a/07), kéldiŋ (188b/02), eylediŋ (203a/05).

Teklik 3. şahıs: eksiz: ḳıldı (189b/08), yürdi (200b/01), ḳonsa (201b/06).

Çokluk 1. şahıs: -ḳ/-k: keldük (204b/11).

Çokluk 2. şahıs: - ŋız/- ŋiz, (nadiren) - ŋızlar/- ŋizler: İncelediğimiz bölümde örneği yoktur.

Çokluk 3. şahıs: -lar/-ler: boldular (207a/01), oḳusalar (210a/10), saldılar (203b/08).

3.1.3.6.2.1.3. Emir kipindeki şahıs ekleri

Emir kipindeki şahıs ekleri "Emir Kipleri" bölümünde ele alınacaktır.

3.1.3.6.2.2. Şekil ve zaman ekleri

Şekil ve zaman ekleri, fiil kök veya gövdesinin karşıladığı hareketi şekle ve zamana bağlayan eklerdir.[45]

Ortaya çıkan veya çıkacak bir hareketi bildiren fiil şekillerine *bildirme kipleri*, tasarlanan bir hareketi ifade eden fiil şekillerine ise *tasarlama kipleri* denir.

3.1.3.6.3.2.1. Bildirme kipleri

3.1.3.6.3.2.1.1. Geniş zaman

Geniş zaman ekleri; hem şekil, hem de zaman ifade eden eklerdendir. Şekil eki olarak bildirme, zaman eki olarak da geniş zamanı ifade ederler. Yani bu ekler, fiilin geniş zamanda ortaya çıktığını veya çıkacağını bildirirler. Geniş zaman eklerinin asıl fonksiyonu "her zaman"ı ifade etmektir.[46] Metnimizde geçen geniş zaman ekleri -r, -ar/-er, -ır/-ir, -ur/-ür şeklindedir: kelür (195a/11), alur (199b/11), bolur (188a/01), olturur (192a/04), ḳoşulur (207a/10).

Geniş zamanın olumsuzu -mas/-mes ekleri ile teşkil edilir: ḳoymas (191a/8), kerekmes (206b/09).

3.1.3.6.3.2.1.2. Şimdiki zaman

Bu ek hareketin şimdiki zamanda ortaya çıktığını veya yapıldığını bildirir. Metnimizde şimdiki zaman çekimi fiil kök veya gövdelerine -a/-e; y + -dur/-dür yapısının eklenmesi ile oluşturulmaktadır: yıġlaydur (192a/01), tuzlaydur (192a/07), bozlaydur (192a/08), şırıldaydur (198a/03).

Şimdiki zamanın olumsuz çekimi -may/-mey eklerinden sonra şahıs zamirleri getirilmesiyle yapılmaktadır: ölmey (193b/04), tolmay (193b/05).

---

[45] Ergin, *a.g.e.*, s. 288.
[46] Ergin, *a.g.e.*, s. 291.

3.1.3.6.3.2.1.3. Görülen geçmiş zaman

Bu ek eylemin geçmiş zamanda, konuşanın şahit olduğu bir şekilde yapıldığını ifade etmektedir. Görülen geçmiş zaman çekimi fiil kök veya gövdelerine -dı/-di, -du/-dü; -tı/-ti, -tu/-tü eklerinden sonra iyelik kökenli şahıs eklerinin getirilmesi ile yapılır: ḳıldım (193b/09), aydı (194a/07), boldı (195b/03), saldılar (203b/08), kéldiler (197a/06).

Görülen geçmiş zamanın olumsuzu -ma/-me ile yapılmaktadır: körmedi (206b/04), körmedim (192b/10), bilmedi (191a/05).

3.1.3.6.3.2.1.4. Öğrenilen geçmiş zaman

Öğrenilen veya duyulan geçmiş zaman kipi; fiilin karşıladığı oluş ve kılışın içinde bulunulan zamandan daha önce gerçekleştiğini; ancak, konuşanın bunu görmediğini, bilmediğini, başkasından duyup öğrendiğini veya farkında olmadan işlediğini ve sonradan fark ettiğini ya da gördüğünü bildiren bir şekil ve zaman kalıbıdır. Görülen geçmiş zaman ile duyulan geçmiş zaman arasındaki en önemli fark, gerçekleşen olayı görüp-görmeme, bilip-bilmeme ve duyuma dayanına noktasında toplanmaktadır.[47]

Çağatay Türkçesinde üç tip öğrenilen geçmiş zaman kipi vardır:

I.tip öğrenilen geçmiş zaman: Fiil kök veya gövdelerine -mış/ -miş eklerinden sonra şahıs zamiri getirilmesi ile yapılır: ḳalmışım (202b/06).

II.tip öğrenilen geçmiş zaman: Fiil kök veya gövdelerine -ġan/ -gen, ḳan/ -ken sıfat fiil eklerinden sonra şahıs zamiri getirilmesi ile yapılır: kélgen sen (206a/01), kélgen éken (204b/01).

III.tip öğrenilen geçmiş zaman: Fiil kök veya gövdelerine -p ekinden sonra -dur/ dür, -tur/ -tür (nadir olarak durur/ turur) ekleri ile şahıs zamiri getirilmesi ile yapılır: bolupdur (202b/08), tüşüpdür (190a/01).

3.1.3.6.3.2.1.5. Gelecek zaman eki

Fiildeki oluş veya kılışın henüz gerçekleşmediğini fakat gelecekte mutlaka gerçekleşeceğini bildirir. Çağatay Türkçesinde gelecek zaman, fiil kök veya gövdelerine -

[47] Korkmaz, a.g.e., s. 600.

ġay/ -gey, -ķay/ -key, -ġa/ -ge eki ve şahıs zamiri getirilmesiyle yapılır: körsetgey men (209b/02), sırġaytur mén (193a/07).

Bununla birlikte sıfat-fiil kökenli –ġu, -gü, -ķu, -kü ekleri üzerine iyelik eki veya, bazen, tur- yardımcı fiilini almasıyla gelecek zaman ifade eder: bolġusı (203a/09).

3.1.3.6.3.2.2. Tasarlama (dilek) kipleri

Tasarlama kiplerinde, bildirme kiplerindeki gibi bildirme, haber verme biçiminde bir oluş ve kılış yoktur. Bu kipler, daha gerçekleşmemiş olan, ancak gerçekleşmesi istek, emir, şart ve gereklilik şekillerinde tasarlanan kiplerdir. Tasarlama kipleri, şekil gösteren belirli ekler ile kurulur. Bu ekler, haber kiplerinde olduğu gibi (şekil bildinne özelliği dışında, aynı zamanda) açık ve belirli bir zaman kavramı da taşımazlar. Ancak, zaman ögesinden de tümüyle yoksun değillerdir. Çünkü, bu kipler, konuşana ait bir eğilimi, bir isteği, bir emri ya da bir gerekliliği dile getirdikleri için, gerçekleşme şartları bakımından dolaylı da olsa yine belirsiz bir gelecek veya şimdiki zamanı içerirler.[48]

3.1.3.6.3.2.2.1. Emir kipi

Fiilin ifade ettiği hareketin buyruk biçiminde yapılmasını işaret eden kiptir. Emir ekleri hem şekil hem de şahıs bildirirler ve diğer fiil çekimlerinden farklı olarak emir kipinde her şahsın ayrı ayrı ekleri vardır.

Teklik 1. şahıs eki: -ayın/-eyin, -ayım, -ay: aytayın (188b/01), yéteyin (205b/04), ķılayın (192b/02).

Teklik 2. şahıs eki: eksiz, -ġıl/-gil, -ġın/-gin: cevāb bergil (206b/01), ayamaġıl (187b/08), öldürgin (187b/05), kirgin (187b/10), döndür (194a/07), baġla (201a/03).

Teklik 3. şahıs eki: -sun/-sün: ölmesün (189a/10), sökülsün (195b/03), olturabersün

(202a/08), ķoşulsun (204b/10), tursun (208a/03).

Çokluk 1. şahıs eki: Metnimizde örneği yoktur.

Çokluk 2. şahıs eki: -ŋ, - ŋız/- ŋiz: ķulaķ salıŋ (196a/01), éşitiŋ (202a/08), inaķ boluŋuz (200b/11).

[48] Korkmaz, *a.g.e.*, s. 647.

Çokluk 3. şahıs eki: İncelediğimiz bölümde örneği yoktur.

Emir kipinin olumsuz şekli -ma/-me + şahıs ekleri şeklinde oluşturulur: sımasun (190b/08), ölmesün (190a/02).

3.1.3.6.3.2.2.2. Şart kipi

"Şart" bildirme görevi ile kurulan öteki tasarlama kiplerinden ayrılan yanı, yalnız başına bir yargı taşımaması ve ancak temel cümledeki yargının gerçekleşmesini şarta bağlayan bir yardımcı, bir tamlayıcı öge niteliği taşımasıdır. Bu tamlayıcı öge veya cümle parçası bir yargı bildirmediği için de temel cümlenin zarfı durumundadır.[49]

Fiil kök veya gövdesine -se/ -sa şart eki ve iyelikten türemiş şahıs ekleri getirilerek oluşturulur.

Teklik 1. şahıs: -sa-m/-se-m: öldürsem (187b/07), sorsam (206a/01).

Teklik 2. şahıs: -sa- ŋ/-se- ŋ, -sı-ŋ /-si- ŋ: oylasaŋ (188a/02), kétseŋ (188a/03).

Teklik 3. şahıs: -sa/-se: körse (191a/08), ḳılsa (188a/09).

Çokluk 1. şahıs: -sa-ḳ/-se-k: İncelediğimiz bölümde örneği yoktur.

Çokluk 2. şahıs: -sa- ŋız(lar)/-se- ŋiz(ler): İncelediğimiz bölümde örneği yoktur.

Çokluk 3. şahıs: -sa-lar: oḳusalar (210a/10).

Şart kipinin olumsuz şekli -ma/-me + -sa/-se + şahıs ekleri şeklinde oluşturulur: ḳaytmasaŋ (188b/07).

3.1.3.6.3.2.2.3. İstek kipi

Bir hareketin yapılma isteğini, teklifini, niyetini ifade eden kiptir.

Teklik 1. şahıs: -ay/ -ey, -ayın/ -eyin, -ayım/ -eyim : aytayın (188a/10), şükr eyleyin (199b/03).

---

[49] Korkmaz, *a.g.e.*, s. 677.

Çokluk 1. Şahıs: -alı/ -eli, -alıŋ/ -eliŋ, -alım/ -elim: ḳoşalıŋ (194a/03), körseteli (187b/10).

3.1.3.6.3.2.2.4. Gereklilik kipi

Tasarlanan hareketin yapılması gereğini bildiren kiptir. Çağatay Türkçesinde gereklilik kipi kérek ile yapılmaktadır. kérek kelimesi bildirme ile (kérekdür, kérek durur/turur) geldiği gibi -mAK kérek, -sA kérek vb. yapılarla da ifade edilir. Bu dönemde nadiren –mAlI ekine rastlanır.[50] Metnimizde gereklilik kipine rastlanmamıştır.

3.1.3.6.4. Cevherî fiil ve bildirme ekleri

Cevher fiili é(r)-/e(r)- isimlere geldiğinde onları fiil durumuna getiren, basit çekimli (zamanlı) fiillere geldiğinde ise onları birleşik zamanlı yapan anlamca bir durum fiilidir. Kitâb-ı Köroğlu'nun incelememize konu olan bölümlerinde ér-, é-, er- şekillerinde karşımıza çıkan fiilin, yalnızca şu çekimlere girdiği tespit edilmiştir:

2. tip öğrenilen geçmiş zamanın teklik 3.şahıs çekimi: éken (204b/01).

Görülen geçmiş zamanın teklik 1. ve 3. şahıs çekimi: érdi (191a/11), érdim (210a/09), édi (199a/06), érdiler (190b/01).

Metnimizde ér- fiilinin olumsuzu érmes ile yapılır: dostum érmes (188b/09).

3.1.3.6.5. Fiillerin birleşik çekimleri

Bildirme ve tasarlama kipleri ile bildirilen ve tasarlanan hareketlerin görülen geçmiş zamanda, öğrenilen geçmiş zamanda veya şart şeklinde ortaya çıktığını veya çıkacağını ifade etmek için birleşik çekimlere başvurulur. Birleşik çekim, iki çekimli fiilin bir araya gelmesinden, birlikte kullanılmasından ibarettir.[51]

Kitâb-ı Köroğlu'nda é- ve ér- ile yapılan birleşik çekimlerin tespit edebildiğimiz örnekleri ise şu şekildedir:

Hikâye Birleşik Çekimi: Geniş zamanın hikâyesi: yıġlar érdiler (189a/03), süyenür érdiler (190b/01), yatır érdi (202a/10), aytmaz érdi (202a/10).

---

[50] Mustafa Argunşah, *Çağatay Türkçesi, Kesit Yayınları*, İstanbul 2014, s. 177.
[51] Ergin, *a.g.e.*, s. 319.

Öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi: aytıp érdi (208a/01), yetip érdi (206b/04), ḳılıp turar érdi (205b/10).

Rivayet Birleşik Çekimi: Öğrenilen geçmiş zamanın rivayeti: kétgen éken (204b/01).

3.1.3.6.6. Fiillerde soru

İncelediğimiz metinde, fiillerde soru daima yuvarlak ünlülü biçimiyle -mu/-mü eki ile yapılmaktadır: bolmaz mu (187b/06), aytur mu (192a/10), ölmey mü (193b/04), kéter mü (189a/07).

3.1.3.6.7. Birleşik fiiller

Birleşik fiiller, bir ad veya sıfatın yardımcı bir fiil ile bir araya gelmesi sonucu veya belirli kurallar çerçevesinde iki fiilin birleşmesi ve anlamca kaynaşması ile oluşan fiil türleridir.

Birleşik fiiller, *isimlerden yardımcı fiillerle yapılan birleşik fiiller* ve *tasvir fiilleri* olmak üzere iki ana gruba ayrılır.

3.1.3.6.7.1. İsimlerden yardımcı fiillerle yapılan birleşik fiiller

Bunlar bir ad veya sıfat ile et- , ey/e-, yap-, kıl-, ol- ve bulun- yardımcı fiilierinin birleşmesinden oluşmuştur. Birleştikleri yardımcı fiilin görevi, bir adı fiil durumuna getirmektir. Dolayısıyla, esas anlam ad üzerindedir. Yardımcı fiil, yalnızca adı "etmek", "yapmak", "kılmak" ve "olmak" anlamlan katarak fiilieşliren ve çekim eklerini alan bir işlev yüklenmiştir.[52]

Kitâb-ı Köroğlu'nda isimlerden birleşik fiil yapmak için ét-, eyle-, ḳıl- ve bol- ana yardımcı fiilleri kullanılmıştır. Metnimizdeki birleşik fiil örneklerinden bazıları şunlardır:

ét- ile yapılanlar: āsān ét- (203b/09), raḥm ét- (187b/01).

eyle- ile yapılanlar: raḥīm eyle- (189a/10), şükr eyle- (199b/03).

ḳıl- ile yapılanlar: temāşā ḳıl- (194a/02), münācat ḳıl- (202b/01)

bol-ile yapılanlar: inaḳ bol- (200b/11), ḫaberdār bol- (197b/09).

---

[52] Korkmaz, *a.g.e.*, s. 792.

bér- ile yapılanlar: amānlıḳ ber- (197a/07), meded ber- (189a/10).

buzul- ile yapılanlar: köŋülleri buzul- (189a/03).

sal- ile yapılanlar: ḳulaḳ sal- (187a/07), başıġa sal- **(**209b/02).

tile- ile yapılanlar: meded tile- (189a/07).

ur- ile yapılanlar: ḳamçı ur- (194a/05), araz ur- (187a/10).

tart- ile yapılanlar: şeb-gīr tart- (198a/01).

tut- ile yapılanlar: ṣaf tut- (203a/02), yurt tut- (201b/10).

3.1.3.6.7.2. Tasvir fiilleri

Tasvir fiilleri iki ayrı fiilin birleşip kaynaşması yoluyla oluşan fiil çeşitleridir. İki fiilden oluşan bu yapılarda asıl anlam zarf-fiil durumundaki birinci fiil üzerinde bulunur. İkinci fiil ise sözlük anlamından uzaklaşarak yardımcı fiil görevi üstlenmiştir. Tasvir fiilleri kendi içinde *yeterlik (iktidar) fiili, tezlik fiili, süreklilik (devamlılık)* fiili ve yaklaşma fiili olmak üzere dörde ayrılır.

3.1.3.6.7.2.1. Yeterlik (iktidar) fiili

Çağatay Türkçesinde, al- "almak", bil- "bilmek" ve bol- "olmak" fiilleri yeterlik ifade eden tasvir fiilleridir. Türkçenin tarihî gelişimine bakıldığında al- "almak" ve bil- "bilmek" fiillerinin iktidar ve ihtimal anlamı veren yardımcı fiillller olarak kullanılmaya başlaması, Karahanlı dönemi metinlerine isabet etmektedir. Orhun ve Uygur metinlerinde ise yeterliği ifade etmek üzere bir esas fiil olan u- "muktedir olmak" fiili kullanılmıştır.[53]

Metnimizde fiil kök veya gövdelerine -a/-e zarf-fiil eklerinden sonra al- yardımcı fiili getirilmek suretiyle oluşturulan yeterlik yapıları şunlardır: ḳıla'l- (192a/10), çıḳa'l- (198b/07), ḳana'l- (191a/09), baḳa'l- (191a/09).

3.1.3.6.7.2.2. Tezlik fiili

Tezlik fiili, metnimizde ber-/bér- yardımcı fiili ile yapılmaktadır: ḳıla ber- (193b701), yete ber- (193b/04), oltura ber- (202a/08).

---

53 Filiz Meltem Erdem Uçar, "Çağatay Türkçesinde Tasvir Fiilleri", *Türkbilig*, 2016/32: 21-56.

3.1.3.6.7.2.3. Süreklilik (devamlılık) fiili

Çağatay Türkçesinde bar- "varmak", ḳal- "kalmak", kél- "gelmek", kör- "görmek", tur- "durmak" ve yür- "yürümek" fiilleri, hareketin süresini ve yönünü bildiren tasvir fiilleridir.[54] Süreklilik fiili metnimizde tur- ve bar- yardımcı fiilleri ile yapılmaktadır:

tur-: ḳaytıp tur- (191b/03), yıġlap tur- (190b705).

bar-: çıḳa bar- (199a/08).

3.1.3.6.7.2.4. Yaklaşma fiili

Çağatay Türkçesinde yaz- "yazmak" fiili, yaklaşma bildiren tasvir fiilidir. Metnimizde örneğine tesadüf edilmemiştir.

Yarı Tasvir Fiilleri: Yarı tasvir fiilleri, fiil tabanına -p zarf fiil ekinden sonra yardımcı fiil getirilmesi ile kurulan fiillerdir. Metnimizdeki örnekleri şunlardır: alıp bar- (197a/04), uzatıp çıḳ- (197b/05), oynap kül- (209b/10).

3.1.3.6.8. Sıfat-fiiller (partisipler)

Sıfat-fiiller, bir yanları ile sıfat bir yanları ile fiildirler. Fiil özellikleri dolayısıyla, kendilerinde var olan hareket ve zaman kavramlarını, ad olduklan sıfata aklararak varlıkları ve nesneleri hareket ve zaman gösterme özellikleri ile geçici olarak vasıflandırırlar. Sıfatlar, ad soylu sözler oldukları için, sıfat-fiiller aynı zamanda adlar ile de ortaklaşırlar. Onlar gibi iyelik çokluk ve ad çekimi ekieri alabilirler. Edatlar ile birleşebilirler.[55]

Metnimizde tespit edebildiğimiz sıfat-fiiller, bünyelerinde barındırdıkarı zaman ifadelerine göre üç kısımda ele alınabilir:

Geçmiş Zaman İfadeli Sıfat-Fiiller: 11-14. yüzyılların Orta Asya Türkçesi metinlerinde umumi olan bu -mış/ -miş partisip eki, Çağatay Türkçesinde pek nadir bulunur. Standart Çağatay Türkçesindeki -mış/ -miş şekli, öncelikle çekimli fiillerde kullanılır; onun partisip fonksiyonu -ġan/ -gen ekine aktarılmıştır.[56] Metnimizde -mış/ -miş sıfat-fiiline tesadüf edilmemiştir.

---

54 Uçar, *a.g.m.,* 21-56.
55 Korkmaz, *a.g.e.,* s. 909.
56 Eckmann, *a.g.e.,* s. 113.

Geniş Zaman İfadeli Sıfat-Fiiller: -ġan/-gen: söz söylegen ḳızıl tiliŋ (192b/08), izlegeni (187b/03).

-r, -ar/er: Geniş zaman ifade eder. yürer yeri (187b/03).

-mas/-mes: Olumsuz geniş zaman sıfat-fiil ekidir: almas (194/08).

Gelecek Zaman İfadeli Sıfat-Fiiller: -ġu/-gü: raḥīm étgüçi (189b/02).

3.1.3.6.9. Zarf-fiil (gerundium)

Zarf-fiiller, bir yanıyla fiil, bir yanıyla da zarf özelliği taşıyan gramer kategorileri oldukları için, fiil yönleriyle yalnızca hareket ve zaman kavramını karşılarlar; zarf yönleriyle de bir oluş ve kılışın durum ve tarzını bildirme niteliğine sahiptirler. Bu nedenle cümlede, şahsa ve zamana bağlı bir yargı bildirmeyen; ancak, yargı bildiren fiiller yanında, onlardaki oluş ve kılışın durum ve tarzını belirleyen zarf görevi yüklenirler. Daha kestirme bir anlatımla, zarf-fiiller, fiillerin zarf görevi yapan yardımcılarıdır.[57]

İncelediğimiz metinde tespit edebildiğimiz zarf-fiil örnekleri şunlardır:

-a/-e: Özellikle tasvirī fiiller yaparken yararlanılır. yete ber- (206b/07), oltura ber- (202a/08).

-ġanda/-gende: -dığında/-diğinde anlamını verir. turġanda (191a/06).

-may/-mey, -mayın/-meyin: -madan/-meden anlamını verir. tınmay (197a/01), ḳonmay (197a/01), yatmay (197b/11).

-p: En işlek zarf-fiil eklerindendir. esirgep (189a/03), eylep (190a/02), ġırulap (196b/11), ḳucaḳlap (188a/07), ürlep (196b/11), yerlep (202a/10), yüklep (197b/03)

[57] Korkmaz, *a.g.e.*, s. 983.

METİN

(187a) (4) El-ḳıṣṣa: ‘Avaż Cān bu sözlerni éşitip ḳulı birle közi bağlı yüregi dağlı (5) turup Ḫūnkār Şāhḳa ḳarap bir söz aydı.

(6) Dünyāda bar mu ki munday bir günāh
Ḫudāyım ḳılmasun bizni ar siyāh
(7) Ne hem étey émdi birbir sözümni
Ḳulaḳ salıp émdi tıŋla Ḫūnkār Şāh
(8) Sebīl ḳaldı duşmanlarġa mülk-ü bala
Her sözüm aġrımda érdi misl-i belā
(9) Arman bilen derdim köptür içimde
Bu sözime Şāhım Ḫūnkār ḳulaḳ sal
(10) Araz urup çıḳtım Çembil bèlinden
Tuzlama yedim Köroġlını ḳolıdan
(11) Başḳa sözіŋ bolsa ḳabūl eyleyin
Negey ḳaytay musulmānı dīnden

[187b]

(1) Bendem dép raḥmetgey ḳudretli mevlānā
Pür-derdge bendesiŋe mihribān
(2) Öldürseŋ öldürgil émdi Şāh-ı Ḫūnkār
Lā-ilāhe illā’llāh mén musulmān
(3) Çarvā-[dā]rnıŋ yürer yeri saydadur
Sevdāgerniŋ izlegeni méni fāyıdadur
(4) Ġarīb bolup közdin ketti ḳanlı yaş
Yürekge ġam tüşti durdu aralaş
(5) Musulmān mén lā-ilāhe illā’llāh
Öldürseŋ öldürgin kāfir ḳızılbaş
(6) Ḫūnkār Şāh ayama sén bizge barnı
Maḥşer-gāhda Ḫudā bolmaz mu ḳāżī
(7) Lā-ilāhe ménіŋ özüm musulmān
Öldürsіŋ şāyed méni öldürsem ḳāżī
(8) Ayamaġıl her ne kélse ḳuluŋnan
Hīç fāyıda körmedim kélip eliŋnen

(9) Bu dīn birlen kétseŋ barur sén
Öziŋ ḳaytġın aya ḫūnkār dīniŋnen
(10) Ḥaḳ dīnin körseteli émdi saŋa mén
Köroġlı dīnige kirgin bu kün sén

[188a]

(1) Bu dīnlerde ölüp kétseŋ Ḫūnkār Ṣāh
Ḫudā rasūlıġa bolur sén duşmān
(2) Oylasaŋ Ḫūnkār Ṣāh bu dünyā fānī
Bu dünyānı fānī Ṣāh Ḫūnkār
(3) Ölüp kétseŋ bu dīniŋde Ḫūnkār Ṣāh
Duzāh érür sén dék kāmın mekānı

(4) El-ḳıṣṣa: ‘Avaż Ḫannıŋ bu sözlerni Ḫūnkār Ṣāh éşitip der-ġażab boldı. Tart ‘Avażnı (5) darġa érdi. Öz obalı özigedür dédi. Anda cellādlar ‘Avaż Ḫannı barġa tartmaḳ (6) boldı. Şul maḥalda ‘Avaż Ḫannıŋ Bal Ayım dégen yéti yaşar siŋlisi zār zār yıġlap (7) kélip aġasını boynıġın ḳucaḳlap ölseŋ hem Köroġlı dīnidin ḳaytma dép Bal ‘Avaż (8) bir söz aydı.

(9) Ḳudretli küçlidür ne ḳılsa cebbār
Bendede yoḳ turur zerre iḫtiyār
(10) İçki sözüm émdi bir bir aytayın
Ḳulaḳ sal Aġa Cān saŋa ‘arżım bar
(11) Yaş ornıġa tükettim közdin ḳızıl ḳan
İş bolmas ḳudretli Ḫaḳdın bī-fermān

[188b]

(1) Ḳulaḳ sal aytayın içki sırrımnı
Ḳalmasun köŋlümde bir zerre amān
(2) Nege kéldiŋ Köroġlını ilidin
Tuz tutġansın aġa iniŋ ḳolıdın
(3) Arar bolsa bu kāfirler öltüler
Ölseŋ kétme Köroġlını dīnidin
(4) Bu sözime ḳulaḳ salġın Cān Aġa
Cānım bolsun köz yaşıŋdın ṣadaġa
(5) Musulmān dīnidin ḳaytsaŋ Aġa Cān
Maḥşer küni némedey sén Ḫudāġa
(6) Közimdin aḳadur yaş ile nemler

Yüzige tüşüptür derd ile ġamlar
(7) Köroġlı dīnidin ḳaytmasaŋ Aġa Cān
Ümmetim démeydü taŋla peyġamber
(8) Keçe kündüz mén ḳılur men zār zār
Raḥm étgüçi Ḥaḳdın özge kimim bar
(9) Musulmān dīnidin kāfirge ḳaytsaŋ
Taŋla dostum érmes u dört Çehār-Yār
(10) Bal Ayım dér men ḳılur men yüz elvān
Raḥm étgey bizlerge raḥīm raḥmān
(11) Ul seni soŋra meni öltürsün
Men hem boldum lā-ilāhe musulmān

[189a]

(1) El-ḳıṣṣa: Bal Ayım bu sözlerni éşitip lā-ilāhe illā'llāh Muḥammed Resūlullāh dép musulmān boldı. (2) Ammā Köroġlı Sulṭān birle Ḳırḳ Yigit 'Avaż Ḫannıŋ yetti yaşar siŋlisiniŋ mundaġ (3) himmet ḳılıp dīnige kirgenige köŋülleri buzulup[58] esirgep yıġlar érdiler. (4) Līkīn şul maḥalda 'Avaż Ḫannıŋ anası oġlını dārnıŋ tübinde körüp ḳızı (5) nıŋ bu işlerini körüp ölsem alar birle men hem birge olayın dép lā-ilāhe illā'llāh (6) Muḥammed Resūlullah dép musulmān bolup dér yüzündegi […] enbiyā ve evliyālardın (7) meded tilep émdi şul balım armānda olup kéter mü kin dép hem terefge ḳarap (8) télmürip ögsünüp yıġlap bir söz aydı.

(9) Tāze güller ter açılıp solmasun
Ḫudāya hīç bende sen-dek olmasun
(10) Atıŋdin ınalay yaratġan cebbār
Raḥīm eyle meded ber ḳuzum ölmesün
(11) Ḳadīr Allāh bu dādıma naẓar sal
Ġarīb bolup zār yıġlar mén ḳolum al

[189b]

(1) Inalay atıŋdın séniŋ ẕū'l-celāl
Raḥīm eyle başımġa ḳuzum ölmesün
(2) Bir atıŋ raḥīmdür bir atıŋ ġaffār
Sendin özge raḥīm étgüçi kim bar
(3) Inalay atıŋdın resūl-ı muḫtār

[58] Metinde بوزولوب بوزولوب şeklinde yazılıdır.

Raḥīm meded bér ḳuzum ölmesün
(4) Bu kāfir élide kördüm meşaḳḳat
Yıġladım meşaḳḳat körüp men bī-ḥad
(5) Ṣaḥlar meded resūl Muḥammed
Raḥīm eyle başıġa ḳuzum ölmesün
(6) Ḫudā yā sén bolġıl bizlerge ġam-ḫār
Bu kāfir élide balım hār u zār
(7) Musulmāndur dostum dégen Çehār-Yār
Raḥm eyle meded ḳıl ḳuzum ölmesün
(8) Ġarīb bolup oġlum töker ḳızıl ḳan
Ḳızım ḳıldı başın yolıŋda ḳurbān
(9) Sipāhīniŋ biri yā şāhlardan
Raḥm eyle meded ḳıl balım ölmesün
(10) Ġarīb bolup zār yıġlar men bu kün men
Hicr otıġa köydi cānım bilen ten
(11) Inalay atıŋdın seniŋ Ḳırḳ Çilten
Raḥm eyle meded ḳıl ḳuzum ölmesün

[190a]

(1) Zār yıġlar men meded tilep hiç dem
Başıma tüşüpdür min tümen ġam
(2) Taṣadduḳ nāmıŋ mén yā ġavṣu'l-a'ẓam
Raḥm eylep meded ber ḳuzum ölmesün
(3) Hīç kişi barmaydur anıŋ ḳaşıġa
Ḳıyāmet-i sevdālar tüşge başıġa
(4) Ḳadīr Allāh raḥm ét közde yaşıma
Raḥm eylep meded ḳıl balım ölmesün
(5) Oşbu yerler Şāh Ḫūnkār yerleri
Ḫaberi yoḳ mundın Çembil érleri
(6) Köroġlını uluġ Kāmil Pīrleri
Raḥm eylep ḳolın tut balım ölmesün
(7) Bota-dek bozlar mén émdi bu kün mén
Meded-kārı érür anıŋ Ḳırḳ Çilten
(8) Köroġlını ata biri bar mu sén
Raḥm eylep meded ḳıl ḳuzum ölmesün

(9) Kél isminiŋ bir tile bul émdi
Ḫudā yā mén ḳula raḥm ḳıl émdi
(10) Hemme pīrler meded birer kün émdi
Raḥm eylep meded ḳıl ḳuzum ölmesün

(11) El-ḳıṣṣa: Köroġlı Sulṭān birle Ḳırḳ Yigit ‘Avaż Hannıŋ anasınıŋ bul sözlerini **[190b]** (1) éşitip andın beter yılan-dek tolġanıp ögsünüp yıġlap at yolıġa süyenür érdiler. (2) El-ḳıṣṣa: Ḫūnkār Şāh ‘Avaż Hānnıŋ hem özige ve hem siŋlisige ve hem anasınıŋ bul aytġan (3) sırlarıġa açıġı kélip siyāset ḳılıp tartġanın dārġa dédi. Anda ‘Avaż Ḫan (4) çān birlen öler ne tilep bu dünyādın kéçip közi baġlı yüregi daġlı yanıda yıġlap (5) turġan siŋlisıġa ḳarap bir söz aydı.

(6) Yüregimde bardur miŋ türli daġım
Ni maḥal soladur reng-i siyāġım
(7) İçimde derdim köp bir bir aytayın
Ḳulaḳ salıp émdi aŋa çıraġım
(8) Ésen ḳılsun igem séni başıŋnı
Ḳarġalar sımasun seniŋ leşiŋni
(09) Ḳaşımda sén turup bota-dek bozlap
Aġa Cān dép tökme[59] közdin[60] yaşıŋnı
(10) […]diŋ yıġla ḥaḳḳa Ḫudā dép
Bu cān bolsun derġāhıŋa fedā dép
(11) Bir yanımdın seniŋ dādıŋ örteydi
Ögsünüp yıġlaġan cānım ana dép

[191a]

(1) Cellādlar barçası turur töşimde
Bu sevdālar barça meniŋ başımda
(2) Bu sözime ḳulaḳ salġıl çırāġım
Bir armān baradur meniŋ içimde
(3) Ḳulaḳ sal çırāġım aytġan sözime
Ölüm yaratġın bu kün özime
(4) Bile ḳılıp baḳġan mén Köroġlı
Körünmeydi şunday künde közim

[59] Metinde كوكم şeklinde yazılıdır.
[60] Metinde كوردين şeklinde yazılıdır.

(5) Hey dirīġ Köroġlı ḳadrim bilmedi
Közdeki yaşıma[61] raḥm ḳılmadı
(6) Bu dārnıŋ astıda yıġlap turġanda
Ḳırḳ Yigiti bilen atam kélmedi
(7) Seniŋ üçün sırġayġandı yüzüm dép
İziŋe tört tört buldı közüm dép
(8) Şu tép turġanımdı körse Köroġlı
Daydaylap at ḳoymasmudı ḳuzum dép
(9) Közüm töpe baḳa'lmadı yüziŋe
Ḳana'lmadım seniŋ şeker söziŋe
(10) U yan bu yan ḳara émdi çırāġım
Baŋa nédin kem körünür köziŋe

(11) El-ḳıṣṣa: Köroġlı Sulṭān bu sözlerni éşitip andın beter yıġlar érdi. Anda 'Avaż **[191b]** (1) Ḫan bu sözlerini siŋlisi éşitip ve közini yaşını sürtüp ve hemme eṭrāflarıġa ḳarap (2) yana gāh Ġır Atnıŋ üstinde ve başında cıġa yolbarṣ-dek çaynap od-dek (3) ḳaynap turġan Köroġlı Sulṭānnı kördi ve yana Ḥasan Ḫan birle Ḳırḳ (4) Yigitni hemmesiniŋ ṣavleti birle turġanını körüp ve 'Avaż Ḫanġa télmürgegeni (5) bilip meger Köroġlı bolsa şuldur dép Köroġlınıŋ özini ve yana Ḳırḳ Yigitni (6) ṣavletni bir bir aytıp aġasıġa ḳarap bir söz aydı.

(7) Başıdın kétmegen aṣlı devleti
İlāhī ġanīmni sénsin şevketi
(8) Başında bar cıġa astında Ġır At
Aḳ-saḳallı yérli basġan ṣavleti
(9) Ey balım dép yıġlap turġan u kimdür?
(10) Sözin sürgey mendey ġarīb sözleyür
Her kim öziŋni sorap ırlayur
(11) Başında bar cıġa astında bédev
Mekān atı toḳuz kökni kürleyür
(12) Vā[y] botam dép zār iŋregen u kimdür?

[192a]

(1) Ḳulaḳ sal sözime émdi Cān Aġa
Seniŋ üçün zār yıġlaydur Ḫudāġa
(2) 'Ayn özi yigirmedin örtmegen

[61] Metinde باشم şeklinde yazılıdır.

Astında ḳara at başında cıġa
(3) Vāy inim dép zār yıġlaġan u kimdür?
(4) Şunḳar dégen ḳuşı olturur ḳayada
Né né şāhlar cellādında piyāde
(5) ‘Aceb yaḫşı özi zībā bir yigit
Ḥüsn désin férişţedin ziyāde
(6) Bédev atlı dabıl-bāzlı u kimdür?
(7) Mingenni toḳuz ḳat kökni közleydür
Seniŋ derdiŋ bilen baġrın tuzlaydur
(8) Bir ‘aceb kişidür yüzleri nūrlı
Vāy botam dép saŋa ḳarap bozlaydur[62]
(9) Ḳara-saḳal yüzi nurlı u kimdür?

(10) El-ḳıṣṣa: ‘Avaż Ḫan sözlerni aytıp çıda’lmay Ġır Atnıŋ atını éşitgendin soŋ ṭāḳat ḳıl’almadı. Rāst aytur mu kin dép kāfırlarġa **[192b]** (1) bildürmey almadı. Ey yārānlar men émdi bul yaruḳ dünyādın ketip (2) baradur mén her ne bolsa meniŋ közin alıŋlar yaruḳ dünyānı bir körüp ḳılayın (3) dédi. Anda kāfirler ma’ḳūl dép ‘Avaż Ḫannı közini açtılar anda (4) ‘Avaż Ḫan közini açıp u yan bu yan ḳarap Ḳırḳ Yigit birle Köroġlı Ḫannı (5) körüp yüregi yılḳu-dek bolup kāfırlarġa ḳarap bir söz aydı.

(6) Yıġlar mén émdi zār zār
Közde yaşımdur nev-bahār
(7) Barça tapġanıŋ Şāh Ḫūnkār
Ya senki ya menki
(8) Söz söylegen ḳızıl tiliŋ
Bāġıŋdaġı taze gülüŋ
(9) Gürcistānday oşbu éliŋ
Ya senki ya menki
(10) Başıma salġan sén ḳahrıŋ
Hīç körmedim seniŋ mihriŋ
(11) Oşbu turġan kette şārıŋ
Ya senki ya menki

[193a]

(1) Buza’lmasun séni raḫtıŋ

[62] Metinde بورلايدور şeklinde yazılıdır.

Bülend olsun dāim baḫtıŋ[63]
(2) Astıŋdaġı ṭıllā taḫtıŋ
Ya senki ya menki
(3) Kim isterseŋ seniŋ zārıŋ
Ḳatar bilen hem nārıŋ
(4) Mene turġan ṭıllā dārıŋ
Ya senki ya menki
(5) Defterlerde bardur ḫaṭṭlarıŋ
Yüzge tüşer uyaḳlarıŋ
(6) Astıŋa mingen aṭlarıŋ
Ya senki ya menki
(7) Eşitmes mén seniŋ sözıŋ
Sırġaytur mén ḳızıl yüziŋ
(8) Gül nigārday yaḫşı ḳızıŋ
Ya senki ya menki
(9) İçge tüşer dāyimleriŋ
Sözdegiler ḳāyimleriŋ
(10) Avırdaġı ayımlarıŋ
Ya senki ya menki

(11) El-ḳıṣṣa: Ḫūnkār Şāh ‘Avaż Oġlannı bu sözlerni éşitip ve ḳahr kélip nemege munça **[193b]** (1) ḳoyduŋlar soyuŋuzlar dedi. Anda kāfırlar dārġa arḳan taşlap asmaġa meşġūl boldılar. Anda Ḫasan Ḫan atasıġa ḳarap munday ḳılabir-sén (2) ‘Avaż Ḫannıŋ ölmeyüp dép érteraḳ ṭıllā dabılnı ursaŋçı dép bir söz aydı.

(3) Dā[r][64] tübinde zār yıġlandı ‘Avaż Cān
Yaş ornıġa közdin aḳıp ḳızıl ḳan
(4) Bu yéteber sén ‘Avaż Cānıŋ ölmey mü
Turamu-sén süyünüp[65] émdi ata cān
(5) ‘Avażnıŋ ménіŋ peymāne tolmay-mu
Nev açılġan tāze güller solmay-mu
(6) Fātiḥa bersinçi bizge ata cān

[63] Metinde بجتيم şeklinde yazılıdır.
[64] Metinde دا şeklinde yazılıdır.
[65] Metinde سويتب şeklinde yazılıdır.

Munday ḳılsaŋ Bal ‘Avażıŋ ölmey-mü
(7) İzlegen maḳṣadıŋ Ḥaḳdın tapıldı
Ḳırḳ Yigitniŋ hemmeleri tapıldı
(8) Turamu-sén émdi ḳarap ata cān
Érteraḳ ursaŋçı ṭıllā dabılnı
(9) Ḳulaḳ sal émdi oşbu sözlerimni
Tört ḳıldım men iki şehlā közlerimni
(10) Aḳ fātiḥa berip émdi ata cān
Yavlarġa ḳoyabir émdi bizlerni

[194a]

(1) Ér yigitler érür dāyim ḳardaşın
Ṣavlet bilen duşmanlarġa yürüşin
(2) Ak fātiḥa bérip bizge ata cān
Temāşā ḳıl ḳırḳ cellādıŋ uruşın
(3) Ḥasan Ḫan dér töktüm közümniŋ yaşın
Sevdāġa koşalıŋ duşmānnı başın
(4) Ḳırḳ Yigitge cevāb bérip ata cān
Temāşā ḳıl ḫannıŋ uruşın

(5) El-ḳıṣṣa: Köroġlı bu sözlerni éşitip Ġır Atġa ḳamçı urup ṭıllā dabılnı ḳaḳıtıp (6) Ḳırḳ Yigitge baḳıp sizler ‘Avaż Ḫannı üstinde boluŋ ve maŋa Ḫūnkār Şāhnı (7) ḳoyuŋlar dép Türkmen tilige salıp döndür yigitler dép bir söz aydı.

(8) Almas ḳılıçlar destige
Ḳaramaŋ bülend astige
(9) Atnı çapıplar ḳaṣdige
Döndür ‘Avaż Ḫan üstige
(10) Bédev ṭıllā peymā ḳılları
Nuḳra ve nez̲īr[66] saça ḳolları

[194b]

(1) Yomud élini ḳoçaḳları
At ḳoyuŋ ‘Avaż Ḫan üstige
(2) Men özüm Ḫūnkār üstige
(3) Arġumaḳ atlarlar arlap

[66] Metinde نزر şeklinde yazılıdır.

Ṭıllā ḳalḳanları dırlap
(4) Men özüm Ḫūnkār üstige
(5) Yolbars-day bolup ġırlap
Döndür ‘Avaż Ḫan üstige
(6) Men özüm Ḫūnkār üstige
(7) Ḳaçsun duşmānlar dūrlap
Ḳırḳ Yigit şīrdey ġırulap
(8) Tuġ baydaġları şırlap
At ḳoyuŋ ‘Avaż Ḫan üstige
(9) Men özüm Ḫūnkār üstige
(10) Ḳoç yigitim keçiŋ cāndın
Ḳan aḳuzıŋ bu meydāndın
(11) On bir yandın beş bir yandın
Döndür ‘Avaż Ḫan üstige
(12) Men özüm Ḫūnkār üstige

[195a]

(1) Bu şehriŋ dört burcı bar
Her burcıda bir gürzi bar
(2) Kāfirlerniŋ ne küçi bar
At ḳoyuŋ ‘Avaż Cān üstige
(3) Men özüm Ḫūnkār üstige
(4) Kette kettelerin tut
Basıp yançsaŋ miṣl-i ḳurut
(5) Men özüm Ḫūnkār üstige
(6) Bular barça kāfir pelīd
Döndür ‘Avaż Ḫan üstige
(7) Men özüm Ḫūnkār üstige
(8) Ḳala başın alsun tuman
Kāfirlerge bérmen amān
(9) Bu kün bolsun āḫır zamān
At ḳoyuŋ ‘Avaż üstige
(10) Men özüm Ḫūnkār üstige
(11) Ḳoşun kelür āsta āsta
Top top bolup deste deste

(12) Uruş ḳılıp çaġır usta
Döndür ‘Avaż Ḫan üstige
(13) Men özüm Ḫūnkār üstige
(14) Ḳırḳ Yigitim atġa mindi
‘Avaż Ḫannıŋ köŋlü tindi
(15) Alġan alġan yigit émdi
At ḳoyuŋ ‘Avaż Ḫan üstige
(16) Men özüm Ḫūnkār üstige
(17) At ḳoyuŋ bülend astige
Alıp ḳılıçlar destige

[195b]

(1) Ḳan töküp varıŋ üstige[67]
Döndür ‘Avaż Ḫan üstige
(2) Men özüm Ḫūnkār üstige
(3) ‘Avaż Balım boldı yetim
Meydānda sökülsün étim
(4) Ölmey ḳınamaŋ Ḳırḳ Yigitim
At ḳoyuŋ ‘Avaż Ḫan üstige
(5) Men özüm Ḫūnkār üstige
(6) Ḳırıŋ coyuŋ ḳızılbaşı
Boyasun taġlarıŋ taşı
(7) Bolsun Rüstemniŋ savaşı
Döndür ‘Avaż Ḫan üstige
(8) Men özüm Ḫūnkār üstige
(9) Kāfir ḳaçsun koyge oḫşap
Ḳanlar aḳsun seylge oḫşap
(10) Her ḳaysı bir şīrge oḫşap
At ḳoyuŋ ‘Avaż Ḫan üstige
(11) Men özüm Ḫūnkār üstige
(12) Yürekleri barsun zerçe
At-ılan olup pārça pārça
(13) Atdın ḳonmay ḳırḳ kün keçe

[67] Metinde آوستك şeklinde yazılıdır.

Döndür ‘Avaż Ḫan üstige
(14) Men özüm Ḫūnkār üstige
(15) Kāfırlarnıŋ ‘aḳlı şaşsun
Ḳırḳ Yigitniŋ köŋli taşsun
(16) Ata baladey adaşsun
At ḳoyuŋ ‘Avaż Ḫan üstige
(17) Men özüm Ḫūnkār üstige

[196a]

(1) Ḳulaḳ salıŋ ḳırḳ arslan
Söz aytadur Köroġlı Ḫan
(2) Ḳan töküp ölseŋ ne armān
Döndür ‘Avaż Ḫan üstige
(3) Men özüm Ḫūnkār üstige

(4) El-ḳıṣṣa: Köroġlı Sulṭān bu sözlerni aytıp ṭıllā ṭabılnı ḳaḳıp Ḳırḳ Yigitge (5) baḳıp fātiḥa bérdi. Anda Ḳırḳ Yigit kāfırlarnıŋ üstiġa Allāh dép coyup (6) közlerin oyup tirigler soyup ḳanlarġa toyup Ḫūnkārnıŋ içi köyüp (7) yaman körüp ḳabaġın oyup yıldaram yaḳılıp çaḳmaḳlar çaġılıp dabıllar (8) ḳaḳılıp nayza nayzada, ḳılıç bayẕada, savut tende, ten cānda, cān īmānda (9) musulmānlar amānda kāfırlar ḳıranda belki aḫīr zamānda ḳanlar ḳarılıp başlar (10) yarılıp uruşlar arılıp bédevler sabılıp izlegenler tabılıp (11) ḳılıçlar çapılıp oḳlar atılıp ölügler çatılıp cānlar satılıp nayzalar **[196b]** (1) baḳılıp savutlar sötülüp ḳanlar yutulup ḳaçġanlar ḳutulup turġanlar (2) tutulup köz körmek ḳulaḳ éşitmek ayaḳlar yürmaḳ ḳol urmaḳ kāfırlarnı (3) ḳırmaḳ güllerin termek cezāsın bérmek bul uruşnı temāşāsın āsmānda ġanī férişte (4) körmekligin şul maḥālda zemīn zamān bir bolup kāfırlarnıŋ mürdesi ḳar bolup (5) yürekleri car bolup Ḳırḳ Yigit miṣl-i şīr bolup ḳanlar aḳıtıp seyl bolup közde (6) yaş göl bolup Ḳırḳ Yigitni meded-kārı hemme pīr bolup kāfırlar hem nāmūs (7) ḳılıp tar bolup kette ketteleri uyalıp ter bolup musulmānlarġa ervāḥlar yār bolup (8) ve pīrler meded-kār bolup ve kāfırlarġa zār bolup munday king dünyā tar bolup (9) ḳoşup ḳutulmaḳ düşvār bolup uygenleri […] atlar ġırap (10) tuġ baydaġlar şırlap kāfırlar ḳaçıp durlar […] ba‘żı kāfırlar (11) cān béré’lmey it-dek yatıp ürlep Ḳırḳ Yigit yolbar-dek bolup ġırulap **[197a]** (1) şul ṭarīḳada yetti keçe kündüz tınmay atdın yerge ḳonmay birer sā’at āram (2) almay uruş ḳıldılar. Kim su ornıġa ḳanlar aḳıp kāfırlarnıŋ başı saynıŋ (3) taşı-dek bolup ve ölügleri buġdaynıŋ yaġı-dek bolup duşmānlarnıŋ ḳanı (4) atnıŋ üzengüsige çıḳtı ve şul maḥalda Ḫūnkār Şāhnı hep alıp barıp içki (5) ordasıġa tıḳtı ve şāhlıḳ şevketini yıḳdı. Līkin aḫīrda

hemme sergerdeleri Ḫūnkār Ṣāh (6) amān amān dép boynıġa ḳılıç baġlap Köroġlı Ḫannıŋ aldıġa kéldiler. (7) Köroġlı Sulṭān alarġa amānlıḳ berip ve Ḫūnkār Ṣāhnıŋ ordasıġa çıḳıp (8) kernay surnay ḳoydurup ve toy temāṣālar ḳılıp hemme Gürcistān ḫalḳını (9) ḳaytadın dīnge körgüzüp ve dīn-i Muḥammed ‘Aleyhi’s-selāmnı cārī ḳılıp mescid medreseler (10) tüzetip ve dīn-i İslāmnı aṣkāra ḳılıp ve bir ay Ḫūnkār Ṣāh ve ‘Avaż Ḫan (11) ve Ḳırḳ Yigit hemmeleri muḥabbet tolup köŋülleridin kīne küdūretleri ketip ve ṣād-ı ḫurrem **[197b]** (1) boluştu ammā Köroġlı Ḫanġa Ḫūnkār Ṣāh ḳucaḳlaşup dost bolup hemme ḫazīne (2) sini iki ḥıṣṣa ḳılıp özige bir ḥıṣṣasını ḳoyup ve bir bölegini Köroġlı Sulṭānġa berip (3) ve bir neçe nar ḥaçırlarġa zer yüklep Köroġlı Ḫan ve ‘Avaż Oġlannı ve siŋlisi ve Gül [Ayım] bilen (4) alıp ve ḳırḳ arslannı hemmelerige Ḫūnkār Ṣāh bende-dārlıḳ ḳılıp ve cellādlarında (5) piyāde yügürüp üç künlük yerge uzatıp çıḳıp ‘Avaż Ḫan ve Köroġlı Sulṭānġa (6) ve Ḳırḳ Yigitge amānlaşıp öz şeherige ḳayttı. Ammā Köroġlı Ḫan ‘Avaż Oġlandı alıp (7) ve ḳul çarılarını ve nar ḥaçırlarını yolıġa salıp ve Gürcistān élige ḳalıp ḳadīmgi (8) Ṣafder Ṣāhnıŋ şeherige bir neçe kün yol yürüp yürüş muvāfiḳ bir söz aydı.

(9) Sözni aytıp berdār berdār
Birbiridin bolup ḫaberdār
(10) Cöneberdi āsta bégler
‘Avaż Oġlan bolup serdār
(11) Arabaġa tonlar artıp
Keçe yatmay tünler ḳatıp

[198a]

(1) Ḳırḳ ejderhāy arḳasında
Cöney berdi şeb-gīr tartıp
(2) Ḳılıç oynap neçe ḳu[…]
Érge salmay atġan […]
(3) Ḳollarında şırıldaydur
Ḳızıl alma altun tuġlar
(4) Yolıġa kirip ṣaf baydaġlar
Astıda bédev oynaḳlar
(5) Şımāl tégse şarḳıraydı
Ḳolunda ṭıllā yat yaraḳlar
(6) Fırfırlatıp kernay tartıp
Gümbürletip toflar atıp
(7) Ḳırḳ ejdehā cöney bardı

Taġ taşın ḫavarlatıp
(8) Birbirige meded berip
Kette kette sabdın ḳarıp
(9) Cevelān urup cöney bardı
Susız uzaġlarıġa ketip
(10) Cānlarıġa cabır battı
Susızlıḳdın başı [tuttı]
(11) Köroġlı emrin buza'lmay
'Avaż Oġlan şeb-gīr tarttı

[198b]

(1) Susız çölde tınmay ġam yép
Barça sözin birbirge ép
(2) Cöney bardı astıda şīrler
Ṣoġd éli ḳaydasın dép
(3) Ṭıllā cıġalar başıġa
At çapup taġnı taşına
(4) Susız çöller lerzān urar
Ḳırḳ ejderhā dād yaşıġa
(5) Zār berip atlar cānıġa
Ḳamçılar urup sanıġa
(6) Lerzān urar deşt beyābān
Atlarnıŋ ırġıġanıġa
(7) Sözni aytuşup tiledin
Çıka'lmay deşt çölidin
(8) Ḳırḳ ejderhā cöney bardı
Çıḳıp maṣalnıŋ élidin
(9) Ḳaşlarıġa keyip ḳunduz
Keçe bolsa sanap yulduz
(10) Cöney bardı Bal 'Avaż Cān
Şeb-gīr urup keçe kündüz
(11) Ḳadir yép deşt dalasın
Ḳuçmaġa perī balasın

[199a]

(1) Birdey yürüp on iki kün

Aldı şeherniŋ ḳarasın
(2) Atdıŋ yéli ḳaldı
Tökerekden ḳırġa saldı
(3) ‘Avaż Ḫannıŋ emri bilen
Ṣoġd şeherige ḳamaldı

(4) El-ḳıṣṣa: Köroġlı Sulṭān bilen ‘Avaż Oġlan kélip Ṣafder Ṣāhnıŋ ordasıġa (5) tüştiler. Ṣul maḥalda Ṣafder Ṣāh ‘Avaż Oġlanı körüp tanıp körüşüp (6) olturuştılar. Anda ‘Avaż başıdın vāḳı‘aların bir bir beyān ḳılıp olturup (7) idi. El-farż: Ṣul maḥalda Ṣīrīn Ḳız bilen Cānān Perī ‘Avaż Oġlan keldi (8) dép éşitüp üydin çıḳa bardı. Munçaḳları körürep köylekleri ṣād (9) vurap iki közi çövdürep ayaḳları kerilip ḳızıl gül terilip amānatı (10) bérilip ber-pā-serġa érinip merver taşlı cıġa ra’slı férişte töşlü (11) turġan köşli özi bergişli ṭūṭī yürüşli cānān biri birle ikevi **[199b]** (1) Üy mālların başıġa ḳıyġaç salıp gülümsirep ḳaşların ḳaḳıp munçaḳlarnı (2) taḳıp ‘Avaz Ḫannıŋ aldıġa çıḳıp amānlaşıp anda Köroġlı Sulṭān bir söz aydı.

(3) Ṣükr eyleyin bir Ḫudāġa
Yürekde armānıŋ kéldi
(4) Cānıŋnı ḳılġıl sadaġa
Derdige dermānnıŋ kéldi
(5) Ġarīb cānıŋ ḳurbān étgen
Yaḫşılarnıŋ ḳoşın yetgen
(6) Köroġlı zār igrengen
Ḫaṭarlı kārvānıŋ kéldi
(7) Köp yıġlama ey şīrīn cān
Yaş ornıġa tökülüp ḳan
(8) Ḫudāyım boldı mihribān
‘Avaż Oġlan balım kéldi
(9) Ḳabūl bolup çıḳa sözüŋ
Açıladur aydıŋ yüziŋ
(10) ‘Avaż Oġlan cānım ḳuzum
Cismiŋdegi ḥāliŋ kéldi
(11) Ma’mūr bolup ḫānmānıŋ
Üst alur émdi fiġānıŋ

[200a]

(1) Boynıñda[68] şīrīn çānıŋ
Devletli sulṭānım kéldi
(2) Başıŋdan kéter külfetiŋ
Küm bolur barça miḥnetiŋ
(3) Ḫudā bérgen baş devletim
Derdiniŋ dermānı kéldi
(4) Köroġlı yıġlar Ḫūdāġa
Cānım kerekdür Ḫūdāġa
(5) Özini aylap ṣadaġa
Cismimdegi cānım kéldi

(6) El-ḳıṣṣa: Köroġlı Sulṭānnıŋ bul sözlerini Cānān Perī bilen Ṣafder Ṣāh (7) éşitip beġāyat ḳuvanıp Köroġlı Sulṭānıŋ basġan tofraḳlarını közige sürtüp (8) Köroġlı Sulṭān bilen ‘Avaż Oġlan ṣiḥḥat ve selāmet kélgenni toy ḳılıp yeti (9) kün geçe rīgistānnı buzdurup yüz ḳırḳ oçaḳ ḳazdurup aṭ ḳuyruḳun (10) süzdürüp on sekiz kün kernay ḳoydurup éline aşġa uydurup ḫalḳa (11) toy ḳılıp berdi. El-farż: Ṣafder Ṣāh bisāṭıda her ne pāynı alıp **[200b]** (1) Şīrīn Ḳız bilen Cānān Perī Köroġlını atasını aldıġa kélip yürdi. Başı Ṣafder (2) Ṣāhnıŋ özini bolup tartuġını ötkerdi. Anda Köroġlı Sulṭān Ṣafder Ṣāhġa (3) rāżī bolup ḫazīnesini téng bölüp birini téve zer yüklep seksen ḳul ḥūrī (4) alıp yigit başıġa üç toḳuz ava sürnāy bilen tartuġın alıp özgesini (5) özige berip Köroġlı Sulṭān Ṣafder Ṣāh bilen dost boldı. Birneçe kündin (6) soŋ Şīrīn [Ḳız] bilen Cānān Perīġa ḳarap bir söz aydı.

(7) Kél şīrīn cānān yürüŋler
Ḥaḳ Muṣṭafā salġan yoldur
(8) Ẕevḳ ṣafā sürüŋler
Ḥaḳ Muṣṭafā salġan yoldur
(9) Ökürmeŋ bu yolıdın
Ḫaber-dār bol saġı solıdın
(10) Sular içip çeşme kölidin
Ḥaḳ Muṣṭafā salġan yoldur
(11) İnaḳ boluŋuz aġaŋa
Alma cānıŋ ṭıllā çamıġa

[68] Metinde بویکنده şeklinde yazılıdır.

[201a]

(1) Ṭaleb ḳılıŋ ul ineŋge
Ḥaḳ Muṣṭafā salġan yoldur
(2) Meniŋ özüm Rüstem dāstān
Kāfirge tüşsün zemistān
(3) Bel bağla ḳıl oşbu başdan
Ḥaḳ Muṣṭafā salġan yoldur
(4) Cānān bilen şāh zātını
Ségresüŋler bédev atnı
(5) Bī-dīnler körsün āfātnı
Ḥaḳ Muṣṭafā salġan yoldur
(6) Köroġlı beg étti zārın
Köŋüldegi her ne bārın
(7) Şīrimizden bolsun yāriŋ
Ḥaḳ Muṣṭafā salġan yoldur

(8) El-ḳıṣṣa: Köroġlı bile ‘Avaż Oġlan ve Ḥasan Ḫan Ḳırḳ Yigitleri Ṣafder Şāh bilen (9) vedā’laşıp uzaḳ yolġa tüşüp yürüş muvāfıḳ bir söz aydı.

(10) Ḳılıçların belge asıp
Barça birbirige münāsib
(11) Şeb-gīr tartıp esed ve şīrler
Taşlarnı ḳumdayın basıp

[201b]

(1) Dervīşleri Allāhlaşıp
Bu leşkerni körse şaşıp
(2) Tün kün tınmay bir-dek yürer
Ast bülend taġdın aşıp
(3) Şār ḳarap tuġ baydaġlar
Ḳatıp bédevler oynaḳlar
(4) Çölniŋ ṭınābın tartadı
Aġzın açıp arġumaḳlar
(5) Keçe kündüz şeb-gīr tartıp
Uyḳu kélmey ḳabaḳ ḳatıp

(6) Köçse ḳonsa top[69] atadı
Atturadur gümbürletip
(7) Atlar kélür[70] cānın satıp
Çöl ʻaẕābı cānġa batıp
(8) Kün tün bir-dek şeb-gīr tartıp
Tav taşnı huvarlatıp
(9) Rüstem-dek bolup ṣavleti
Başıġa ḳonup devleti
(10) Birikti miŋ[71] yigit-dek
Yurt tutup siyāseti
(11) Ḳamçılar basıp atıġa
Küz tüşüp Çembil kentige

[202a]

(1) On bir kün birdey yol yürüp
Çembilniŋ muẕānātıġa

(2) El-ḳıṣṣa: Begler igirmi üç kün yol yürüp tınmay bir-dek çöl yürüp Çembil bélige (3) kéldiler. Aldıdın ümerā ekābirler Aġa Yunus Perī, Gülnār Perī, Miṣḳāl Perī (4) yurt yaḫşı pīşvāza çıḳıp hemmesi Köroġlı Sulṭān üzengüsiġa közni sürtüp barséŋ (5) dép barçaları duʼā ḳılıp turdı ammā ʻAvaż Ḫan birle körüşüp ʻAvaż ḳaddı (6) ḳaşıġa Rüstem-dek ṣavleti ay-dek yüzige şeker-dek sözige ḳuralay-dek közige toyup (7) depterdin süyüp tamaġıdın iŋen Ḫudāy Teʼālāġa miŋ ḳatla şükür siyār ḳılıp (8) olturabersün émdi bir iki kelime sözni Bota Köz Ayım[dın] éşitiŋ ammā Bota Köz Ayım (9) ʻAvaż Ḫan öz élige ketgendin soŋ bul hem éşitip çuvab-dek ḳaytıp öler ḥāletge (10) kélip ber-bād yerlep yatır érdi. Aṣlā kişige aytmaz érdi. El-farż ʻAvaż (11) kéldi dép éşitgendin avvalġıdan ʻaşḳ on ḥiṣṣe ziyāde bolup Ḫudāy Teʼālāġa **[202b]** (1) münācāt ḳılıp bir söz aydı.

(2)ʻĀlemni yaratġan ḳadīr Allāhım
Sen özüŋ éşitgil ḳoyma bu zāra
(3) Bir ʻāṣī ḳuluŋ men köptür günāhım
Müşkülim āsān ét ḳoyma bu zāra
(4) Avvalā Raḥmān Raḥīmdür atıŋ

[69] Metinde توق şeklinde yazılıdır.
[70] Metinde ليلور şeklinde yazılıdır.
[71] Metinde مين şeklinde yazılıdır.

Saŋa yetmek olmas ḳadīmdür atıŋ
(5) Bi-ḥaḳ ḥürmet avval ẕāt-ı pākiŋ
Müşkülim āsān ét ḳoyma bu zāra
(6) Kerbelā deştde ḳalmışım şehīd
Bir miskīn gedāyım ḳılma nā-umīd
(7) Bi-ḥaḳ kelāmıŋ Ḳur'ān-ı mecīd
Müşkülim āsān ét ḳoyma bu zāra
(8) 'Arş ile kürsin levḥ ile ḳalem
Seniŋ derġāhıŋge bolupdur mükerrem
(9) Bi-ḥaḳ Havvā u Ḥażret-i 'Ādem
Müşkülim āsān ét ḳoyma bu zāra
(10) Derġāhıŋa kéldim éşitüp necāt
Ḥācetim tiler mén eylep münācāt
(11) Bi-ḥaḳ şul devrān yetti semāvāt
Müşkülim āsān ét ḳoyma bu zāra

[203a]

(1) Bir ḫasta ḳuluŋ mén işim gedālıḳ
'Ummānnıŋ girdābında bulmuşum hālik[72]
(2) Bi-ḥaḳ ṣaf tutan cümle mālik
Müşkülim āsān ét ḳoyma bu zāra
(3) Ṣun'uŋ-dek 'ālemi yaradan cebbār
Meni bul arada ḳoyma intiẓār
(4) Bi-ḥaḳ behişt-i taḥte'l-enhār
Müşkülim āsān ét ḳoyma bu zāra
(5) Mihriŋdin dūzaḫnı eylediŋ ber-pā
Kāfirlere anı eylediŋ me'vā
(6) Bi-ḥaḳ ḥürmet cümle enbīyā
Müşkülim āsān ét ḳoyma bu zāra
(7) Bir atıŋ raḥmāndur bir atıŋ raḥīm
Ṣenālar aytar mén tilimde dāyim
(8) Bi-ḥaḳ ḥürmet Mūṣā kelīm
Müşkülim āsān ét ḳoyma bu zāra

[72] Metinde حليك şeklinde yazılıdır.

(9) Törtülençi kökde Ḥażret-i Ī̇sā
Demidin mürdeler bolġusı gūyā
(10) Bi-ḥaḳ habībün mescid-i aḳsā
Müşkülim āsān ét ḳoyma bu zāra
(11) Kābeni sutūnı ḥannān mennān
Nālişimdin titrer yetti ḳat āsmān

[203b]

(1) Bi-ḥaḳ İbrāhim-i Ḫalīl-i raḥmān
Müşkülim āsān ét ḳoyma bu zāra
(2) Ümmetlerini püşt penāhi bolġan
Ümmetī ümmetī dép yıġlaġa yürgen
(3) Bi-ḥaḳ ḥürmet şul faḫr-ı cihān
Müşkülim āsān ét ḳoyma bu zāra
(4) Ebūbekir Umar ‘alīme server
Resūlnıŋ dostudur ‘Uṯmān Ḥaydar
(5) Bi-ḥaḳ ḥürmet cümle peyġāmber
Müşkülim āsān ét ḳoyma bu zāra
(6) Hüsn bilen méni yette ‘ālem
Seni derġāhıge boldı mükerrem
(7) Bi-ḥaḳ ḥürmet kābe-i a’ẓam
Müşkülim āsān ét [ḳoyma] bu zāra
(8) İbraḥīm Ḫalīlni saldılar nāra
Ul zamān ul āteşin döndi gülzār[a]
(9) Bi-ḥaḳ İsmā’īl Ḥācer Sāra
Müşkülim āsān ét ḳoyma bu zāra
(10) Ġarīblerniŋ aḳar köziniŋ yaşı
Raḥm kélip sormay ḥālin hiç kişi
(11) Bi-ḥaḳ yetimler köziniŋ yaşı
Müşkülim āsān ét ḳoyma bu zāra

[204a]

(1) Derġāhıŋa yıġlar kéldim mén zār
Ne ümīd eylep ḳoyma şerm-sār
(2) Bi-ḥaḳ Fāṭıma Ḥaydar-ı kerrār
Müşkülim āsān ét ḳoyma bu zāra

(3) Kīnelıḳ bende men işim peşimān
Meni bul arada ḳoyma ser-gerdān
(4) Bi-ḥaḳ ḥürmet bul baḫt-ı cevān
Müşkülim āsān ét ḳoyma bu zāra
(5) Bota köz saŋa eyler münācāt
Nālişimdin titrer yeti semāvāt
(6) Barçanı yaratġan ḳāżi'l- ḥācāt
Müşkülim āsān ét ḳoyma bu zāra

(7) El-ḳıṣṣa: Bul sözlerni éşitip bī-hoş boldı. Anda Aḥmed Serdār cānını fedā (8) ḳılıp sizge ne boldı dép soradı. Anda hiç cevāb aytmadı. Yanıdaki (9) bir çor[a]sı aydı. 'Avaż Ḫan ki hūşdārdır dép ul aḫır sözini beyān (10) ḳıldı. Anda Aḥmed Serdār Behrām dégen bir vezīrini Köroġlı Sulṭānġa (11) yiberdi. Ḳızım bilen 'Avaż Çānnıŋ yurdında ikevini köŋülleri birbirige **[204b]** (1) kétgen éken elbette[73] iki 'āşıḳnı birbirige ḳoşmaḳ ş̲evābdur dép ḫaṭṭ-ı mehr (2) berip yiberdi. Anda behrām Aḥmed Serdārnıŋ peyāmını Köroġlını ḳolıġa (3) berip yana bir neme sözlerin ayttı. Ammā bul arada söz bisyār érdi. Biz kelte (4) ḳılduk. El-ḳıṣṣa: Köroġlı Sulṭān 'Avaż Oġlanġa alıp bermek boldı. Ammā ul (5) vaḳitde ḳalın māl almayınça birbirine ḳoşar érdi. El-farż: Köroġlı Sulṭān 'Avaż Ḫanġa (6) bildürüp bir söz ayġanı.

(7) Açılsun dostlar açılsun
Aġızdın dürrler saçılsun
(8) Ḫūb temāşā ḳılıŋ begler
Naḳḳaşlı çını ḳoşulsun
(9) Şükür Ḥaḳnıŋ devletine
Muḥammedniŋ ümmetine
(10) İntiẓār bolġan Bal 'Avaż
Ḳoşulsun bu kün beg ẕātıġa
(11) Bu kün boldı köŋüller tola
Bizler keldük alıs yola

[205a]

(1) Şükür Ḥaḳnıŋ derġāhıge
Uçġan şunḳar tüşti ḳola
(2) 'Ācızlıḳdın asrar tilim
Kélüçidür barġa ölüm

[73] Metinde التى şeklinde yazılıdır.

(3) Baharlatıp[74] ḳolġa indi
Ḫazān urup uçġan gülüm
(4) Köp kün boldı çıḳġanımız
Yaḫşı sözler oḳġanımız
(5) Şükür Allāh Bal ‘Avaż Cān
Aytdı kör-dek tuḳ[ġa]nımız
(6) Yıraḳ nīk yaḫşı ḳılıḳ
Bolup irik sözge […]
(7) ‘Avaż Ḫanday Cān Balımnı[75]
Yürşüm bélidin ḳum aşıp[76]
(8) Yaraḳnıŋ ortası ḳılıç
Kelineŋge ebyāb puş
(9) Ey yigitler aramaḳlar
Bu kün yaraşadur külüş
(10) Yaraḳnıŋ hissetisi nayza
Cānımız taplar fayġa
(11) Susaġanlar ḳanar bu kün
Bulutġa nedür ab […]

[205b]

(1) Köroġlı Ḫan cānın taptı
Bédev atlarıġa çaptı
(2) Men tiziŋde oynap külüp
Şışratıŋlar[77] arġumaḳtı

(3) El-ḳıṣṣa: Köroġlı Sulṭān bu sözlerini aytġandın soŋ ul aytġan va’demge (4) yéteyin dép almaḳtı iḫtiyār ḳılıp anda Köroġlı Sulṭān toy çıdugını (5) rāst ḳılıp Ḫāldār Şāh dégenler gürūhını ‘Avaż Ḫanġa ḳoşup yiberdi. (6) El-farż: Anda yeti kün keçe toy ḳılıp üstige dürr cevāhirlerini ṭabaḳlap (7) başıġa çaçıtır. Toḳuz téve ḫazīne yüklep toḳuz ḥūrīsi toḳuz (8) ḳul beçe bilen ḫūb oḫşatıp uzattı. Bul aradın beş ay ötti. ‘Avaż Oġlan (9) Bota Köz Ayımġa érte keç çelim salıp[78] semādār ḳoyup her ne ‘Avaż Ḫan

[74] Metinde بهر لاتيب şeklinde yazılıdır.
[75] Metinde بيليمن şeklinde yazılıdır.
[76] Metinde ايتيب şeklinde yazılıdır.
[77] Metinde ششرانيك لر şeklinde yazılıdır.
[78] Metinde اساليب şeklinde yazılıdır

(10) aytġan sözini neçe kéltürüp ḳılıp turar érdi. İki ḳolı kögsinde turup (11) Bota Köz Ayım bir söz aydı.

[206a]

(1) Alıp kélgensen élimdin
Sorsam dép ‘asel lebimdin
(2) Yaḫşı cevāb bergil ‘Avaż
Aylanay şīrīn tiliŋdin
(3) Ayrılayım baġ gülimdin
Açġan mén taġ çölimdin
(4) Yaḫşı cevāb bergil ‘Avaż
Ḳoştum dürternāz bélidin
(5) Seniŋ ‘ışḳıŋ ḳıldı nemdār
Lāt menād sendey duyrat
(6) Yaḫşı cevāb bergil ‘Avaż
Aldında özüm ḳıldı ḫıdmet
(7) Neçe künler sen dép yürdüm
Bī-kār ‘umrum bélige […]
(8) Yaḫşı cevāb bergil ‘Avaż
Bu kün cemāliŋni kördüm
(9) Bu sözümni rāst bilgil
Zülfüŋ siyā[h] yüzüŋ gül gül
(10) Yaḫşı cevāb bergil ‘Avaż
Āvāzıŋdur miṣl-i bülbül
(11) Bota Köz der pād-şāh özüm
Saŋa lāzım oşbu sözüm

[206b]

(1) Yaḫşı cevāb bergil ‘Avaż
Inalayın ḳara közüm

(2) El-ḳıṣṣa: Bota Köz Ayımnıŋ bu sözige vezīre dék malı […] (3) aradın bir yıl ötti. ‘Avaż Ḫan Bota Köz Ayımnı ḫatun ornıġa (4) körmedi ammā bul vāḳı‘aları Aḥmed Serdārnıŋ ḳulaġına yetip (5) érdi. Ḳızınıŋ ḳılġan işlerige köp ḫafalik ḳılıp Köroġlını (6) bir neçe ādam yiberip aydı. Köroġlı Sulṭānġa ādamların öldürüp (7) hiç bir yaḫşı yaman cevāb aytmay yéteberdi. Bir küni Bota Köz Ayım ‘Avaż Ḫanġa ḳarap bir söz aydı.

(8) ‘Arżımnı éşitiŋ ‘azīz éşenler
Éndi bu kün ‘umr cānı neyleyin
(9) Kerekmes dünyāda genc gevheri
Muṣāḥibsiz bu devrānı neyleyin
(10) Söz […] hergiz kişim bolmasa
Alda némge yaz ḳışım bolmasa
(11) Bülbül bolup köŋül ḫuşım bolmasa
Ter açılan gülistānı neyleyin

[207a]

(1) Yanımda bar édi beş yüz maḥremim
Boldular bu cāyda barça hemdemim
(2) Alar içün taze boldı mātemim
Dost yārsız bu cihānı neyleyin
(3) […] ‘āşıḳlıḳ köyine düşdüm
Neçe yıl cüdālıḳ odıġa alışdım
(4) Ḳayta başdan bir sevdāge ulaştım
‘Ayş ‘işret ḫānımānı neyleyin
(5) Bota Közdir bu kün derdim ḳozġaldı
Cüdālıḳ ḥasreti cāŋġa ot saldı
(6) Barça dost yārım télmürüp ḳaldı
Émdi böyle ‘umr cānı neyleyin

(7) El-ḳıṣṣa: Bota Köz Ayım bul münācātnı ‘Avaż Oġlan hiç bir pervāmki kélme[di]. (8) Andın beter cebir sītem ḳıldılar. Bota Köz Ayım bir künleri tün ortasında tüşiġa (9) Ḥażret-i Ḫıżr bilen ġavs̱ ġıyās̱ tüşiġa kirip aydı. Ey balım ġamıma kél (10) ādam ḳatarıġa ḳoşulur sén dép aydı. Derḥāl cāydın turup üç téve (11) alıp otun al ṣaḥrāge otun almaḳ üçün çıḳıp zār zār yıġlap **[207b]** (1) Ḥażret-i Ḫıżr ‘Aleyhis’selāmı yoḳlap bir söz aydı.

(1) Ḫıżr bilen İlyās dégen
Merd-i meydānım kél émdi
(2) Ḥaḳnıŋ peyġāmberi bolgen
Ḳuṭb-ı devrānım kél émdi
(3) Maŋa yüz cezā boldı
Rūzgārım ḳara boldı
(4) Yana baḫtım siyā[h] boldı

Māh-ı ken‘ānım kél émdi
(5) Haḳīḳāt şarābın içgen
Ma’rifet bāzārın açġan
(6) Dünyānıŋ be-herinden kéçgen
Uluġ éşenim kél émdi
(7) Ustādım Ḫızır İlyās
Kéliŋ ġavṣ ġıyāṣı[79]
(8) Mu’minlerin muḳtedāsı
Yaḫşı sulṭānım kél émdi
(9) Bota yıġlap bu zāra
Köŋlümiz bolur miŋ pāra
(10) Meni ḳoyma intiẓāra
Merhem cānım kél émdi

[208a]

(1) El-ḳıṣṣa: Bota Köz Ayım bul münācātnı aytıp érdi. Hiç nerseni bélgüsi (2) bolmadı. ‘Avaż Oġlannı körmege intiẓār bolup tévelerge otun yüklep (3) üyge ḳaytıp berdi. Bota Köz Ayım bu yerde tursun Köroġlı Sulṭāndın işiŋ kizler (4) ammā Köroġlı Sulṭān[n]ıŋ köŋli kötürüp dünyā işi dünyānı armān bolġanıġa ḳarap bir söz aydı.

(5) Ul ḫāḳānı iẕni bilen
Boldım armānım ḳalmadı
(6) Ḳarangu […] görni içinde
Tuġdım armānım ḳalmadı
(7) Ḳara körde kezip cānım
Bolup ana mihr-bānım
(8) Yetti yaşında dermānım
Kördey armānım ḳalmadı
(9) Bu dünyānı özi nānı
Boldum Çembilni sulṭānı
(10) Yalġançı oşbu dünyānı
Kördüm armānım ḳalmadı
(11) Ḳuş salıp Hüdik kölinde
Bolup Türkmenniŋ élinde

[79] Metinde عیاسی şeklinde yazılıdır.

[208b]

(1) Devrān Çembilniŋ bélinde
Sürdüm armānım ḳalmadı
(2) Bel baġlap bélligimni
Körsetip ḫūb érligimni
(3) Türkmenlerge bégligimni
Ḳıldım armānım ḳalmadı
(4) Hiç kim ḳaramas pestime
Ḫatṭ berdim éliniŋ destine
(5) Ṭıllādın taḫtnıŋ üstine
Mindim armānım[80] ḳalmadı
(6) Éşit mendey érlik sözin
Balḳıtıp aydayın yüzin
(7) Yigirmede Reyḥān ḳızın
Aldım armānım ḳalmadı
(8) Ābād ḳılıp oşbu yerni
Otuzımda kāmil pīrni
(9) Ḳırḳ Çilten birle Ḫıżrnı
Kördüm armānım ḳalmadı
(10) Ḫıdmet ḳılıp ul érlerniŋ
Ḫanı boldum bu yérlerniŋ
(11) Du'āsı birle pīrlerniŋ
Yürdüm armānım[81] ḳalmadı

[209a]

(1) Cıġalar bardur başımda
Pīrlerim ḥāżır ḳaşımda
(2) Aġa Yunusnı ḳırḳ yaşımda
Aldım armānım ḳalmadı
(3) Bereket bardur aşımda
Yürdüm men tıŋlı düşimde
(4) Miṣḳāl ayttı ḳırḳ beşimde
Kördüm armānım ḳalmadı

[80] Metinde ايرمانم şeklinde yazılıdır.
[81] Metinde ايرمانم şeklinde yazılıdır.

(5) Men aytayın iç sırrını
Teng ḳılıp maŋa serini
(6) Éllikde Gülnar Perīni
Ḳuçtum armānım ḳalmadı
(7) Yurtġa salıp örtlerini
Alıp neçe kentlerini
(8) Ḳızılbaşnıŋ yurtlarını [82]
Aldım armānım ḳalmadı
(9) Yerge töküp ḳızıl ḳanı
Amān ḳılsun Ḥaḳ bu cānı
(10) Yüz yaşımda Ḥasan Ḫanı
Kördüm armānım ḳalmadı
(11) Oġul ḳılıp Ḥasan Ḫandı
Kigüzüp barça armānı

[209b]

(1) Yüz on yaşıda ʻAvaż Ḫanı
Kördüm armānım ḳalmadı
(2) Körsetgey men sezāsını
Salıp başıġa ʻazāsını
(3) Ḳızılbaşnı cezāsını
Berdim armānım ḳalmadı
(4) Bende mén ḳıldım günāhnı
Raḥīm köpdür bir Allāhnı
(5) Mundın yazıp Ḫūnkār Ṣāhnı
Aldım armānım ḳalmadı
(6) Baġlap ġanīm ḳullarını
Terip bağını güllerini
(7) Köristānıŋ éllerini
Kördüm armānım ḳalmadı
(8) Oŋ yanımda ʻAvaż hem-rāh
Bul yanımda Ḫūnkār Ṣāh
(9) Vefāsı yoḳ kīne-dünyā

[82] Metinde بورت لرینی şeklinde yazılıdır.

Sende armānım ḳalmadı

(10) El-ḳıṣṣa: Köroġlı Ḫan bu sözlerin aytıp oynap külüp hemme Ḳırḳ Yigit (11)leri birle ‘Avaż Ḫannı ortalarıġa alıp Köroġlı Sulṭān öz cıġasını ‘Avaż **[210a]** (1) Ḫannıŋ başıġa sançıp vaḳtadın ‘Avaż Ḫanġa Ġır Atnı ve Çembil yurtını (2) ve Teke Yomud élātını hemme ḳatarda narını ve ḫazīnede zerini maŋlayda (3) barını tapşurup bil-kül dünyādın ḳol yuvıp hemme ḥukūmetni ‘Avaż (4) Ḫanġa berip şād ḫurrem boluşup ve Çembilge ḳaytıp kélip ‘Avaż Ḫannı (5) anaları aldıġa pīşvāza çıḳıp körüşüp ḥāl aḥvāl soruşup ḫafalik (6) ketip ḫūş vaḳtlıḳ yetip ‘Avaż Ḫan Sulṭān aytıp barça […] (7) Āmin yā rabbe’l-‘lemīn.

(8) Farsça bir beyit var.

(9) Köŋül[de] bar üçün bir neme ġuṣṣa
Ḳılıp érdim Köroġlı Ḫanı ḳıṣṣa

(10) Oḳusalar munı her ādem-zād
Ki étse du’āda éylesün yād

(11) Ki şembe başlayan oşbu hikāyet
Ki yek-şembe küninde boldı temmet

(12) […]

(13) […]

(14) Tāmām boldı bu mektūb aŋla ey şāh
Sene min iki yüz toḳsan birde, 1291

(15) 100-184 merd-i ḳalender.
Yana yoḳlıġı epter.

[210b]

(1) Ġafferallāhu zunūbehu faḳīrü’l-ḥaḳīr ibn-i sāil usta
(2) Azer Beg ġafferallāhu zunūbehu ve settāra uyūbehu
(3) Temmet
(4) Temām

AÇIKLAMALI DİZİN

Sıra: a b c ç d e é f g h ı i j k l m n ŋ o ö p r s ş t u ü v y z

A

āb Far. Su.

a. 205a/11

[=1]

ābād Far. Māmur, şen, neşeli.

a. ḳıl- 208b/08

[=1]

ʻaceb (< Ar. *ʻaceb*) Garip, tuhaf, şaşırtıcı.

ʻa. 192a/05, 192a/08

[=2]

acızlıḳ Âciz olma durumu, güçsüzlük, beceriksizlik, zavallılık, aciz.

a.+dın 205a/02

[=1]

aç- 1. Çiçeklenmek.

a.-ġan 206a/03

2. Kurup faâliyete geçirmek, herkesin istifâdesine sunmak.

a.-ġan 207b/06

3. (Bir şeyi) Kapalı, örtülü, kilitli veya bağlı durumdan çıkarmak.

a.-ıp 192b/04, 201b/04

a.-tılar 192b/03

[=5]

açıġ Hiddet, öfke.

a.+ı kél- 190b/03

[=1]

açıl- (Çiçek için) Büyüyüp gonca hâlinden çıkmak, açmak.

a.-adur 199b/09

a.-an 206b/11

a.-ġan 193b/05

a.-ıp 189a/09

a.-sun 204b/07, 204b/07

[=6]

adam (Bir yerde) Hizmet gören, iş yapan kimse.

a. 206b/06, 207a/10

a.+ların 206b/06

[=3]

adaş- Şaşmak, şaşırmak, yolunu kaybetmek, yanılmak.

a.-sun 195b/16

[=1]

āfat Âfetler, musîbetler, belâlar.

a.+nı 201a/05

[=1]

aġa Büyük erkek kardeş.

a. (aġa cān) 188a/10, 188b/05, 188b/07, 190b/09

a. (cān aġa) 188b/04, 192a/01

a.+ŋa 200b/11

a.+sıġa 191b/06

a.+sını 188a/07

[=9]

aġa ini Erkek kardeşler.

a.+ŋ 188b/02

[=1]

Aġa Yunus Bk. **Aġa Yunus Perī**

A.+nı 209a/02

[=1]

Aġa Yunus Perī Köroğlu'nun eşlerinden biri. Krş. **Aġa Yunus**

A. 202a/03

[=1]

aġır Dokunaklı, kırıcı, insanın gücüne giden.

a.+ımda érdi (aġrımda érdi) 187a/08

[=1]

aġız Yüzde, avurtlarla iki çene arasında bulunan, ses çıkarmaya, soluk alıp vermeye yarayan organ.

a.+dın 204b/07

a.+ın (aġzın) 201b/04

[=2]

āḫir Ar. Son, sonuncu, daha sonra.

a. 195a/09, 196a/09, 204a/09

a.+da 197a/05

[=4]

Aḥmed Serdār Köroğlu'nun dayısı.

A. 204a/07, 204a/10

A.+nıŋ 204b/02, 206b/04

[=4]

aḥvāl Ar. Hâller.

a.+(hal ahval) 210a/05

[=1]

aḳ Beyaz.

a. 193b/10, 194a/02

[=2]

aḳ- (Sıvılar için) Bulunduğu yerden daha alçak bir yere doğru gitmek, yukarıdan aşağıya doğru düşmek.

a.-adur 188b/06

a.-ar 203b/10

a.-ıp 193b/03, 197a/02

a.-saḳallı 191b/08

a.-sun 195b/09

a.-uzıŋ 194b/10

[=7]

'aḳl Ar. Düşünme, anlama, kavrama ve davranışlarını ayarlama melekesi, us.

'a.+ı 195b/15

[=1]

aḳıt- Sulu veya ufak tâneli maddelerin bulunduğu yerden başka bir yere doğru gitmesini, akmasını sağlamak, dökmek.

a.-ıp 196b/05

[=1]

al I Pembeye kaçan parlak kırmızı renk.

a. 207a/11

[=1]

II Önemli bir makamın veya kişinin var olduğu, bulunduğu yer, o makam veya şahsın önü, katı, yanı; huzur.

a.+ında (aldında) 206a/06

a.+ıdın (aldıdın) 202a/03

a.+ıġa (aldıġa) 210a/05

a.+ıġa (aldıġa çıḳ-) 199b/02

a.+ıġa (aldıġa kél-) 197a/06, 200b/01

[=6]

al- 1. Herhangi bir şeyi tutup yerinden ayırarak elinde veya yanında bulundurmak.

a.- (!) 189a/11

a.-ıp 195a/17

a.-maḳtı 205b/04

a.-mas 194a/08

2. Etkisi altına almak.

a.-dı 199a/01

a.-sun 195a/08

3. Bir kimse ile evlenmek.

a.-dım 208b/07, 209a/02,

4. Sağlamak, elde etmek, temin etmek.

a.-dım 209a/08

a.-maḳ 207a/11

a.-mayınça 204b/05

5. mec. Bir kimsenin kalbini ele geçirmek, fethetmek, kazanmak.

a.-dım 209b/05

6. Etkisi altına almak, kendine çekmek.

a.-ıŋlar 192b/02

a.-ur 199b/11

7. Berâberinde götürmek veya getirmek.

a.-ıp 197a/04, 197b/04, 197b/06, 200b/04, 200b/04, 206a/01, 207a/11, 209a/07

8. Bir şeye hak kazanmak, sâhip olmak.

a.-ıp 200a/11, 204b/04

9. Koymak, dâhil etmek.

a.-ıp 209b/11

10. Bir insanı ölüm yoluyla bu dünyadan ayırmak.

a.-ma 200b/11

11. Yeterlik işlevinde tasvirî fiiller yapar.

a.-madı 192b/01

a.-may 197a/02

[=28]

ārām al- 197a/02

baḳ-a'l- 191a/09

bér-e'l- 196b/11

bildürmey al- 192b/01

çıḳ-a'l- 198b/07

ḳan-a'l- 191a/09

ḳıl-a'l- 192a/10

[=6]

alda "Vay" anlamında hayıflanma ünlemi.

a. 206b/10

[=1]

'ālem Yerde ve gökte yaratılmış olan şeylerin bütünü, kâinat, evren.

'a. 203b/06

'a.+i 203a/03

'a.+ni 202b/02

[=3]

'aleyhi's-selām İslami bir saygı ifadesi.

'a.+ı 207b/01

'a.+nı 197a/09

[=2]

alıs Uzak, uzaklık.

a. 204b/11

[=1]

alış- Yanmak.

a.-dım 207a/03

[=1]

‘**alīm** İlim sâhibi olan (kimse), bilici, bilen.
‘a. 203b/04
[=1]

Allāh Her şeyin yaratıcısı olan tek ve mutlak varlık, Tanrı, Hudâ.
A. 189a/11, 190a/04, 196a/05, 205a/05
A.+ım 202b/02
A.+nı 209b/04
[=6]

Allāhlaş- Hep birlikte Allāh Allāh demek.
A.-ıp 201b/01
[=1]

alma Elma.
a. 198a/03
[=1]

altun Parlak sarı renkte, kolay işlenebilen, değerli paslanmaz maden.
a. 198a/03
[=1]

amān Ar. 1. Mesut, tam, sağ, esen.
a. 188b/01, 195a/08
a.+amān 197a/06
a.+da 196a/09
a.+nı 199a/09
2. Emin kılma, emniyet içinde bulundurma.
a.+ḳıl- 209a/09
[=6]

amānat Güvenilir bir kimseye saklaması veya birine teslim etmesi için bırakılan şey veya kimse, vedîa.
a.+ı 199a/09
[=1]

amānlaş- Esenleşmek.
a.-ıp 197b/06, 199b/02
[=2]

amānlıḳ Esenlik.
a. ber- 197a/07
[=1]

āmīn Ar. Duâlardan ve hayır temennîlerinden sonra, “Allah kabul etsin, öyle olsun!” anlamında kullanılan söz
ā. 210a/07
[=1]

ammā Ar.“Kaldı ki, gel gelelim, gelince” gibi açıklama ifade eder.
a. 189a/02, 197b/01, 197b/06, 202a/05, 202a/08, 204b/03, 204b/04, 206b/04, 208a/04
[=9]

ana I Çocuk doğurmuş olan ya da anne yerine konarak kendisine saygı gösterilen yaşça büyük kadın.
a. 190b/11
a.+ları 210a/05
a.+sı 189a/04
a.+sınıŋ 190a/11, 190b/02
[=5]

ana II “İşte” anlamına gelerek bir kimse, şey veya durumu işaret etmek için kullanılır.
a. 208a/07
[=1]

ar Her.

a. siyāh Her tarafı siyah, her türlü siyah. 187a/06

[=1]

ara İki şey arasında bulunan, arada olan.

a.+da 203a/03, 204a/03, 204b/03

a.+dın 205b/08, 206b/03

[=5]

ara- Bir şeyi bulmaya çalışmak, taharrî etmek.

a.-r bolsa 188b/03

[=1]

araba At, eşek, öküz gibi hayvanlar tarafından çekilen, yük ve insan taşıyan tekerlekli kara taşıtı.

a.+ġa 197b/11

[=1]

aralaş Karışık.

a. 187b/04

[=1]

ārām Far. Durma, dinlenme.

ā. al- 197a/01

[=1]

aramaḳ (?)

a.+lar 205a/09

[=1]

araz Izdırap, acı, üzüntü, sıkıntı, keder.

a.+ur- 187a/10

[=1]

arġumaḳ Cins, asil at.

a. 194b/03

a.+lar 201b/04

a.+tı 205b/02

[=3]

arıl- Çekilmek.

a.-ıp 196a/10

[=1]

arḳa Bir şeyin esas kabul edilen yüzünün tam tersi olan tarafı.

a.+sında 198a/01

[=1]

arḳan Kıldan, yünden örülmüş olan kalın ip.

a. taşla- 193b/01

[=1]

armān Far. Kutsal istek, nail olunmamış arzu, hasret.

a. 187a/09, 191a/02, 196a/02, 208a/04

a.+da 189a/07

a.+ı 209a/11

a.+ım 208a/05, 208a/06, 208a/08, 208a/10, 208b/01, 208b/03, 208b/05, 208b/07, 208b/09, 208b/11, 209a/02, 209a/04, 209a/06, 209a/08, 209a/10, 209b/01, 209b/03, 209b/05, 209b/07, 209b/09

a.+ıŋ 199b/03

[=27]

arslan Dört ayaklı, yırtıcı, çok kuvvetli, kedigillerden, güçlü bir tür memeli hayvan.

a. Yiğitlik, cesaret, sağlamlık, kuvvet gibi bu hayvana has meziyetlere sahip kimseler için kullanılan hitap sözü.

a.+(ḳırḳ arslan) 196a/01, 197b/04

[=2]

‘**arş** İslâm inancına göre göğün en yüksek katı, âlem tasavvurunda en yüksek nokta.
‘**a.** 202b/08
[=1]

art- Yüklemek.
a.-ıp 197b/11
[=1]

‘arż Ar. Bildirilmek istenen husus, hâl.
‘a.+ım 188a/10
‘a.+ımnı 206b/08
[=2]

as- Bir şeyi yüksek bir yere iliştirip sarkıtmak, tâlik etmek.
a.-ıp 201a/10
a.+maġa 193b/01
[=2]

āsān Far. Kolay.
ā. 202b/03, 202b/05, 202b/07, 202b/09, 202b/11, 203a/02, 203a/04, 203a/06, 203a/08, 203a/10, 203b/01, 203b/03, 203b/05, 203b/07, 203b/11, 204a/04, 204a/06
ā.+ét- 203b/09, 204a/02
[=19]

asel Bal.
a. 206a/01
[=1]

asıra- Terbiye etmek, beslemek.
a.-r (asrar) 205a/02
[=1]

‘**āṣī** Allah’ın emirlerine uymayan, günahkâr (kimse)
a. 202b/03
[=1]

aṣl Ar. Esas, gerçek, hakikat, kaynak, kök.
a.+ı 191b/07
[=1]

aṣlā Ar. Hiçbir vakit, hiçbir zaman, hiçbir şekilde, kesinlikle.
a. 202a/10
[=1]

āsmān Bk. **āsumān**
ā.+da 196b/03
[=1]

ast Alt, alt kısım.
a. 201b/02
a.+ıda 191a/06, 198a/04, 198b/02
a.+ında 191b/08, 191b/11, 192a/02
a.+ıŋa 193a/06
a.+ıŋdaġı 193a/02
a.+ige 194a/08, 195a/17
[=11]

āsta (< Far. *āheste*) Yavaş, aheste, ağır, ihtiyatlıca.
ā. 197b/10
ā.+ āsta 195a/11
[=2]

āsumān (< Far. *āsmān*) Gök, gökyüzü, semavāt, felek. Krş. **āsmān.**
ā.+(āsmān) 203a/11
[=1]

aş Yemek.
a.+ġa 200a/10
a.+ımda 209a/03
[=2]

aş- Bir yeri boydan boya geçmek, katetmek.
a.-ıp 201b/02, 205a/07
[=2]
aşıḳ Fazla, üstün gelen.
a. 202a/11
[=1]
ʻāşıḳlıḳ Âşık olma, aşka tutulma durumu.
ʻā.207a/03
[=1]
Aşḳar Yer adı.
a.+a ḳıl- 197a/10
[=1]
at I Binme, yük çekme ve taşıma hizmetlerinde kullanılan Orta Asya menşeli, tek tırnaklı, memeli hayvan.
a. 190b/01, 192a/02, 200a/09
a.+(Ġır at) 191b/08, 196b/09
a.'ılan 195b/12
a.+çap- 198b/03
a.+dın 195b/13, 197a/01
a.+dıŋ 199a/02
a.+ı 191b/11
a.+ıġa 201b/11
a.+ını 201a/04
a.+ıŋdın 189a/10, 189b/01, 189b/03, 189b/11
a.+ġa 195a/14
a.+ġa (Ġır at) 194a/05
a.+lar 194b/03, 196b/09, 198b/05, 201b/07
a.+larıġa çap- 205b/01
a.+larıŋ 193a/06
a.+larnıŋ 198b/06
a.+nı (Ġır at) 210a/01
a.+nı çap- 194a/09
a.+nıŋ 197a/04
a.+nıŋ (Ġır at) 191b/02, 192a/10
[=31]
at II Ad, isim.
a. 194b/01, 194b/08, 195a/02, 195a/09, 195a/15, 195a/17, 195b/04, 195b/10, 195b/16
a.+ını 192a/10
a.+ıŋ 189b/02, 189b/02, 202b/04, 203a/07, 203a/07
a.+ḳoy- 191a/08
[=17]
at- 1. Bir şeyi bir hedefe veya bir tarafa doğru fırlatmak.
a.-adı 201b/06
a.-ġan 198a/02
2. (Top, tabanca, tüfek, silâh vb. ile) Patlatmak.
a.-ıp 198a/06
a.-a bir- 190a/08
[=4]
ata Baba, cet.
a. 195b/16
a. (ata cān) 193b/04, 193b/06, 193b/08, 193b/10, 194a/02, 194a/04
a.+m 191a/06
a.+sıġa 193b/01
a.+sını 200b/01
[=10]

ateş Far. Odun, kömür gibi maddelerin yandıktan sonraki sıcak ve kırmızı durumu, yanmış kömür ve odun, kor.
a.+in 203b/08
[=1]

atıl- Bir şey bir hedefe veya bir tarafa doğru fırlatılmak.
a.-ıp 196a/11
[=1]

atlı Ata binmiş olan (kimse), süvâri.
a. 192a/06
[=1]

attur- Bir şeyi bir hedefe veya bir tarafa doğru fırlattırmak.
a.-adur 201b/06
[=1]

av Karada ve havada yabânî hayvanları, denizde balıkları tutma veya vurma işi, şikâr.
a.+a 200b/04
[=1]

‘**Avaż** Bk. **‘Avaż Ḫan**
‘**A.** 195a/09, 199a/06, 202a/05, 202a/10, 206a/02, 206a/04, 206a/06, 206a/08, 206a/10,
‘**A.+(Bal** ‘**Avaż)** 188a/07, 204b/10
‘**A.+(Bal** ‘**Avaż Cān)** 198b/10, 205a/05
‘**A.+ıŋ (Bal** ‘**Avaż)** 193b/06
‘**A.+ıŋdur** 206a/10
‘**A.+nı** 188a/04
‘**A.+nıŋ** 193b/05
[=20]

‘**Avaż Bal** Bk. **‘Avaż Ḫan**
‘**A.+ım** 195b/03
[=1]

‘**Avaż Cān** Bk. **‘Avaż Ḫan**
‘**A.** 187a/04, 193b/03, 195a/02
‘**A.+ıŋ** 193b/04
[=4]

‘**Avaż Çān** Bk. **‘Avaż Ḫan**
A.+nıŋ 204a/11
[=1]

‘**Avaż Ḫan** Köroğlu’nun manevi oğlu. Öz babası Bulduruk Kasap’tır. Krş. ‘**Avaż**, ‘**Avaż Bal,** ‘**Avaż Cān,** ‘**Avaż Çān,** ‘**Avaż Oġlan**
A. 190b/03, 191a/11, 192a/10, 192b/04, 194a/09, 194b/01, 194b/05, 194b/08, 194b/11, 195a/06, 195a/12, 195a/15, 195b/01, 195b/04, 195b/07, 195b/10, 195b/13, 195b/16, 196a/02, 197a/10, 197b/05, 202a/09, 204a/09, 205b/09, 206b/03, 209b/11, 210a/03, 210a/06
‘**A.+birle** 202a/05
‘**A.+day** 205a/07
‘**A.+ġa** 191b/04, 204b/05, 205b/05, 206b/07, 210a/01
‘**A.+ı** 209b/01
‘**A.+nı** 188a/05, 192b/03, 194a/06, 210a/04
‘**A.+nıŋ** 188a/04, 188a/06, 189a/02, 189a/04, 190a/11, 190b/02,

193b/02, 195a/14, 199a/03, 199b/02

[=50]

‘**Avaż Oğlan** Bk. ‘**Avaż Ḫan**

‘**A.** 197b/10, 198a/11, 199a/04, 199a/07, 199b/08, 199b/10, 200a/08, 201a/08, 205b/08, 207a/07

‘**A.+dı** 197b/06

‘**A.+ġa** 204b/04

‘**A.+ı** 199a/05

‘**A.+nı** 193a/11, 197b/03, 208a/02

[=16]

avır Değer, kıymet (?)

a.+dağı 193a/10

[=1]

avval İlk önceki, geçmiş.

a. 202b/05

a.+a 202b/04

a.+ġıdan 202a/11

[=3]

ay I Yılın ayrıldığı on iki bölümden her biri.

a. 197a/10, 205b/08

[=2]

ay II Güneşten aldığı ışığı yeryüzüne yansıtan ve dünyâmızın tek uydusu olan gök cismi, kamer, mah.

a.+dek 202a/06

[=1]

ay- Demek, söylemek.

a.-dı 187a/05, 188a/08, 189a/08, 190b/05, 191b/06, 192b/05, 193b/02, 194a/07, 197b/08, 199b/02, 200b/06, 201a/09, 202b/01, 204a/09, 205b/11, 206b/06, 206b/07, 207a/09, 207a/10, 207b/01, 208a/04

a.-ġanı 204b/06

[=22]

söz ay- 187a/05, 188a/08, 189a/08, 190b/05, 191b/06, 192b/05, 193b/02, 194a/07, 197b/08, 199b/02, 200b/06, 201a/09, 202b/01, 204b/06, 205b/11, 206b/07, 207b/01, 208a/04

[=18]

aya- Merhamet etmek, acımak, esirgemek.

a.- (!) 187b/09

a.-ma sén 187b/06

a.-maġıl 187b/08

[=3]

ayaḳ Vücûdun, bacaktan ayak bileğiyle ayrılan ve yere basıp durmayı, yürümeyi sağlayan kısmı, kadem.

a.+lar 196b/02

a.+ları 199a/09

[=2]

aydıŋ Işıklı, aydınlık, parlak.

a. 199b/09

[=1]

ayım Hanım.

a.+(Bal Ayım) 188a/06, 188b/10, 189a/01

a.+larıŋ 193a/10

[=3]

ayla- Döndürmek.

a.-p 200a/05

[=1]

aylan- Dönmek, dolaşmak.

a.-ay 206a/02

[=1]

‘**ayn** Ar. Bir şeyin aslı, kendisi, tâ kendisi, zâtı.

‘**a.** 192a/02

[=1]

ayrıl- (Bir yer, şey veya kimseden) Uzaklaşmak, onu geride bırakmak, ayrı düşmek.

a.-ayım 206a/03

[=1]

‘**ayş** Ar. Hayâtın zevkini çıkarma, yiyip içme, zevk u safâ.

‘**a. (‘ayş ‘işret)** Yeme içme, içki içme. 207a/04

[=1]

ayt- Demek, söylemek.

a.-adur 196a/01

a.-ar mén 203a/07

a.-ayın 188a/10, 188b/01, 190b/07, 208b/06, 209a/05

a.-dı 205a/05

a.-ġan 190b/02, 191a/03, 205b/03, 205b/10

a.-ġandın 205b/03

a.-ıp 191b/06, 192a/10, 196a/04, 197b/09, 209b/10, 210a/06

a.-ıp érdi 208a/01

a.-madı 204a/08

a.-may 206b/07

a.-maz érdi 202a/10

a.-tı 204b/03, 209a/04

a.-ur mu kin 192a/10

[=26]

cevāb ayt- 204a/08

söz ayt- 196a/04

sözini ayt- 197b/09

sözlerin ayt- 209b/10

[=4]

aytuş- Söyleşmek.

a.-up 198b/07

[=1]

‘azā Yas, mâtem.

‘a.+sını 209b/02

[=1]

‘aẕāb Ar. Büyük sıkıntı, eziyet.

‘a.+ı 201b/07

[=1]

‘azīz Yüce, kıymetli, değerli, mukaddes, muazzez.

‘a. 206b/08

[=1]

B

bāġ Far. Bahçe, yeşillik, ağaçlık ve çiçeklik yer, bostan.

b. 206a/03

b.+ını 209b/06

b.+ıŋdağı 192b/08

[=3]

bağır mec. Yürek, kalp, gönül.

b.+ın (bağrın) 192a/07

[=1]

bağla- İp, bağ veya başka bir araçla bir şeyi bir yere, diğer bir şeye veya birkaç şeyi birbirine tutturmak, birleştirmek.

b.- (!) 201a/03

b.-p 197a/06, 208b/02, 209b/06

[=4]

bel bağla- 208b/02

[=1]

bağlı İp veya başka bir araçla bir şeye, bir yere bağlanmış olan.

b. 190b/04

b.+(közi bağlı) 187a/04

[=2]

baharlat- Bahar getirmek.

b.-ıp 205a/03

[=1]

baḫt Far. Allah tarafından ezelde belirlendiği kabul edilen kısmet ve nasip, uygun tâlih, ikbal, şans

b.+ım 207b/05

b.+ıŋ 193a/01

[=2]

baḫt-ı cevān Gençlik bahtı.

b. 204a/04

[=1]

baḳ- Bakışı bir şey üzerine çevirmek.

b.-a-l-madı 191a/09

b.-ġan 191a/04

b.-ıp 194a/06, 196a/05

[=4]

baḳıl- Bir şeye gereken bakım yapılmak, ihtimam gösterilmek.

b.-ıp 196b/01

[=1]

bal Arıların çiçeklerden topladıkları bal özü denen sıvı ile yaptıkları, rengi beyazdan esmere kadar değişen, koyu kıvamda tatlı madde.

b.+(ʻAvaż Cān) 198b/10, 205a/05

b.+ (Bal Ayım) 188a/06, 188b/10, 189a/01

b.+ım 189a/07, 189b/06, 189b/09, 190a/04, 190a/06, 191b/09, 199b/08, 207a/09

b.+ım (ʻAvaż Balım) 195b/03

b.+ımnı (cān balımnı) 205a/07

[=15]

Bal ʻAvaż Bk. **ʻAvaż Ḫan**

B. 188a/07, 204b/10

B.+ıŋ 193b/06

[=3]

Bal ʻAvaż Cān Bk. **ʻAvaż Ḫan**

B. 198b/10, 205a/05

[=2]

bala Küçük çocuk, yavru.

b. 195b/16

b.+(mülk-i bala) 187a/08

b.+sın 198b/11

[=3]

balḳıt- Yumuşatmak.

b.-ıp 208b/06

[=1]

bar Kâinatta veya düşüncede bulunan, mevcut olan şey, var.

b. 188a/10, 188b/08, 189b/02, 191b/08, 191b/11, 195a/01, 195a/01, 195a/02, 207a/01

b.+dur 193a/05, 209a/01, 209a/03

b.+ġa 188a/05, 205a/02

b.+ın 201a/06

b.+ını 210a/03
b.+mu kin 187a/06
b.+mu sén 190a/08
b.+nı 187b/06
[=19]

bar- Ulaşmak, erişmek, vasıl olmak, varmak.
b.-adur 191a/02
b.-adur mén 192b/02
b.-dur 190b/06
b.-ıp 197a/04
b.-maydur 190a/03
b.-seŋ 202a/04
b.-sun 195b/12
b.-ur sén 187b/09
[=8]
b.-çık-a bar- 199a/08
[=1]

barça Bütün, hep; bütünü hepsi.
b. 191a/01, 192b/07, 195a/06, 198b/01, 200a/02, 201a/10, 207a/01, 207a/06, 209a/11, 210a/06
b. barça 195b/12
b.+ları 202a/05
b.+nı 204a/06
b.+sı 191a/01
[=13]

bas- Ayağı, üzerine vücudun veya bacağın ağırlığını verecek şekilde zemine yahut herhangi bir yere koymak.
b.-ġan 191b/08, 200a/07
b.-ıp 201a/11, 201b/11
[=4]

bas- Basmak.
b.-ıp 195a/04
[=1]

baş 1. İnsan vücudunun göz, kulak, ağız, burun gibi duyu organlarının ve beynin bulunduğu en üst, hayvan vücudunun en ön kısmı, kafa.
b.+ı 198a/10
b.+ıġa 199b/01, 198b/03, 200b/04, 201b/09, 205b/07, 210a/01
b.+ıma 190a/01
b.+ımda 209a/01
b.+ıma sal- 192b/10
b.+ında 191b/02, 191b/08, 191b/11, 192a/02
b.+lar 196a/09

2. Kişinin bizzat kendisi.
b. 200a/03
b.+ıdın 191b/07, 199a/06
b.+ıġa 190a/03
b.+ıġa sal- 209b/02
b.+ımda 191a/01
b.+ımġa 189b/01, 189b/05
b.+ın 189b/08, 194a/03
b.+ıŋdan 200a/02
b.+ıŋnı 190b/08

3. Bir şeyin en üst kısmı, tepe, zirve.
b.+ın 195a/08

4. Bir topluluğu yöneten kimse.
b.+ı 197a/02, 200b/01

5. Bir şeyin başladığı yer, baş tarafı.

b.+dan 201a/03, 207a/04
[=32]
başḳa Bilinenden ayrı, değişik, farklı.
b. 187a/11
[=1]
bat- Dokunmak, gücüne gitmek, ağır gelmek.
b.-ıp 201b/07
b.-tı 198a/10
[=2]
baydaġ Bayrak.
b.+lar 198a/04
b.+lar (tuġ baydaġ) 196b/10, 201b/03
b.+ları (tuġ baydaġ) 194b/08
[=4]
bayza Başın her tarafını örten zırhlı başlık, tolga, miğfer.
b.+da 196a/08
[=1]
bāzār Far. Sadece belli bir malın satıldığı yer.
b.+ın 207b/06
[=1]
ba'żı Birtakım, bir kısım.
b. 196b/10
[=1]
be-ġāyat Çok fazla.
b. 200a/07
[=1]
beçe Oğlan.
b. 205b/08
[=1]
beg Devletin ileri gelenlerine verilen unvan, bey. Krş. **bég**
b. 204b/10
b.+(Köroġlı Beg) 201a/06
b.+ler 202a/02, 204b/08
[=4]
beher Her bir.
b.+inden 207b/07
[=1]
behişt Far. Cennet.
b.+i taḥte'l enhār 203a/04
[=1]
behrām Merih yıldızı, Mars.
b. 204a/10, 204b/02
[=2]
bel İnsan vücûdunun orta kısmında göğüsle karın arasında hafifçe darlaşmış olan ve kuşak bağlanan yer.
b.+bağla- 208b/02
b.+ge 201a/10
[=2]
belā Ar. İnsana büyük bir sıkıntı veren, içinden çıkılması güç durum, bâdire, dert, gam, keder.
b.+(misl-i belā) 187a/08
[=1]
belki Hatta, üstelik.
b. 196a/09
[=1]
ben Bk. **men**
b.+baŋa 191a/10
[=1]
bende Far. Kul, köle.
b. 189a/09, 197b/04, 204a/03, 209b/04
b.+de 188a/09

b.+m 187b/01

b.+siŋe 187b/01

[=7]

bende-dārlıḳ Köle sahipliği.

b.+ḳıl- 197b/04

[=1]

ber- 1. (Bir şeyi karşılık beklemeden birine) Bırakmak, bağışlamak.

b.- (!) 189a/10, 190a/02

b.-ip 197a/07, 198a/08

2. (Karşıdakine iletmek istenen fikir, haber, emir, öğüt vb. bir şeyi) Bildirmek.

b.-gil 206a/02, 206a/04, 206a/04, 206a/06, 206a/08, 206a/10, 206b/01

b.-mek 204b/04

3. (Bir şeyi bir kimseye) İletmek, eriştirmek.

b.-ip 197b/02, 200b/05, 204b/02, 204b/03, 210a/04

4. (Bir hâli bir kimse veya yerde) Hâkim kılmak, hâsıl etmek.

b.-ip 198b/05

b.-dim 208b/04

5. Ödemek, tediye etmek.

b.-dim 209b/03

6. Tezlik işlevinde tasvirî fiiller yapar.

b.-di 197b/10, 198a/01, 198a/07, 198a/09, 198b/02, 198b/08, 198b/10, 200a/11, 206b/07, 208a/03

b.-sén 193b/04

b.-sün 202a/08

[=32]

b.-amānlıḳ ber- 197a/07

b.-cevāb ber- 206a/04, 206a/06, 206a/08

b.-meded ber- 189a/10, 190a/02, 198a/08

b.-cöney ber- 197b/10, 198a/01, 198a/07, 198b/02, 198b/08, 198b/10

b.-ḳıla bér- 193b/01

b.-oltur-a ber- 202a/08

b.-yet-e ber- 193b/04

b.-yete ber- 206b/07

[=17]

ber-pā Far. Ayakta, yıkılmamış, kāim.

b. 203a/05

b.+ġa (ber-pā-ser) Baştan ayağa. 199a/10

[=2]

bersinçi Verici, dua edici.

b. (fātiḥa bersinçi) 193b/06

[=1]

ber-bād Vîran, harap, bakımsız, bozuk.

b. 202a/10

[=1]

ber-dār Darağacına çekilmiş, asılmış.

b.+ber-dār 197b/09

[=1]

bereket Ar. Bolluk, feyiz.

b. 209a/03

[=1]

bergişli Kuvvetli, sağlam.

b. 199a/11

[=1]

beş Dörtten sonra, altıdan önce gelen sayının adı.

b. 194b/11, 205b/08

b.+(ḳırḳ beş) 209a/04

b.+yüz 207a/01

[=4]

beter Çok fenâ, daha fenâ, çok kötü.

b. 190b/01, 191a/11, 207a/08

[=3]

beyābān Far. Çöl, sahrâ, bâdiye.

b.+(deşt beyābān) 198b/06

[=1]

beyān Ar. Açıklama, anlatma, söyleme.

b.+kıl- 199a/06, 204a/09

[=2]

bédev Koşu atı.

b. 191b/11, 192a/06, 194a/10, 201a/04, 205b/01

b.+ler 196a/10, 201b/03

b.+oynaḳlar 198a/04

[=8]

bég Bk. **beg**

b.+ler 197b/10

[=1]

béglig Bir bey yönetiminde bulunan ülke, prenslik.

b.+imni ḳıl- 208b/03

[=1]

bél Dağ tepeleri arasında geçit veren alçak yer, dağ geçidi, belen.

b.+idin 205a/07

b.+idin (Dürternaz béli) 206a/04

b.+ige 206a/07

b.+ige (Çembil béli) 202a/02

b.+inde (Çembilniñ bél) 208b/01

b.+inden (Çembil bél) 187a/10

[=6]

bélgü Alâmet, nişan.

b.+si 208a/01

[=1]

béllig Kuşak, bele bağlanmak veya asılmak için olan.

b.+imni 208b/02

[=1]

bér 1. Ölmek.

b.-e'lmey 196b/11

2. (Karşıdakine iletmek istenen fikir, haber, emir, öğüt vb. bir şeyi) Bildirmek.

b.-ip 194a/04

3. (Bir hâli bir kimse veya yerde) Hâkim kılmak, hâsıl etmek.

b.-gen 200a/03

b.-mek 196b/03

4. (Bir şeyi karşılık beklemeden birine) Bırakmak, bağışlamak.

b.- (!) 189b/03

b.-di 196a/05

b.-ip 193b/10, 194a/02

b.-men 195a/08

[=9]

b.-cān bér- 196b/11

b.-cevāb bér- 194a/04

b.-cezāsın bér- 196b/03

b.-fatihā bér- 193b/10, 194a/02, 196a/05

b.-meded bér- 189b/03

[=6]

béril- Vermek işi yapılmak, vermek işine konu olmak.

b.-ip 199a/10

[=1]

bī-hoş Kendinden geçmiş (kimse).

b.-bol- 204a/07

[=1]

bī-dīn Dinsiz.

b.+ler 201a/05

[=1]

bī-fermān Far. İzinsiz, buyrulmadan.

b. 188a/11

[=1]

bī-ḥad Hadsiz hudutsuz, pek çok.

b. 189b/04

[=1]

bi-hāḳ Hakkıyla.

b. 202b/05, 202b/07, 202b/09, 202b/11, 203a/02, 203a/04, 203a/06, 203a/08, 203a/10, 203b/01, 203b/03, 203b/05, 203b/07, 203b/09, 203b/11, 204a/02, 204a/04

[=17]

bī-ḳār Faydasız.

b. 206a/07

[=1]

bi'l-küll (< Ar. **bi'l-külliyye**) Tamamen, büsbütün.

b. 210a/03

[=1]

bī- maḥal Zamansız, her an, her şekilde.

b.190b/06

[=1]

bil- 1. Kabul etmek, addetmek, saymak.

b.-gil 206a/09

2. Bir şey hakkında bilgisi olmak, o şeyi öğrenmiş bulunmak.

b.-e ḳıl- 191a/04

b.-ip 191b/05

3. Değerlendirmek, takdir etmek.

b.-medi 191a/05

[=4]

bildür- Herhangi bir konuda bilgi veya haber vermek.

b.-mey al- 192b/01

b.-üp 204b/06

[=2]

bile Bk. **bilen 1**

b. 201a/08

[=1]

bilen 1. İle, cümle içinde aynı görevdeki iki kelime veya öbeği birbirine bağlamaya yarayan söz. Krş. **birle, bile**

b. 187a/09, 189b/10, 193a/03, 199a/07, 200a/06, 200a/08, 200b/01, 200b/04, 200b/06, 201a/04, 204a/11, 200b/05, 207b/02

[=12]

2. İsimlerin sonuna gelerek birliktelik, beraberlik, araç, neden veya durum anlatan cümleler yapmaya yarayan söz. Krş. **birle, birlen**

b. 191a/06, 192a/07, 194a/01, 197b/03, 199a/03, 199a/04, 201a/08, 203b/06, 205b/08, 207a/09, 208a/05

[=12]

bir 1. Sayı sıfatı.

b. 189b/02, 189b/02, 190b/11, 191b/06, 195a/01, 195b/10, 197a/10, 197b/02, 197b/02,

203a/07, 203a/07, 206b/03, 209b/04

b.+(on bir) 194b/11, 202a/01

b.+bir 187a/07, 188a/10, 190b/07, 191b/06, 199a/06

b.+bol- 196b/04

b.+dek 201b/02, 201b/08, 202a/02

b.+dey 199a/01, 202a/01

b.+i 189b/09

b.+ini 200b/03

b.+iki 202a/08

[=29]

2. Belirsiz sıfat veya zamir olarak herhangi bir şeyi, yeri veya kimseyi gösterir.

b.187a/05, 187a/06, 188a/08, 188b/01, 189a/08, 190a/09, 190b/05, 191a/02, 192a/05, 192a/08, 192b/02, 192b/05, 193b/02, 194a/07, 195a/01, 197b/08, 199b/02, 199b/03, 200b/06, 201a/09, 202b/01, 202b/03, 202b/06, 203a/01, 204a/09, 204a/10, 204b/06, 205b/11, 206b/07, 207a/04, 207b/01, 208a/04

b.+(hiçbir) 206b/07, 207a/07

b+er kün 190a/10

b+er sā‘āt 197a/01

b.+i biridin 197b/09

b.+i birine 204b/05

b.+idin (biri biridin) 197b/09

b.+ige (biri birige)198a/08, 198b/01, 201a/10, 204a/11, 204b/01

b.+ine (biri birine) 204b/05

b.+kün 207a/08

b.+küni 206b/07

b.+le (biri birle) 199a/11

b.+neçe 197b/03, 197b/08, 200b/05, 206b/06

b.+neme 204b/03

[=53]

birge Beraber, birlikte.

b. 189a/05

[=1]

birik- Toplanmak, bir araya gelmek, yığılmak, temerküz etmek.

b.-ti 201b/10

[=1]

birle Bk. **bilen**

b. 187a/04, 189a/02, 189a/05, 190a/11, 191b/03, 191b/04, 192b/04, 202a/05, 208b/09, 208b/11, 209b/10, 209b/11

[=12]

birlen Bk. **bilen**

b. 187b/09, 190b/04

[=2]

bisāṭ Döşek.

b.+ıda 200a/11

[=1]

bisyār Far. Çok.

b.+érdi 204b/03

[=1]

biz Çokluk birinci şahıs zamiri.

b. 204b/03

b.+ge 187b/06, 193b/06, 194a/02

b.+ler 204b/11

b.+lerge 188b/10, 189b/06

b.+lerni 193b/10

b.+ni 187a/06

[=9]
bol- Olmak.
b.-ayın 189a/05
b.-dı 188a/04, 188a/06, 189a/01, 195b/03, 199b/08, 200b/05, 203b/06, 204a/07, 204a/08, 204b/04, 204b/11, 205a/04, 207a/02, 207b/04, 207b/04, 207b/05
b.-dılar 193b/01
b.-dım 208a/05
b.-dular 207a/01
b.-dum 188b/11, 208a/09, 208b/10
b.-ġan 203b/02, 204b/10
b.-ġanıġa 208a/04
b.-gen 207b/03
b.-ġıl 189b/06
b.+ġusı 203a/09
b.-madı 208a/02
b.-mas 188a/11
b.-masa 206b/10, 206b/10, 206b/11
b.-maz mu 187b/06
b.-sa 187a/11, 191b/05, 192b/02, 198b/09
b.-sun 188b/04, 190b/10, 190b/10, 195a/09, 195b/07, 201a/07
b.-uŋ 194a/06
b.-uŋuz 200b/11
b.-up 187b/04, 189a/06, 189a/11, 189b/08, 189b/10, 192b/05, 194b/05, 195a/11, 196b/04, 196b/04, 196b/05, 196b/05, 196b/05, 196b/06, 196b/06, 196b/07, 196b/07, 196b/08, 196b/08, 196b/08, 196b/09, 196b/11, 197a/03, 197a/03, 197b/01, 197b/09, 197b/10, 199b/09, 199b/11, 200b/02, 200b/03, 200b/03, 201b/09, 202a/11, 205a/06, 206b/11, 208a/02, 208a/07, 208a/11, 210a/04
b.-updur 202b/08
b.-ur 188a/01, 200a/02, 207b/10
[=91]
b.-arar bol- 188b/03
b.-bihoş bol- 204a/07
b.-bir bol- 196b/04
b.-bülbül bol- 206b/11
b.-çar bol- 196b/05
b.-der-ġazab bol- 188a/04
b.-dost bol- 200b/05
b.-düşmān bol- 188a/01
b.-düşvār bol- 196b/09
b.-fedā bol- 190b/10
b.-ġarib bol- 187b/04, 189a/11, 189b/08, 189b/10
b.-göl bol- 196b/06
b.-ḫaberdār bol- 197b/09, 200b/09
b.-inaḳ bol- 200b/11
b.-intizār bol- 204b/10, 208a/02
b.-ḳabūl bol- 199b/09
b.-ḳar bol- 196b/04
b.-māmur bol- 199b/11
b.-mededkār bol- 196b/08
b.-meşġūl bol- 193b/01
b.-mihribān bol- 199b/08

b.-mükerrem bol- 202b/08, 203b/06
b.-pīr bol- 196b/06
b.-razi bol- 200b/03
b.-Rüstem-dek bol- 201b/09
b.-sadaġa bol- 188b/04
b.-serdār bol- 197b/10
b.-seyl bol- 196b/05
b.-şād ḫurrem bol- 210a/04
b.-tar bol- 196b/07, 196b/08
b.-taşı-dek bol- 197a/03
b.-taze bol- 207a/02
b.-teng bol- 200b/03
b.-top top bol- 195a/11
b.-yaġı-dek bol- 197a/03
b.-yār bol- 196b/07
b.-yetīm bol- 195b/03
b.-yılḳu-dek bol- 192b/05
b.-yolbars-dek bol- 196b/11
b.-zār bol- 196b/08
b.-ziyāde bol- 202a/11
[=48]

bota Bir yaşında olan ve süt emen deve yavrusu.
b. 207b/10
b.+dek 190a/07, 190b/09
b.+m 191b/12, 192a/08
[=5]

bota köz Büyük ve mahmur gözler.
b. 204a/05, 206a/11
b.+dir 207a/05
[=3]

Bota Köz Ayım
b. 202a/08, 205b/11, 206b/07, 207a/07, 207a/08, 208a/01, 208a/03
b.+dın 202a/08
b.+ġa 205b/09
b.+nı 206b/03
b.+nıŋ 206b/02
[=11]

boya- Renkli bir madde sürerek veya o maddeye batırarak renk vermek.
b.-sun 195b/06
[=1]

boyun Vücudun omuzlarla baş arasında kalan ve başı bedene bağlayan kısmı.
b.+ıġa (boynıġa) 197a/06
b.+ıġın (boynıġın) 188a/07
[=2]

bozla- (Deve yavrusu için) Bağırmak.
b.-p 190b/09
b.-r mén 190a/07
b.-ydur 192a/08
[=3]

böleg Parça, kısım.
b.+ini 197b/02
[=1]

böyle Bunun gibi olan, buna benzer, bu türlü, bu tarzda.
b. 207a/06
[=1]

bu 1. İşaret sıfatı. Krş. **bul**
b. 187a/04, 187a/09, 187b/09, 188a/01, 188a/02, 188a/02, 188a/03, 188a/04, 188b/04, 189a/01, 189a/05, 189a/11,

189b/04, 189b/06, 190b/04, 190b/10, 191a/01, 191a/02, 191a/06, 191a/10, 191a/11, 191b/01, 192a/10, 192b/04, 193a/11, 194a/05, 194b/10, 200a/01, 200b/09, 201b/01, 202b/02, 202b/03, 202b/05, 202b/07, 202b/09, 202b/11, 203a/02, 203a/04, 203a/06, 203a/08, 203a/10, 203b/01, 203b/03, 203b/05, 203b/07, 203b/09, 203b/11, 204a/02, 204a/04, 204a/06, 205b/03, 206a/09, 206b/02, 206b/09, 207a/01, 207a/02, 207b/10, 208a/03, 208a/09, 208b/10, 209a/09, 209b/10

b.+kün 187b/10, 189b/10, 190a/07, 191a/03, 195a/09, 204b/10, 204b/11, 205a/09, 205a/11, 206a/08, 206b/08, 207a/05

2. İşaret zamiri. Krş. **bul**

b. 188b/03, 193b/04, 196a/04

b.+bular 195a/06

b.+munça 193a/11

b.+munçaḳları 199a/08

b.+munçaḳlarnı 199b/01

b.+mundaġ 189a/02

b.+munday 187a/06, 193b/01, 193b/06, 196b/08

b.+mundın 190a/05, 209b/05

[=88]

buġday Taneleri un ve ekmek yapımında kullanılan ve insanın başlıca gıdasını teşkil eden bitki, buğday.

b.+nıŋ 197a/03

[=1]

bul 1. Bk. **bul 1**

b. 190a/11, 190b/02, 192b/01, 196b/03, 200a/06, 203a/03, 204a/03, 204a/04, 204a/07, 204b/03, 205b/08, 206b/04, 207a/07, 208a/01, 209b/08

[=15]

2. Bk. **bul 2**

b. 202a/09

[=1]

bul- Arayarak veya aramadan bir şeyle karşılaşmak.

b.- (!) 190a/09

b.-dı 191a/07

b.-muşum 203a/01

[=3]

buluş (?)

b. 205a/08

[=1]

bulut Gökyüzünün yüksekçe katlarındaki görülebilir duruma gelmiş su buharı kütlesi.

b.+ga 205a/11

[=1]

burc Ar. Kale surlarının gerekli yerlerine yapılan savunma kulesi.

b.+ı 195a/01

b.+ıda 195a/01

[=2]

buzal- Bk. **buzul-**

b.-masun 193a/01

b.-may 198a/11

[=2]

buzdur- Bozdurmak,

b.-up 200a/09

[=1]

buzul- Yıkılmak, bozulmak. Krş. **buzal-**

b.-up 189a/03

[=1]

b.-köŋülleri buzul- 189a/03

[=1]

bülbül Far. Çok güzel öten, sesinin güzelliğiyle meşhur küçük kuş.

b.+bol- 206b/11

[=1]

bülend Far. Yüksek, yüce.

b. 194a/08, 195a/17, 201b/02

b.+ol- 193a/01

[=4]

C

cabır Bk. **cebir**

c. 198a/10

[=1]

cān Far. İnsanlarda hayatın devamını sağlayan madde dışı varlık, ruh. Krş. **çān**

c. 190b/10, 196a/08, 199b/07

c.+(aġa cān) 188a/10, 188b/05, 188b/07, 190b/09

c.+(ata cān) 193b/04, 193b/06, 193b/08, 193b/10, 194a/02, 194a/04

c.+(‘Avaż Cān) 187a/04, 193b/03, 195a/02

c.+(Bal ‘Avaż Cān) 198b/10, 205a/05

c.+bér- 196b/11

c.+da 196a/08

c.+dın keç- 194b/10

c.+ġa 201b/07, 207a/05

c.+ı 206b/08, 207a/06, 209a/09

c.+ıġa 198b/05

c.+ım 188b/04, 189b/10, 190b/11, 199b/10, 200a/04, 200a/05, 207b/11, 208a/07

c.+ımız 205a/10

c.+ın 201b/07, 205b/01

c.+ını 204a/07

c.+ıŋ 199b/05

c.+ıŋnı 199b/04

c.+lar 196a/11

c.+larıġa 198a/10

c.+nıŋ (‘Avaż Cān) 193b/04

[=44]

Cānān Bk. **Cānān Perī**

C. 199a/11, 200b/07, 201a/04

[=3]

Cānān Perī Köroğlu’nun eşlerinden biri.

C. 199a/07, 200a/06, 200b/01

C.+ġa 200b/06

[=4]

car Feryat, şikayet etme, sızlanma, inleme.

c.+bol- 196b/05

[=1]

cārī Ar. Geçerli, yürürlükte olan.

c.+ḳıl- 197a/09

[=1]

cāy Yer.

c.+da 207a/01

c.+dın 207a/10

[=2]

cebbār Cebreden, zor kullanan (kimse), zorba.

c. 188a/09, 189a/10, 203a/03

[=3]

cebir (<Ar. ***cebr***) Eziyet, zulüm. Krş. **cabır**

c. 207a/08

[=1]

cellād Ar. İdam hükmünü yerine getirmekle görevli kimse.

c.+ında 192a/04

c.+ıŋ 194a/02

c.+lar 188a/05, 191a/01

c.+larında 197b/04

[=5]

cemāl Ar. Yüz güzelliği, güzel yüz.

c.+iŋni 206a/08

[=1]

cevāb Ar. Bir soruya, bir söz veya yazıya, bir durum ve ihtiyâca söz, yazı veya başka bir ifâde yoluyla verilen karşılık, yanıt.

c. 206b/07

c.+ayt- 204a/08

c.+ber- 206a/02, 206a/04, 206a/06, 206a/08, 206a/10, 206b/01

c.+bér- 194a/04

[=9]

cevāhir Ar. Cevherler.

c.+lerini 205b/06

[=1]

cevelān Ar. Dolaşma, gidip gelme, deveran, gezinme, gezinti.

c.+ur- 198a/09

[=1]

cezā Ar. Suç işleyen bir kimseye suçunun derecesine göre verilen acı karşılık.

c. 207b/04

c.+sın bér- 196b/03

c.+sını 209b/03

[=3]

cığa Hükümdara mahsus taç.

c. 191b/02, 191b/08, 191b/11, 192a/02, 199a/10

c.+lar 209a/01

c.+lar (ṭılla cığa) 198b/03

c.+sını 209b/11

[=8]

cihān Far. Dünya, yeryüzü.

c.+ı 207a/02

[=1]

cism Ar. Vücutla, bedenle ilgili olan.

c.+imdegi 200a/05

c.+iŋdegi 199b/10

[=2]

coy- Kırmak, yok etmek.

c.-uŋ 195b/06

c.-up 196a/05

[=2]

cöne- Hareket etmek, yönelmek.

c.-y ber- 197b/10, 198a/01, 198a/07, 198a/09, 198b/02, 198b/08, 198b/10

[=7]

cüdālıḳ (< Far. ***cudā***) Ayrılık, uzaklık.

c. 207a/03, 207a/05

[=2]

cümle Bütün, hep, tüm.

c. 203a/02, 203a/06, 203b/05

[=3]

Ç

çaçıt- Saçtırmak, döktürmek, serptirmek.

ç.-ır 205b/07

[=1]

çaġır Eski zamanlara ait bir silahın adıdır.

ç. 195a/12

[=1]

çaġıl- Çakmak, göz kamaştırmak.

ç.-ıp 196a/07

[=1]

çaḳmaḳ Çakmak.

ç.+lar 196a/07

[=1]

çam Cam.

ç.+ıġa 200b/11

[=1]

çān Bk. **cān**

ç.+birlen 190b/04

ç.+ıŋ 200a/01, 200b/11

ç.+nıŋ (‘Avaż Çān) 204a/11

[=4]

çap- (At) Koşturmak, sürmek; yapmak, oluşturmak, meydana getirmek.

ç.-ıplar 194a/09

ç.-tı 205b/01

ç.-up 198b/03

ç.-duġını 205b/04

[=3]

ç.-at çap- At yarışları, at koşuları tertip etmek. 194a/09, 198b/03, 205b/01

[=3]

çapıl- Sürülmek, çekilmek.

ç.-ıp 196a/11

[=1]

çar Kul, köle.

ç.+ılarını 197b/07

[=1]

çarvā-dār Seyis.

ç.+nıŋ 187b/03

[=1]

çatıl- Yakılmak.

ç.-ıp 196a/11

[=1]

çayna- Çiğnemek.

ç.-p 191b/02

[=1]

Çehār Yār İlk dört halife.

Ç. 188b/09, 189b/07

[=2]

çelim Bir at cinsi.

ç. 205b/09

[=1]

Çembil Köroğlu Sultan’ın hüküm sürdüğü şehir.

ç. 201b/11, 210a/01

ç.+bél 187a/10, 202a/02

ç.+éri 190a/05

ç.+ge 210a/04

ç.+ni 208a/09
ç.+niŋ 202a/01
ç.+niŋ b 208b/01
[=9]

çeşme Bir kaynaktan gelip bir haznede toplanan veya borularla getirilen suların, kullanılmak amacıyla üzerindeki musluklar vâsıtasıyle akıtılması için yapılmış küçük tesis.
ç. 200b/10
[=1]

çıda- Tahammül etmek, katlanmak.
ç.'lmay 192a/10
[=1]

çık- 1. Bulunduğu yerden dışarıya varmak, içeriden dışarıya doğru gitmek.
ç.-a bardı 199a/08
2. Gitmek.
ç.-aldıġa çık- 199b/02
ç.-a'lmay 198b/07
ç.-ġanımız 205a/04
ç.-ıp 197a/07, 202a/04, 207a/11, 210a/05
ç.-tım 187a/10
3. Ortaya çıkmak.
ç.-ıp 197b/05, 198b/08
4. Ulaşmak, erişmek, varmak, vasıl olmak.
ç.-a 199b/09
ç.-ıp 199b/02
5. Yukarı doğru gitmek, yüksekteki bir yere erişmek, tırmanmak.
ç.-tı 197a/04
[=14]
aldıġa çık- 199b/02
pīşvāza çık- 202a/04
pīşvāze çık- 210a/05
[=3]

çını (< Far. *çīnī*) Pişmiş kilden yapılma, sırlı yüzü çoğu zaman motifler ve çiçeklerle süslenmiş, levha veya mozaik hâlinde kaplama unsuru.
ç. 204b/08
[=1]

çırāġ (< Far. *çerāġ*) Işık, nur.
ç.+ım 190b/07, 191a/02, 191a/03, 191a/10
[=4]

Çilten Bk. **Ḳırḳ Çilten**
Ç.+(Ḳırḳ Çilten) 190a/07
Ç.+birle (Ḳırḳ Çilten) 208b/09
[=2]

çor Kul, köle, hizmetçi.
ç.+ası 204a/09
[=1]

çöl Göz alabildiğince geniş kumluk, susuz, düz arâzi, sahrâ, bâdiye, beyâban.
ç. 201b/07, 202a/02
ç.+de 198b/01
ç.+idin 198b/07
ç.+imdin 206a/03
ç.+ler 198b/04
ç.+niŋ 201b/04
[=7]

çövdür- Döndürmek.
ç.-ep 199a/09

[=1]

çuvab Cevap.

ç.+dek 202a/09

[=1]

D

dabıl (< Ar. *ṭabl*) Davul Krş **ṭabıl**

d. 192a/06

d.+lar 196a/07

d.+nı (ṭılla dabıl) 193b/02, 193b/08

d.+nı (ṭılla dabılnı ḳaḳıt-) 194a/05

[=5]

dabıl-bāzlı Davulcusu olan.

d. 192a/06

[=1]

dād Far. Feryat.

d. 198b/04

d.+ıma 189a/11

d.+ıŋ 190b/11

[=3]

daġ Yara.

d.+ım 190b/06

[=1]

daġlı Yaralı.

d. 190b/04

d.+(yüregi daġlı) 187a/04

[=2]

dāim Devam eden, devamlı, sürekli, fâsılasız.

d. 193a/01

[=1]

dala- Tahrip etmek, bozmak.

d.-sın 198b/11

[=1]

dār İdama mahkūm olanların asıldığı darağacı.

d. 193b/03

d.+ ġa 190b/03, 193b/01

d.+ ġa érdi 188a/05

d.+ıŋ (ṭılla dar) 193a/04

d.+nıŋ 189a/04, 191a/06

[=7]

dirīġ Far. Eyvah, yazık.

d. 191a/05

[=1]

dāstān Destan.

d. 201a/02

[=1]

daydayla- Çocuğu yürümeye alıştırmak için elinden tutarakyardım etmek. Mec. Bakmak, beslemek, büyütmek.

d.-p 191a/08

[=1]

dāyim Devam eden, devamlı, sürekli.

d. 203a/07

d.+érür 194a/01

d.+leriŋ 193a/09

[=3]

de- Bk. **dé-**

d.-di 193b/01

d.-r 206a/11

d.-y sén 188b/05

[=3]

defter Yapıştırılarak veya dikilerek kitap biçimine sokulmuş kâğıt destesi. Krş. **depter**

d.+lerde 193a/05

[=1]

dem I Far. An, zaman.

d. 190a/01

dem II Far. Nefes, soluk.

d.+idin 203a/09

[=2]

depter Bk. **defter**

d.+din 202a/07

[=1]

der-ġażab Aşırı hiddet, intikam alma duygusu ile karışık öfke, kızgınlık, hışım içinde olma.

d.+bol- 188a/04

[=1]

derd Far. İnsana ızdırap veren her türlü hâl, sıkıntı, zorluk, üzüntü.

d. 188b/06

d.+ige 199b/04

d.+im 187a/09, 190b/07, 207a/05

d.+iniŋ 200a/03

d.+iŋ bilen 192a/07

[=7]

derġāh Far. Bir büyüğün, büyük bir yerin herkes için başvurma yeri olan kapısı, huzūru, eşiği.

d.+ıge 203b/06, 205a/01

d.+ıŋa 190b/10, 202b/10, 204a/01

d.+ıŋge 202b/08

[=6]

der-hāl Far. O anda, hemen, hiç vakit geçirmeksizin, süratle.

d. 207a/10

[=1]

dermān 1. Far. Çare, hal yolu, çıkış yolu.

d.+ı 200a/03

d.+nıŋ 199b/04

2. Kuvvet, güç, mecal, takat.

d.+ım 208a/08

[=3]

derviş Hakîkat yolcusunun niteliklerini taşıyan, kanâatkâr, saf, alçak gönüllü, her şeyi hoş gören kimse.

d.+leri 201b/01

[=1]

dest El.

d.+ige 194a/08, 195a/17

d.+ine 208b/04

[=3]

deste Far. Cinsleri aynı veya birbirine yakın olan şeylerin bir arada bağlanmışı, demet.

d.+deste 195a/11

[=1]

deşt Far. Bozkır, ova, sahrâ, çöl.

d. 198b/07, 198b/11

d.+beyābān 198b/06

d.+de 202b/06

[=4]

devlet 1. Ar. Belli bir toprakta bir hükûmet idaresi altında teşkilatlanmış bulunan bağımsız siyasi topluluk, milletin hukuki şahsiyet kazanmış şekli.

d.+ine 204b/09

2. Mutluluk, saadet, talih, baht.

d.+i 191b/07, 201b/09

d.+im 200a/03

[=4]

devletli Nîmet ve mutluluğa ermiş ulu (kimse)

d. 200a/01

[=1]

devrān Ar. Dünya, felek; zaman, çağ.

d. 208b/01

d.+(şul devrān) 202b/11

d.+ı 206b/09

[=3]

dé- Demek, söylemek. Krş. **de-**

d.-di 188a/05, 190b/03, 192b/03

d.-gen 188a/06, 189b/07, 192a/04, 204a/10, 207b/02

d.-genler 205b/05

d.-meydü 188b/07

d.-p 187b/01, 188a/07, 189a/01, 189a/05, 189a/06, 189a/07, 190b/09, 190b/10, 190b/10, 190b/11, 191a/07, 191a/07, 191a/08, 191b/05, 191b/09, 191b/12, 192a/03, 192a/08, 192a/10, 192b/03, 193b/02, 193b/02, 194a/07, 194a/07, 196a/05, 197a/06, 198b/02, 199a/08, 202a/05, 202a/11, 203b/02, 204a/08, 204a/09, 204b/01, 205b/04, 206a/01, 206a/07, 207a/10

d.-r 189a/06, 194a/03

d.-r men 188b/10

[=51]

dék Gibi, kadar.

d. 206b/02

[=1]

dép "diye" anlamında son çekim edatı.

d. 187b/01, 188a/07, 189a/01, 189a/05, 189a/06, 189a/07, 190b/09, 190b/10, 190b/10, 190b/11, 191a/07, 191a/07, 191a/08, 191b/05, 191b/09, 191b/12, 192a/03, 192a/08, 192a/10, 192b/03, 193b/02, 193b/02, 194a/07, 194a/07, 196a/05, 197a/06, 198b/02, 199a/08, 202a/05, 202a/11, 203b/02, 204a/08, 204a/09, 204b/01, 205b/04, 206a/01, 206a/07, 207a/10

[=38]

désin Desen.

d. 192a/05

[=1]

dırla- Titreyen ses çıkarmak.

d.-p 194b/03

[=1]

dīn Ar. Tanrı'ya, doğaüstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklara inanmayı ve tapınmayı sistemleştiren kurum, inanç sistemi.

d.+birlen 187b/09

d.+den 187a/11

d.+ge 197a/09

d.+idin 188a/07, 188b/03, 188b/05, 188b/07, 188b/09

d.+ige 187b/10, 189a/03

d.+in 187b/10

d.+iŋde 188a/03
d.+iŋnen 187b/09
d.+lerde 188a/01
[=14]

dīn-i İslām Allah'ın Kur'an ile vahyettiği ve esasları Hz. Muhammed tarafından bildirilen din, müslümanlık.
d.+nı 197a/10
[=1]

dīn-i Muḥammed Hz. Muhammed'e âit, Hz. Muhammed'in bildirdiği din.
d. 197a/09
[=1]

dost Far. Birini riyâsız ve samîmî duygularla seven, her bakımdan kendisine güvenilir kimse, enis.
d. 207a/02, 207a/06
d.+bol- 197b/01, 200b/05
d.+lar 204b/07
d.+udur 203b/04
d.+um 189b/07
d.+um.érmes 188b/09
[=8]

dön- Kendi mihveri veya başka bir şey etrâfında hareket etmek.
d.-di 203b/08
[=1]

döndür- Bir şeyi kendi veya başka bir şey etrafında hareket ettirmek.
d.- (!) 194a/07, 194a/09, 194b/05, 194b/11, 195a/06, 195a/12, 195b/01, 195b/07, 195b/13, 196a/02
[=10]

dört Üçten sonra, beşten önce gelen sayının adı.
d. 188b/09, 195a/01
[=2]

du'a (< Ar. *du'ā'*) Bir kimsenin isteklerini Tanrı'ya iletmesi, yalvarma, yakarış.
d.+ḳıl- Dua etmek. 202a/05
d.+sı birle 208b/11
[=2]

dur- Süreklilik işlevinde yarı tasvirî fiiller yapar.
d.-du 187b/04
d.-lar 196b/10
[=2]

dūrla- Far. Uzaklaşmak.
d.-p 194b/07
[=1]

duşmān Far. Birinin kötülüğünü isteyen, ona zarar vermeye çalışan kimse, yağı, hasım.
d.+bol- 188a/01
d.+lar 194b/07
d.+larġa 187a/08, 194a/01
d.+larnıŋ 197a/03
d.+nı 194a/03
[=6]

duyur- Duyurmak.
d.-at 206a/05
[=1]

dūzaḫ Far. Cehennem, tamu.
d.+érür 188a/03
d.+nı 203a/05

[=2]

dünyā Ar. İçinde yaşadığımız yeryüzü, âlem.

d. 188a/02, 196b/08, 208a/04

d.+da 187a/06, 206b/09

d.+dın 190b/04, 210a/03

d.+dın ket- 192b/01

d.+nı 188a/02, 192b/02, 208a/04, 208a/09, 208a/10

d.+nıŋ 207b/07

[=14]

dürr İnci.

d. 205b/06

d.+ler 204b/07

[=2]

Dürternāz Yer adı.

D. 206a/04

[=1]

düş Uyurken zihinde beliren olayların, düşüncelerin bütünü, rüya.

d.+imde 209a/03

[=1]

düş- Rastlamak, tesâdüf etmek.

d.-düm 207a/03

[=1]

düşvār (< Far. *duşvār*) Zor, güç, çetin.

d.+bol- 196b/09

[=1]

E

Ebūbekir İslam peygamberi Muhammed'in sahabesi, Dört Halife'nin ilki.

E. 203b/04

[=1]

ejdehā Far. Türlü biçimlerde tasarlanan korkunç ve hayali bir hayvan, ejder.

e.+(ḳırḳ ejdehā) 198a/07 Krş. **ejderhā / ejderhāy**

[=1]

ejderhā Bk. **ejdehā**

e.+(ḳırḳ ejderha) 198b/04, 198b/08

[=2]

ejderhāy Bk. **ejdehā**

e.+(ḳırḳ ejderhay) 198a/01

[=1]

ekābir Ar. Büyük adamlar, ileri gelenler.

e.+ler 202a/03

[=1]

el-farż Ar. "Şöylece düşünelim" anlamında bir söz.

e. 199a/07, 200a/11, 202a/10, 204b/05, 205b/06

[=5]

el-ḳıṣṣa Ar. Hikâye, rivayet.

e. 187a/04, 188a/04, 189a/01, 190a/11, 190b/02, 191a/11, 192a/10, 193a/11, 194a/05, 196a/04, 199a/04, 200a/06, 201a/08, 202a/02, 204a/07, 204b/04, 205b/03, 206b/02, 207a/07, 208a/01, 209b/10

[=21]

elbette Şüphesiz, muhakkak, mutlaka.

e. 204b/01

[=1]

elvān Ar. Çeşit.

e. (yüz elvān) 188b/10

[=1]

emr Ar. Buyruk, talimat; istek.

e.+i 199a/03

e.+in 198a/11

[=2]

enbīyā Ar. Nebîler, peygamberler.

e. 189a/06, 203a/06

[=2]

enhār Nehirler.

e.+(behişt-i tahte-l enhār) 203a/04

[=1]

ervāh Ar. Ruhlar.

e.+lar 196b/07

[=1]

esed Ar. Arslan.

e. 201a/11

[=1]

esirge- Bir şeyin kaybı sebebiyle üzüntü duymak.

e.-p 189a/03

[=1]

eşit- Bk. **éşit-**

e.-mes mén 193a/07

[=1]

eṭrāf Ar. Taraflar, yanlar, çevre.

e.+larıġa 191b/01

[=1]

evliyā Allah'ın sevgilisi olan, hâli, davranışları, çok üstün vasıfları ve gösterdiği kerâmetler sebebiyle bu husus halk tarafından da kabul edilmiş bulunan seçkin ve has kul (kullar), ermiş, ermişler, velîler.

e.+lardın 189a/06

[=1]

ey Kendisine söz söylenen kimse veya kimselerin dikkati çekilmek istendiğinde adın başına getirilen bir seslenme sözü.

e. 191b/09, 192b/01, 199b/07, 205a/09, 207a/09

[=5]

eyle- Yapmak, etmek.

e.- (!) 189a/10, 189b/01, 189b/05, 189b/07, 189b/09, 189b/11

e.-diŋ 203a/05, 203a/05

e.-p 190a/02, 190a/04, 190a/06, 190a/08, 190a/10, 202b/10, 204a/01

e.-r 204a/05

e.-raḥīm eyle- 189a/10

e.-yin 187a/11, 199b/03

[=19]

e.-ḳabūl eyle- 187a/11

e.-münācāt eyle- 202b/10, 204a/05

e.-raḥīm eyle- 189b/01, 189b/05

e.-raḥm eyle- 189b/07, 189b/09, 189b/11, 190a/02, 190a/04, 190a/06, 190a/08, 190a/10

e.-şükr eyle- 199b/03

[=14]

É

é- 1. -imek (cevher fiili) Türkçenin isimleri yüklem yapan ana yardımcı fiilidir. Krş. **ér- 1**

é.-di 207a/01

é.-ken 204b/01

2. Türkçenin ana yardımcı fiili olarak ikinci görevi fiillerin birleşik çekimini yapmaktır. Krş. **ér- 2**

é.-up édi 199a/07

[=3]

él I Ülke, yurt, memleket, diyar.

é.+i (Soġd éli) 198b/02

é.+ide (kāfir éli) 189b/04, 189b/06

é.+idin 188b/02, 198b/08

é.+ige (Gürcistān éli) 197b/07, 202a/09

é.+inde (Türkmen éli) 208a/11

é.+ini (Yomud éli) 194b/01

é.+iniŋ 208b/04

é.+iŋ 192b/09

é.+lerini 209b/07

[=11]

él II Kolun, bilek mafsalından îtibâren avuç ve parmakları içine alan ve iş görmeye, tutmaya yarayan kısmı.

é.+imdin 206a/01

é.+ine 200a/10

é.+iŋnen 187b/08

[=3]

élat Îran devletinin topraklarında yaşayan ve hemen hepsi Türkmen soyundan olan kabîlelere verilen ad.

é.+ını (Teke Yomud élatı) 210a/02

[=1]

éllik Kırk dokuzdan sonra, elli birden önce gelen sayının adı.

é.+de 209a/06

[=1]

émdi Şimdi.

é. 187a/07, 187a/07, 187b/02, 187b/10, 188a/10, 189a/07, 190a/07, 190a/09, 190a/09, 190a/10, 190b/07, 191a/10, 192a/01, 192b/01, 192b/06, 193b/04, 193b/08, 193b/09, 193b/10, 193b/10, 195a/15, 199b/11, 202a/08, 207a/06, 207b/02, 207b/03, 207b/05, 207b/07, 207b/09, 207b/11

[=30]

én- Kaplamak, basmak, çökmek.

é.-di 206b/08

[=1]

ér- 1. Bk. **é- 1**

é.-di 187a/08, 188a/05, 204b/03

é.-mes 188b/09

é.-ür 188a/03, 190a/07, 194a/01

[=7]

2. Bk. **é- 2**

é.-ar érdi 204b/05, 205b/10

é.-ıp érdi 206b/05, 208a/01

é.-ır érdi 202a/10

é.-maz érdi 202a/10

é.-r érdi 191a/11

é.-r érdiler 189a/03

é.-ür érdiler 190b/01

[=9]

ér Yiğit, kahraman kimse.

é. (ér yigitler) 194a/01

é.+ge 198a/02

é.+leri (Çembil érleri) 190a/05

é.+leriŋ 208b/10

[=4]

érin- Tembellik etmek, üşenmek.
é.-ip 199a/10
[=1]
érlik Yiğitlik, bahadırlık, kahramanlık.
é. 208b/06
é.+imni 208b/02
[=2]
érte Erken, sabah.
é. 205b/09
[=1]
érteraḳ Daha sonra.
é. 193b/02, 193b/08
[=2]
ésen Sağ, salim, afiyette, sıhhatli, mesut.
é.+ḳıl- 190b/08
[=1]
éşen Far. Şeyh, pîr.
é.+im 207b/07
é.+ler 206b/08
[=2]
éşit- Duymak, işitmek. Krş. **eşit-**
é.- (!) 208b/06
é.-gendin 192a/10, 202a/11
é.-gil 202b/02
é.-iŋ 202a/08, 206b/08
é.-ip 187a/04, 188a/04, 189a/01, 190b/01, 191a/11, 191b/01, 193a/11, 194a/05, 200a/07, 202a/09, 204a/07
é.-mek 196b/02
é.-üp 199a/08, 202b/10
[=20]
ét Ten, beden.
é.+im 195b/03
[=1]
ét- Yapmak, etmek, eylemek, kılmak.
é.- (!) 190a/04, 202b/03, 202b/05, 202b/07, 202b/09, 202b/11, 203a/02, 203a/04, 203a/06, 203a/08, 203a/10, 203b/01, 203b/03, 203b/05, 203b/07, 203b/09, 204a/02
é.-ey 187a/07
é.-gen 199b/05
é.-gey 187b/01, 188b/10
é.-güçi 188b/08, 189b/02
é.-ti 201a/06
[=24]
āsān ét- 203b/09, 203b/11, 204a/02, 204a/04, 204a/06
ne ét- 187a/07
raḥm ét- 187b/01, 188b/08, 188b/10, 190a/04
[=11]

F

faḫr İftihar kaynağı, iftihar sebebi.
f. -ı cihān 203b/03
[=1]
fānī Ar. Ölümlü, baki olmayan, sonlu, kalımsız.
f. 188a/02, 188a/02
[=2]
Fātıma Hz. Peygamber'in soyunu devam ettiren kızı.
F. 204a/02
[=1]

Fātiḥā Kur'ân-ı Kerîm'in ilk sûresinin adı, elham.
F. 193b/06
F.+bér- 193b/10, 194a/02, 196a/05
[=4]

fāyıda (< Ar. *fā'ide*) Yarar.
f.+dur 187b/03
f.+kör- Fayda görmek 187b/08
[=2]

fayġa Hisse, pay.
f. 205a/10
[=1]

fedā Bir şey uğrunda değerli bir şeyden vazgeçme, uğruna verme.
f.+bol- 190b/10
f.+ḳıl- 204a/07
[=2]

férişte (<Far. *fîrişte*) Melek.
f. 196b/03, 199a/10
f.+din 192a/05
[=3]

fırfırlat- Parıldatmak.
f.-ıp 198a/06 kernay tart- kerney üflemek anlamı ver.
[=1]

fiġān Izdırapla bağırma, haykırma, feryat.
f.+ıŋ 199b/11
[=1]

G

ġaffār "Kullarının günahlarını affeden, bağışlaması çok olan" anlamında esmâ-i hüsnâdandır.
ġ. 189b/02
[=1]

gāh Bâzan, bâzı zaman, kâh.
g. 191b/02
[=1]

ġam (< Ar. *ġamm*) Kaygı, tasa, keder, iç darlığı.
ġ. 190a/01
ġ.+ıma 207a/09
ġ.+lar 188b/06
ġ.+tüş- 187b/04
ġ.+yé- 198b/01
[=5]

ġamhār Far. Gam çeken, kederlenen, tasalanan, üzülen.
ġ. 189b/06
[=1]

ġanī Bol, çok fazla.
ġ. 196b/03
[=1]

ġānim Savaşta düşmandan alınan savaş esirleri, sivil esirler, menkul ve gayrimenkul mallar.
ġ. 209b/06
ġ.+ni 191b/07
[=2]

ġarīb Ar. Kimsesiz, zavallı.
ġ. 191b/10, 199b/05
ġ.+bol- 187b/04, 189a/11, 189b/08, 189b/10
ġ.+lerniŋ 203b/10
[=7]

ġavṣ Kendisine sığınıldığı ve kendisinden yardım istendiği zaman kutba verilen isim.

ġ. 207a/09, 207b/08

[=2]

ġavṣu'l āzam (<Ar. *ġavs-i a'zam*) En yüce mertebede olan velî.

ġ. 190a/02

[=1]

gedā Far. Dilenci, yoksul, fakir.

g.+yım 202b/06

[=1]

gedālıḳ Yoksulluk, dilencilik.

g. 203a/01

[=1]

genc Far. Hazine.

g. 206b/09

[=1]

gevher Cevher, mücevher, elmas, inci.

g.+i 206b/09

[=1]

Ġır At Köroğlu'nun, güzelliği ve yiğitliği ile meşhur atı.

Ġ. 191b/02, 191b/08

Ġ.+ġa 194a/05

Ġ.+nı 210a/01

Ġ.+nıŋ 192a/10

[=5]

ġıra- (Atlar için) Hır, gır ses çıkarmak.

ġ.-p 196b/09

[=1]

ġırla- Bk. **ġırula-**

ġ.-p 194b/05

[=1]

ġırula- Kükremek.

ġ.-p 196b/11, 194b/07

[=2]

ġıyāṣ Ar. Yardım, medet.

ġ. 207a/09

ġ.+ı 207b/08

[=2]

ġirdāb Far. Suyun kendi etrâfında burgu gibi dönmesi ve döndüğü yer, su çevrintisi, çevrinti, burgaç, eğrim.

ġ.+ında 203a/01

[=1]

göl Kara ile çevrili, çeşitli büyüklükte durgun ve kalıcı su.

g.+bol- 196b/06

[=1]

gör Mezar.

g.+ni 208a/06

[=1]

gül Far. Gül ağacının güzel kokulu, pek çok çeşidi bulunan çok makbul çiçeği.

g. 193a/08, 199a/09

g.+bilen 197b/03

g.+gül 206a/09

g.+imdin 206a/03

g.+ler 189a/09, 193b/05

g.+lerin 196b/03

g.+lerini 209b/06

g.+üm 205a/03

g.+üŋ 192b/08

[=11]

gülistān Far. Gül bahçesi, gülzar.

g.+ı 206b/11

[=1]

Gülnar Perī Köroğlu'nun eşlerinden biri.

G. 202a/03

G.+ni 209a/06

[=2]

gülümsira- Gülmeyi bırakmak.

g.-p 199b/01

[=1]

gül-zār Far. Gül bahçesi, gülistan, gülşen.

g.+a 203b/08

[=1]

gümbürlet- Gümbür gümbür ses çıkarmasına sebep olmak.

g.-ip 198a/06, 201b/06

[=2]

günāh Far. Allah'ın emirlerine aykırı olan davranış, mâsiyet.

g.+ım 202b/03

g.+ḳıl- 187a/06

g.+nı 209b/04

[=3]

Gürcistān Karadeniz'in doğu kıyısında, Güney Kafkasya'da yer alan ülke.

G. 197a/08

G.+day 192b/09

G.+éli 197b/07

[=3]

gürūh (< Far. *gurūh*) Topluluk, cemâat, bölük.

g.+ını 205b/05

[=1]

gürz Far. Ateşli silâhların îcâdından önce savaş âleti olarak kullanılan, demir, tunç, bakır veya pirinçten ağır topuz, bozdoğan, şeşper.

g.+i 195a/01

[=1]

göşli Far. metinde ö düzelt

g. 199a/11

[=1]

gūyā Söyleyen.

g. 203a/09

[=1]

H

ḫaber Ar. Olmuş veya olmakta bulunan bir şeye dair. orada olmayanlara erişen bilgi, ondan ona nakledilen söz.

ḫ.+i 190a/05

[=1]

ḫaber-dār Far. Haberi olan, haberli, vakıf.

ḫ.-dar 200b/09

ḫ.+bol- 197b/09

[=2]

ḥabīb Sevilen kimse, sevgili, dost.

ḥ.+ün 203a/10

[=1]

ḥācāt Ar. Hâcetler.

ḥ. 204a/06

[=1]

Hācer Hz. İbrâhim'in eşi ve Hz. İsmâil'in annesi.

H. 203b/09

[=1]

ḥācet Gerek duyulan, muhtaç olunan şey, ihtiyaç.

ḥ.+im 202b/10

[=1]

ḥaçır Moğ. Erkek eşekle kısrağın çiftleşmesinden doğan, eşekten büyük, başı iri ve uzun, yelesi kısa, göğsü dar, karnı geniş, sağrısı ve bacakları cılız, uzun kulaklı, kuvvetli, dayanıklı, ağır işlere, dağlık arâziye uygun melez hayvan, katır.

ḥ.+larġa 197b/03

ḥ.+larını 197b/07

[=2]

ḫafalik Sıkıntılı olma hâli.

ḫ. 210a/05

ḫ.+ḳıl- 206b/05

[=2]

Ḫaḳ (< Ar. *ḥaḳḳ*) Allah, Tanrı, Huda.

ḥ. 187b/10, 200b/07, 200b/08, 200b/10, 201a/01, 201a/03, 201a/05, 201a/07, 209a/09

ḥ.+dın 188a/11, 188b/08, 193b/07

ḥ.+ḳa 190b/10

ḥ.+nıŋ 204b/09, 205a/01, 207b/03

[=16]

ḫāḳān (< Far. *ḫāḳān*) Türkler'de ve Moğollar'da hükümdarlara verilen unvan.

h.+ı 208a/05

[=1]

ḥaḳīḳat Ar. Asıl olan durum ve şekil, gerçek, asıl, künh.

ḥ. 207b/06

[=1]

ḥāl Ar. Bir şeyin içinde bulunduğu şartların ve niteliklerin bütünü, durum, vaziyet.

ḥ.+aḥvāl 210a/05

ḥ.+in 203b/10

ḥ.+iŋ 199b/10

[=3]

Ḫaldār Şāh Hasan Han'ın öz babası. Isfahan şehrinde yaşamaktadır.

Ḫ. 205b/05

[=1]

ḥālet Hal, nitelik.

ḥ.+ge 202a/09

[=1]

hālik Ar. Helâk olan, helâk olacak durumda bulunan, fânî.

h. 203a/01

[=1]

Ḫalīl Sâdık ve gerçek dost.

Ḫ.+ni 203b/08

[=1]

ḫalḳ Ar. Bir milleti meydana getiren insan topluluğu.

ḫ.+a 200a/10

ḫ.+ını 197a/08

[=2]

ḫan Hükümdar.

ḫ.+ ('Avaẕ Ḫan) 190b/03, 191b/01, 192a/10, 192b/04, 194a/09, 194b/01, 194b/05, 194b/08, 194b/11, 195a/06, 195a/12, 195a/15, 195b/01, 195b/04, 195b/07, 195b/10, 195b/13, 195b/16, 196a/02, 197a/10,

197b/05, 202a/09, 204a/09, 205b/09, 206b/03, 210a/06

ḫ.+(Ḥasan Ḫan) 193b/01, 194a/03, 201a/08

ḫ.+(Köroġlı Ḫan) 192b/04, 196a/01, 197b/03, 197b/06, 205b/01, 209b/10

ḫ.+birle (‘Avaẕ Ḫan) 202a/05

ḫ.+birle (Ḥasan Ḫan) 191b/03

ḫ.+day (‘Avaẕ Ḫan) 205a/07

ḫ.+dı (Ḥasan Ḫan) 209a/11

ḫ.+ġa (‘Avaẕ Ḫan)191b/04, 205b/05, 206b/07, 210a/01, 210a/04

ḫ.+ġa (Köroġlı Ḫan) 197b/01, 204b/05

ḫ.+ı 208b/10

ḫ.+ı (‘Avaẕ Ḫan) 209b/01

ḫ.+ı (Ḥasan Ḫan) 209a/10

ḫ.+nı 209b/11

ḫ.+nı (‘Avaẕ Ḫan) 188a/05, 192b/03, 194a/06, 210a/04

ḫ.+nıŋ 194a/04

ḫ.+nıŋ (‘Avaẕ Ḫan) 188a/04, 188a/06, 189a/02, 189a/04, 190a/11, 190b/02, 193b/02, 195a/14, 199a/03, 199b/02, 210a/01

ḫ.+nıŋ (Köroġlı Ḫan) 197a/06

[=67]

ḫānımān (< Far. *ḫān u mān*) Ev bark, yuva, âile. Krş. **ḫānmān**

ḫ.+ı 207a/04

[=1]

ḫānmān Bk. **ḫānımān**

ḫ.+ıŋ 199b/11

[=1]

ḥannān Ar. “Çok acıyan, çok merhametli” anlamında Allah’ın sıfatlarından biri.

ḥ.+mennān 203a/11

[=1]

hār (< Fars. ***ḫār***) Değersiz, îtibarsız, hakir.

h. 189b/06

[=1]

Ḫasan Ḫan Köroğlu’nun manevi oğlu. Öz babası Haldar’dır.

Ḫ. 193b/01, 194a/03, 201a/08

Ḫ.+birle 191b/03

Ḫ.+dı 209a/11

Ḫ.+ı 209a/10

[=6]

ḥasret Ar. Özlem.

ḥ.+i 207a/05

[=1]

ḫasta Sağlığı bozuk olan, sıhhati yerinde olmayan kimse.

ḫ. 203a/01

[=1]

ḫaṭṭ Yazı.

ḫ. 208b/04

ḫ.+larıŋ 193a/05

[=2]

ḫaṭarlı Tehlikeli, korkulu, güvenli olmayan.

ḫ. 199b/06

[=1]

ḫātūn Far. Kadın, hanım.

ḫ. 206b/03

[=1]

havarlat- (Ejderha için) Ağzından alev saçmak, harlatmak.

h.-ıp 198a/07

[=1]

Havvā Dini inanışlara göre yeryüzündeki ilk kadın; Hava Ana.

H. 202b/09

[=1]

ḫaydar Ar. Yiğit, cesur.

ḫ.-ı kerrar Döne döne, tekrak tekrar düşmana saldıran kimse. 203b/04

[=1]

ḫazān Güz, sonbahar.

ḫ.+ur- 205a/03

[=1]

ḫażır Bir işi yapmak için gereken her şeyi tamamlamış olan.

ḫ. 209a/01

[=1]

ḫazīne Toplu halde bulunan altın, gümüş, mücevher, para vb. maddî değeri yüksek şeylerin bütünü.

ḫ. 205b/07

ḫ.+de 210a/02

ḫ.+sini 197b/01, 200b/03

[=4]

ḫażret Şahıs veya kutsal sayılan varlık isimlerinin başına getirilip Farsça isim tamlaması şeklinde kullanılır ve saygı ifâde eder.

ḫ.-i Ādem 203a/09

ḫ.-i Ḫızr 207a/09, 207b/01

[=3]

hem Far. Ayrıca, üstelik, bir de, şu da var ki, zaten, dahi.

h. 187a/07, 188a/07, 188b/11, 189a/07, 190b/02, 190b/02, 190b/02, 193a/03, 196b/06, 197a/04, 202a/09

[=11]

hemdem Far. Birlikte bulunan, samîmî, canciğer arkadaş, dost.

h.+im 207a/01

[=1]

hemme (< Far. *heme*) Hep, bütün, herkes.

h. 189a/06, 190a/10, 191b/01, 196b/06, 197a/05, 197a/08, 197b/01, 209b/10, 210a/02, 210a/03

h.+leri 193b/07, 197a/11

h.+lerige 197b/04

h.+si 202a/04

h.+siniŋ 191b/04

[=15]

hemrāh Far. Yol arkadaşı, yoldaş.

h. 209b/08

[=1]

her Far. Önüne geldiği ismin benzerlerini teker teker hepsi, birer birer hepsi, birer birer tamamı anlamıyla kapsayacak biçimde genelleştiren söz.

h. 187a/08, 195a/01, 205b/09

h.+ḳaysı 195b/10

h.+kim 191b/10

h.+ne 187b/08, 192b/02, 200a/11, 201a/06

[=9]

hergiz Far. Asla, katiyen, hiçbir vakit, hiçbir şekilde.

h. 206b/10

[=1]

hey Sitem, yakınma, beğenme vb. çeşitli duyguları anlatan cümlelerde kullanılan söz.

h. 191a/05

[=1]

ḫıdmet Bir kimsenin yapmakla sorumlu tutulduğu iş, kendisine verilen görev.

ḫ.+ḳıl- 206a/06, 208b/10

[=2]

ḥıṣṣa Ar. Kısım, pay.

ḥ.+ḳıl- 197b/02

ḥ.+sını 197b/02

[=2]

Ḫıżr Âbıhayat içtiği için ölümsüzlüğe erdiğine, bereketi temsil ettiğine ve kul sıkıştığında imdâdına yetiştiğine inanılan, bir görüşe göre peygamber, bir görüşe göre velî olan zat.

Ḫ. 207b/02, 207b/08

Ḫ.+nı 208b/09

[=3]

hicr (< Ar. *hecr*) Ayrılık.

h. 189b/10

[=1]

hīç Far. Hiç.

h. 187b/08, 189a/09, 190a/01, 190a/03, 192b/10, 203b/10, 204a/08, 208a/01

h.+bir 206b/07, 207a/07

h.+kim 208b/04

[=11]

himmet Çalışma, gayret, emek.

h.+ḳıl- 189a/03

[=1]

ḥiṣṣe Ar. Kısım, pay.

ḥ. 202a/11

[=1]

hisseti Dokunuş, temas.

h.+si 205a/10

[=1]

ḫūb Far. Güzel.

ḫ. 204b/08, 205b/08, 208b/02

[=3]

Ḫudā Far. Allah, Tanrı. Krş. **Ḫudāy**

Ḫ. 187b/06, 189b/06, 190a/09, 190b/10, 200a/03

Ḫ.+ġa 188b/05, 192a/01, 199b/03, 200a/04, 200a/04

Ḫ.+ya 189a/09

Ḫ.+yı Teʻālā 202a/11

[=12]

Ḫudāy Bk. **Ḫudā**

Ḫ. 202a/07

Ḫ.+ım 187a/06, 199b/08

[=3]

ḥukūmet Ar. Devlet.

ḥ.+ni 210a/03

[=1]

Ḫūnkār Bk. **Ḫūnkār Şāh**

Ḫ. 187b/09, 194b/02, 194b/04, 194b/06, 194b/09, 194b/12, 195a/03, 195a/05, 195a/07, 195a/10, 195a/13, 195a/16, 195b/02, 195b/05, 195b/08, 195b/11, 195b/14, 195b/17, 196a/03

Ḫ.+(Şāh Ḫūnkār) 188a/02, 190a/05, 192b/07

Ḫ.+(Şāhı Ḫūnkār) 187b/02

Ḫ.+(Şāhım Ḫūnkār) 187a/09

Ḫ.+nıŋ 196a/06

Ḫ.+Şāh 187b/06, 188a/01, 188a/02, 188a/03, 188a/04, 190b/02, 197a/04, 197a/05, 197a/07, 197a/10, 197b/04, 209b/05, 209b/08

[=38]

Ḫūnkār Şāh Gürcistan'ın hükümdarı.

Ḫ. 187a/05, 187a/07, 193a/11, 197b/01

Ḫ.+nı 194a/06

[=5]

ḫūrī Cennet kızı.

ḫ. 200b/03

ḫ.+si 205b/07

[=2]

ḫurrem Far. Sevinçli, şen.

ḫ.+(şād ḫurrem bol-) 210a/04

[=1]

ḫuş Kuş.

ḫ.+ım 206b/11

[=1]

ḫūş (< Far. *ḫoş*) Beğenilen, güzel, iyi.

ḫ. 210a/06

[=1]

ḫūşdār Hoş tutan.

ḫ.+dır 204a/09

[=1]

huvarlat- Yuvarlatmak.

h.-ıp 201b/08

[=1]

Hüdik Yer adı.

H. Köli 208a/11

[=1]

ḥürmet Bir şeye veya bir kimseye değer vermekten ileri gelen ölçülü davranma hissi, çekinme ile karışık bir sevginin verdiği dikkat ve îtinâ gösterme duygusu, saygı.

ḥ. 202b/05, 203a/06, 203a/08, 203b/03, 203b/05, 203b/07, 204a/04

[=7]

ḥüsn Ar. Güzellik.

ḥ. 192a/05

ḥ.+bilen 203b/06

[=2]

I

ınal- İnanmak.

ı.-ay 189a/10, 189b/01, 189b/03, 189b/11

ı.-ayın 206b/01

[=5]

ırġı- Sıçramak.

ı.+ġanıġa 198b/06

[=1]

ırla- Şarkı söylemek.

ı.-yur 191b/10

[=1]

ışk

ı.+ıŋ 206a/05

[=1]

İ

İbrāhim Ḫalīl k.a. Kur'an-ı Kerim'de Allah Teala'nın "halil" dost diye nitelediği ulü'l-azm mertebesinde olan peygamber.

İ. 203b/08

[=1]

iç 1. Bir şeyin kendi sınırları arasında kalan kısmı, dahil.

i.+inde 208a/06

i.+ge 193a/09

2. mec. Gönül, yürek.

i. 209a/05

i.+i 196a/06

i.+imde 187a/09, 190b/07, 191a/02

[=7]

iç- Bir sıvıyı ağza alıp yutmak.

i.-gen 207b/06

i.-ip 200b/10

[=2]

içki İçerideki, dahili.

i. 188a/10, 188b/01, 197a/04

[=3]

için İçin, sebebiyle, -den ötürü.

i. 207a/02

[=1]

ige Tanrı, Allah.

i.+m 190b/08

[=1]

igirmi On dokuzdan sonra, yirmi birden önce gelen sayının adı.

i.+üç 202a/02

[=1]

iḫtiyār Ar. Seçme, tercih etme.

i. 188a/09

i.+ḳıl- 205b/04

[=2]

ikev İkisi.

i.+i 199a/11

i.+ini 204a/11

[=2]

iki Birden sonra, üçten önce gelen sayının adı.

i. 193b/09, 197b/02, 199a/09, 204b/01, 205b/10

i.+(bir iki) 202a/08

i.+(on iki) 199a/01

[=7]

İlāhī Ar. “Ey Allahım” anlamında Allah’a hitap sözü.

i. 191b/07

[=1]

ile İki kelimeyi, iki öbeği birbirine bağlar.

i. 188b/06, 188b/06, 202b/08, 202b/08

[=4]

İlyās Kur’ân-ı Kerîm’de adı geçen peygamberlerden biri.

İ. 207b/02, 207b/08

[=2]

īmān Allah’a inanma, dînî inanç.

ī.+da 196a/08

[=1]

in- Bulunduğu yerden aşağıya doğru gelmek.

i.-di 205a/03

[=1]

inaḳ Sözüne inanılır, güvenilir kimse.

i.+bol- 200b/11

[=1]

ineŋ Dişi deve. (Bu kelime Eski Türkçede ingen; Çağataycada iŋen, inen; Kırgızcada ise iŋen şeklindedir.)

i.+ge 201a/01

[=1]

ini Küçük erkek kardeş.

i.+(aġa ini) 188b/02

i.+m 192a/03

[=2]

intiẓār Ar. Bekleme, bekleyiş.

i. 203a/03

i.+a 207b/11

i.+bol- 204b/10, 208a/02

[=4]

iŋen Çok.

i. 202a/07

[=1]

in- Ağzından dökülen.

in.-gen 191b/12, 199b/06

[=2]

irik Büyük.

i. 205a/06

[=1]

İsā , Tanrı'nın (Allah) görevlendirdiği ve ulu'l-azm (azim ve sebat sahibi) olarak kabul edilen peygamberlerdendir ve Mesih'tir.

İ. 203a/09

[=1]

isim Varlıkları birbirinden ayırmaya, tek tek veya cins cins karşılamaya yarayan kelime, ad.

i.+imniŋ (ismimniŋ) 190a/09

[=1]

İsmāil Hz. İbrâhim'in oğlu, Kur'an'da adı geçen bir peygamber.

İ. 203b/09

[=1]

iste- (Bir şeyin yapılmasını veya kendine verilmesini) Dilemek, talep etmek.

i.-rseŋ 193a/03

[=1]

iş Bir maksatla yapılan faaliyet, çalışma.

i. 188a/11

i.+i 208a/04

i.+im 203a/01, 204a/03

i.+iŋ 208a/03

i.+lerige 206b/05

i.+lerini 189a/05

[=7]

'**işret** İçki içme, içki.

i. 207a/04

[=1]

it Köpek.

i.+dek 196b/11

[=1]

iz Bir insanın veya hayvanın geçtiği veya önce bulunduğu yerde bıraktığı belirti, nişan, alamet, emare.
i.+iŋe 191a/07
[=1]

iẕin Bir şeyi yapmak için verilen serbestlik, müsâade, ruhsat, destur.
i.+i (iẕni bilen) 208a/05
[=1]

izle- Arkasından gitmek, takip etmek.
i.-gen 193b/07
i.-geni 187b/03
i.-genler 196a/10
[=3]

K

ḳabaḳ Göz kapağı.
ḳ. 201b/05
ḳ.+ın (kabaġın) 196a/07
[=2]

Kābe Bütün müslümanların kıblesi ve ziyâret yeri olan Mekke şehrindeki mukaddes binâ, beytullah
K.+ni 203a/11
K.-i a‘ẓam 203b/07
[=2]

ḳabūl Bir şeye isteyerek veya istemeyerek peki deme, râzı olma.
ḳ.+bol- 199b/09
ḳ.+eyle- 187a/11
[=2]

ḳaç- Birinden veya bir şeyden kurtulmak için süratle uzaklaşmak.
ḳ.-ġanlar 196b/01
ḳ.-ıp 196b/10
ḳ.-sun 194b/07, 195b/09
[=4]

ḳadd Ar. Boy.
ḳ.+ı 202a/05
[=1]

ḳadīm Ar. Eski, önce.
ḳ.+dür 202b/04
ḳ.+ki 197b/07
[=2]

ḳadir (< Ar. *ḳadr*) Değer, kıymet.
ḳ. 189a/11, 190a/04, 202b/02
ḳ.+im (ḳadrim) 191a/05
ḳ.+yé- 198b/11
[=5]

ḳafır Bk. **ḳafir**
ḳ.+lar 193b/01, 196a/09, 196b/06, 196b/10, 196b/10
ḳ.+larġa 192a/10, 192b/05, 196b/08
ḳ.+larnı 196b/02
ḳ.+larnıŋ 195b/15, 196a/05, 196b/04, 197a/02
[=13]

ḳafir Ar. Allah’ın varlığını ve birliğini inkâr eden kimse.
ḳ. 187b/05, 189b/04, 195a/06, 195b/09
ḳ.+éli 189b/06
ḳ.+ge 188b/09, 201a/02
ḳ.+ler 188b/03, 192b/03
ḳ.+lere 203a/05
ḳ.+lerge 195a/08
ḳ.+lerniŋ 195a/02
[=12]

ḳahr Ar. İnsanın içine işleyen derin üzüntü, sıkıntı, keder.
ḳ. 193a/11
ḳ.+ıŋ 192b/10
[=2]
ḳaḳ- Vurmak.
ḳ.-ıp 196a/04, 199b/01
[=2]
ḳaḳıl- Vurulmak, takırdatılmak.
ḳ.-ıp 196a/08
[=1]
ḳaḳıt- Sık sık vurmak, takırdatmak.
ḳ.-ıp 194a/05
[=1]
ḳ.-dabıl ḳaḳıt- 194a/05
[=1]
ḳal- 1. Ele geçirdiği, kazandığı şey üzerinde hakkı ve hükmü devam etmek.
ḳ.-dı 187a/08,
2. (Bir bütünden) Artmak.
ḳ.-dı 199a/02, 207a/06
3. (Bir yerde) Olmak veya bulunmak.
ḳ.-ıp 197b/07
4. Var durumda olmak, mevcut bulunmak.
ḳ.-madı 208a/05, 208a/06, 208a/08, 208a/10, 208b/01, 208b/03, 208b/05, 208b/07, 208b/09, 208b/11, 209a/02, 209a/04, 209a/06, 209a/08, 209a/10, 209b/01, 209b/03, 209b/05, 209b/07, 209b/09
ḳ.-masun 188b/01
5. (Bir yerde) Ölmek.
ḳ.-mışım 202b/06
[=26]
ḳala (< Ar. ***ḳal'a***) Kale, hisar.
ḳ. 195a/08
[=1]
ḳalem Yazı yazmaya mahsus, genellikle çubuk biçiminde âlet.
ḳ. 202b/08
[=1]
ḳalın Çok, sayısız.
ḳ. 204b/05
[=1]
ḳalḳan Kalkan, siper.
ḳ.+ları (ṭılla ḳalḳan) 194b/03
[=1]
ḳām Arzu, meram, maksat.
ḳ.+ın 188a/03
[=1]
ḳamal- Kuşatılmak, etrafı çevrilmek.
k.-dı 199a/03
[=1]
ḳamçı Ucuna ince deri, meşin veya ip bağlanmış bir değnekten ibâret vurma âleti, kırbaç.
ḳ.+lar 201b/11
ḳ.+lar ur- 198b/05
ḳ.+ur- 194a/05
[=3]
ḳāmil Ar. İlim, fazilet ve hüner sahibi, manevi meziyetleri bakımından belli bir olgunluğa erişmiş kimse.
ḳ. 190a/06, 208b/08

[=2]

ḳan Atardamar ve toplardamarların içinde dolaşarak hücrelerde özümleme, yadımlama görevlerini sağlayan plazma ve yuvarlardan oluşmuş kırmızı renklı sıvı.

ḳ. 188a/11, 189b/08, 193b/03, 194b/10, 199b/07

ḳ.+ı 197a/03, 209a/09

ḳ.+lar 195b/09, 196a/09, 196b/01, 196b/05, 197a/02

ḳ.+larġa 196a/06

ḳ.+lı 187b/04

ḳ.+tök- 195b/01, 196a/02

[=16]

ḳan- Kana kana içmek.

ḳ.-a-l-madım 191a/09

ḳ.-ar 205a/11

[=2]

ḳar Zillete uğrayan, hor görülen.

ḳ.+bol- 196b/04

[=1]

ḳar- Karıştırmak, dağıtmak.

ḳ.-ıp 198a/08

[=1]

ḳara Kömür renginde olan renk, siyah.

ḳ. 191a/10, 192a/02, 206b/01, 207b/04, 208a/07

ḳ. (ḳarasaḳal) 192a/09

ḳ.+sın 199a/01

[=7]

ḳara- Bakmak.

ḳ.-maŋ 194a/08

ḳ.-mas 208b/04

ḳ.-p 187a/05, 189a/07, 190b/05, 191b/01, 191b/06, 192a/08, 192b/04, 192b/05, 193b/01, 193b/08, 200b/06, 201b/03, 206b/07, 208a/04

[=16]

ḳaranġu Işıksız yer, karanlık.

ḳ. 208a/06

[=1]

ḳardaş Kardeş.

ḳ.+ın 194a/01

[=1]

ḳarġa Kanatları geniş, tüyleri kara, gagası dişli, tarla ve bahçelere çok zararlı ötücü kuş.

ḳ.+lar 190b/08

[=1]

ḳarıl- Karışmak.

ḳ.-ıp 196a/09

[=1]

kārvan (< Far. *kārbān*) Uzak yerlere yolcu ve ticaret eşyası taşıyan yük hayvanı katarı.

k.+ıŋ 199b/06

[=1]

ḳaṣd Ar. Niyet, istek, amaç, gāye.

ḳ.+ige 194a/09

[=1]

ḳaş I Huzur, ön, nezd, karşı.

ḳ.+ıġa 190a/03

ḳ.+ımda 190b/09, 209a/01

[=3]

ḳaş II Gözlerin üzerinde kavisli birer çizgi oluşturan kısa kıllar.

ḳ.+ıġa 202a/06

ḳ.+larıġa 198b/09

ḳ.+ların 199b/01

[=3]

ḳat Tabakalar veya sıralar hâlinde bulunan şeylerin her bir tabaka veya sırası.

ḳ. 192a/07

ḳ.+(yetti ḳat) 203a/11

[=2]

ḳat- Koymak, ilave etmek, eklemek.

ḳ.-ıp 197b/11, 201b/03, 201b/05

[=3]

ḳatar (<Ar. *ḳaṭar*) Sıra, dizi.

ḳ. 193a/03

ḳ.+da 210a/02

ḳ.+ıġa 207a/10

[=3]

ḳatla Defa, kere.

ḳ. 202a/07

[=1]

ḳaya Sert, iri taş kütlesi.

ḳ.+da 192a/04

[=1]

ḳayda Nerede.

ḳ.+sın 198b/02

[=1]

ḳāyim (< Ar. *ḳā'im*) Devam eden, sürüp giden, var olan.

k.+leriŋ 193a/09

[=1]

ḳayna- Kaynamak.

ḳ-p 191b/03

[=1]

ḳaysı Hangi.

ḳ.+(her ḳaysı) 195b/10

[=1]

ḳayt- Dönmek, geri dönmek.

ḳ.-ay 187a/11

ḳ.-ġın 187b/09

ḳ.-ıp 202a/09, 208a/03, 210a/04

ḳ.-ıp tur- 191b/03

ḳ.-ma 188a/07

ḳ.-masaŋ 188b/07

ḳ.-saŋ 188b/05, 188b/09

ḳ.-tı 197b/06

[=11]

ḳayta Tekrar, bir daha, yeniden.

ḳ. 207a/04

ḳ.+dın 197a/09

[=2]

ḳazdur- Kazdırmak.

ḳ.-up 200a/09

[=1]

ḳāżī Far. Hâkim.

ḳ. 187b/06, 187b/07

ḳ. (ḳāżi'l hācāt) Kaderde olanı meydana getiren, ihtiyaçları yerine getiren, karşılayan Tanrı. 204a/06

[=2]

keç Beklenen veya alışılan zamandan sonra.

k. 205b/09

[=1]

keç- Vazgeçmek.

k.-iŋ (cāndın keç-) 194b/10

[=1]

keçe Gece, güneş battıktan sonra başlayan ve gün ağarıncaya kadar süren karanlık zaman.
k. 195b/13, 197b/11, 205b/06
k.+(kün keçe) 200a/09
k.+kündüz 188b/08, 197a/01, 198b/10, 201b/05
[=8]

kel- Gelmek.
k.-di 199a/07
k.-dük 204b/11
k.-ür 195a/11
[=3]

kelām Ar. Tek kelime veya kelimelerden meydana gelmiş söz, ifâde.
k.+ıŋ 202b/07
[=1]

kelīm Kendisine söz söylenen, hitap edilen kimse. Tur dağında Cenâbıhakk'ın kendisine hitap etmiş olması sebebiyle Hz. Mûsâ'ya lakap olmuştur.
k. 203a/08
[=1]

kelime Bir veya birkaç heceden meydana gelen anlamlı söz, sözcük.
k. 202a/08
[=1]

kelin Bir âileye, o âilenin bir erkeğiyle evlenmek sûretiyle girmiş olan kadın.
k.+iŋge 205a/08
[=1]

kelte Kısa.
k.+ḳıl- 204b/03
[=1]

kem Kötü, fenâ, değersiz, âdî.
k. 191a/10
[=1]

ken'ān Mülk sahibi, elde eden, kazanan.
k.+ım (māh-ı ken'ān) mec. Hz. Yusuf 207b/05
[=1]

kent Şehir.
k.+ige 201b/11
k.+lerini 209a/07
[=2]

Kerbelā Bağdat civârında Hz. Hüseyin'in şehit edildiği ve türbesinin bulunduğu yerin ismi olup mecâzen "mâtem yeri" mânâsına gelir.
k. 202b/06
[=1]

kerek Gerek, lazım.
k.+dür 200a/04
[=1]

kerek- Gerekmek, lazım olmak.
k.-mes 206b/09
[=1]

keril- Gergin bir durum almak, kasılmak, takallüs etmek.
k.-ip 199a/09
[=1]

kernay (Çalgı) Borazan.
k. 198a/06, 200a/10
k.+surnay 197a/08
[=3]

kerrār Savaşta düşman üzerine döne döne defâlarca saldıran (kimse)
k. 204a/02
[=1]

ket- 1. (Bir şey veya bir kimse) Yakın bir yerden daha uzak bir yere doğru hareket etmek, uzak bir yere varmak.
k.-gendin 202a/09
k.-ip 198a/09
[=2]
2. Yok olmak, eser kalmamak.
k.-ip 197a/11
[=1]
3. (Sıvılar için) Akmak, geçmek.
k.-ti 187b/04
[=1]
4. mec. Ölmek.
k.-ip 192b/01
[=1]
5. Yok olmak, eser kalmamak.
k.-ip 210a/06
[=1]
k.-dünyādın ket- 192b/01
k.-ölüp ket- 188a/01, 188a/03
[=3]

kette Büyük, kocaman, ulu.
k. 192b/11, 196b/07
k.+kette 198a/08
k.+leri 196b/07
[=4]

kette kette Büyük büyük, ulu ulu.
k.+lerin 195a/04
[=1]

key- Giymek.
k.-ip 198b/09
[=1]

kez- Gezmek, dolaşmak.
k.-ip 208a/07
[=1]

kéç- Belli bir zaman içinde var olmak, görünüp kaybolmak, kendini göstermek, gelip geçmek.
k.-gen 207b/06
k.-ip 190b/04
[=2]

kél- Gelmek.
k.- (!) 190a/09, 200b/07, 207a/09, 207b/02, 207b/03, 207b/05, 207b/07, 207b/09, 207b/11
k.-di 199b/03, 199b/04, 199b/06, 199b/08, 199b/10, 200a/01, 200a/03, 200a/05, 202a/11
k.-diler 197a/06, 202a/03
k.-dim 202b/10, 204a/01
k.-diŋ 188b/02
k.-genni 200a/08
k.-gen sen 206a/01
k.-iŋ 207b/08
k.-ip 187b/08, 188a/07, 190b/03, 193a/11, 199a/04, 200b/01, 202a/10, 203b/10, 210a/04
k.-medi 191a/06, 207a/07
k.-mey 201b/05
k.-se 187b/08
k.-ür 201b/07
[=40]
k.-açığı kél- 190b/03

k.-aldığa kél- 197a/06, 200b/01
[=3]

kéltür- Bulunulan yere gelmesini saglamak, gelmesine sebep olmak, iletmek, nakletmek.
k.-üp 205b/10
[=1]

kélüçi (Bir maksatla) Bir yere uğramakta, ziyâret etmekte olan.
k.+dür 205a/02
[=1]

két- 1. Yok olmak, eser kalmamak.
k.-er 200a/02
2. (Bir şey veya bir kimse) Yakın bir yerden daha uzak bir yere doğru hareket etmek, uzak bir yere varmak.
k.-er mü kin 189a/07
3. Yönelmek, meyletmek, rağbet etmek
k.-gen 204b/01
4. Temelli uzaklaşmak, ayrılmak.
k.-me 188b/03
5. Mevkiinden uzaklaşmak, iktidardan düşmek.
k.-megen 191b/07
6. mec. Ölmek.
k.-seŋ 187b/09, 188a/01, 188a/03 Bk.
[=5]

ḳıl İnsan ve hayvan vücûdunda biten sertçe ve kalınca tüy.
ḳ.+ları 194a/10
[=1]

ḳıl- Yapmak, etmek, eylemek.
ḳ.- (!) 189b/07,189b/09, 190a/08, 190a/09, 190a/10, 194a/04, 201a/03
ḳ.-a'lmadı 192a/10
ḳ.-a bér- 193b/01
ḳ.-ayın 192b/02
ḳ.-dı 189b/08, 204a/10, 206a/05, 206a/06
ḳ.-dılar 197a/02, 207a/08
ḳ.-dım 193b/09, 208b/03, 209b/04
ḳ.-duḳ 204b/04
ḳ.-ġan 206b/05
ḳ.-ġıl 199b/04
ḳ.-ıŋ 201a/01, 204b/08
ḳ.-ıp 189a/03, 190b/03, 191a/04, 195a/12, 196b/07, 197a/08, 197a/09, 197a/10, 197b/02, 197b/04, 199a/06, 200a/08, 200a/11, 202a/05, 202a/07, 202b/01, 204a/08, 205b/04, 205b/05, 205b/06, 205b/10, 206b/05, 208b/08, 208b/10, 209a/05, 209a/11
ḳ.-ma 202b/06
ḳ.-madı 191a/05
ḳ.-masun 187a/06
ḳ.-sa 188a/09
ḳ.-saŋ 193b/06
ḳ.-sun 190b/08, 209a/09
ḳ.-ur men 188b/08, 188b/10
[=59]
ḳ.- (!) 189b/11, 190a/04
ḳ.-ābad ḳıl- 208b/08
ḳ.-amān ḳıl- 209a/09
ḳ.-aşḳara ḳıl- 197a/10

ḳ.-beglig ḳıl- 208b/03
ḳ.-beyān ḳıl- 199a/06, 204a/10
ḳ.-carī ḳıl- 197a/09
ḳ.-darlıḳ ḳıl- 197b/04
ḳ.-dua ḳıl- 202a/05
ḳ.-esen ḳıl- 190b/08
ḳ.-fedā ḳıl- 204a/08
ḳ.-günāh ḳıl- 187a/06
ḳ.-hāfalik ḳıl- 206b/05
ḳ.-hıdmet ḳıl- 206a/06, 208b/10
ḳ.-hışşa ḳıl- 197b/02
ḳ.-himmet ḳıl- 189a/03
ḳ.-iḫtiyār ḳıl- 205b/04
ḳ.-kelte ḳıl- 204b/04
ḳ.-ḳurbān ḳıl- 189b/08
ḳ.-meded ḳıl- 189b/07, 189b/09, 189b/11, 190a/04, 190a/08, 190a/10
ḳ.-münācat ḳıl- 202b/01
ḳ.-nāmus ḳıl- 196b/07
ḳ.-nemdār ḳıl- 206a/05
ḳ.-oġul ḳıl- 209a/11
ḳ.-raḥm ḳıl- 190a/09, 191a/05
ḳ.-rast ḳıl- 205b/05
ḳ.-sitem ḳıl- 207a/08
ḳ.-siyāset ḳıl- 190b/03
ḳ.-şükür siyar ḳıl- 202a/07
ḳ.-ṭāḳat ḳıl- 192a/10
ḳ.-taleb ḳıl- 201a/01
ḳ.-temāşā ḳıl- 194a/02, 194a/04, 204b/08
ḳ.-teng ḳıl- 209a/05
ḳ.-toy ḳıl- 200a/08, 200a/11, 205b/06
ḳ.-toy temāşālar ḳıl- 197a/08
ḳ.-uruş ḳıl- 195a/12, 197a/02
[=50]

ḳılıç Kın içine konup bir kayışla bele takılan, çelikten yapılmış, eğri veya düz, uzun kesici silah.
ḳ. 196a/08, 197a/06, 205a/08
k.+lar 194a/08, 195a/17, 196a/11
ḳ.+ların 201a/10
ḳ.+oyna- 198a/02
[=8]

ḳılıḳ İş, hareket, tabiat.
ḳ. 205a/06
[=1]

ḳına- Ayıplamak, kabahatli bulmak, takbih etmek.
ḳ.-maŋ 195b/04
[=1]

ḳır Şehir ve kasaba dışındaki işlenmemiş geniş, boş arâzi.
ḳ.+ġa sal- 199a/02
[=1]

ḳır- Yok etmek, kökünü kurutmak.
ḳ.-ıŋ 195b/06
ḳ.-maḳ 196b/03
[=2]

ḳıran Büyük can kaybına sebep olan salgın hastalık veya bir tehlike zuhur etmek.
ḳ.+da 196a/09
[=1]

ḳırḳ Otuz dokuzdan, kırk birden önce gelen sayının adı.
ḳ. 194a/02, 195b/13, 209a/02
ḳ.+(yüz ḳırḳ) 200a/09

ḳ.+arslan 196a/01
ḳ.+beş.imde 209a/04
ḳ.+ejdehā 198a/07
ḳ.+ejderhā 198b/04, 198b/08
ḳ.+ejderhāy 198a/01
ḳ.+nı 197b/04
[=11]

Ḳırḳ Çilten Göze görünmeden insanlar arasında yaşayan ve tabiatüstü kuvvete malik olan kırk varlık, kırklar.
Ḳ. 189b/11, 190a/07
Ḳ.+birle 208b/09
[=3]

Ḳırḳ Yigit Köroğlu'nun emrindeki yiğitler.
Ḳ. 189a/02, 190a/11, 194b/07, 196a/05, 196b/05, 196b/11, 197a/11
Ḳ.+birle 192b/04
Ḳ.+ge 194a/04, 194a/06, 196a/04, 197b/06
Ḳ.+i 191a/06
Ḳ.+im 195a/14, 195b/04
Ḳ.+leri 201a/08, 209b/10
Ḳ.+ni 191b/03, 191b/05, 196b/06
Ḳ.+niŋ 193b/07, 195b/15
[=22]

ḳış Sonbahar ile ilkbahar arasındaki yılın en soğuk mevsimi.
ḳ.+ım 206b/10
[=1]

ḳıyamet-i-sevdā Kara kıyametler.
k.+lar 190a/03
[=1]

ḳıyġaç Eğri, çarpık,bükük.
ḳ.+sal- 199b/01
[=1]

ḳız Dişi cinsten olan evlat veya genç kimse.
ḳ. 200b/06
ḳ.+(Şirin ḳız) 199a/07, 200b/01
ḳ.+ım 189b/08, 204a/11
ḳ.+ın 208b/07
ḳ.+ınıŋ 189a/04, 206b/05
ḳ.+ıŋ 193a/08
[=9]

ḳızıl Parlak kırmızı renk.
ḳ. 188a/11, 189b/08, 192b/08, 193a/07, 193b/03, 198a/03, 199a/09, 209a/09
[=8]

ḳızılbaş Şii mezhebinin İmamiye kolunu benimseyenlere Sünnilerce verilen isim.
ḳ. 187b/05
ḳ.+ı 195b/06
ḳ.+nı 209b/03
ḳ.+nıŋ 209a/08
[=4]

ki Far. Bağlama edatı.
k. 204a/09
k.+(ḳadīm ki) 197b/07
[=2]

kigüz- Dahil etmek, sokmak.
k.-üp 209a/11
[=1]

kim Zamir.

k. 189b/02, 193a/03, 197a/02
k.+(her kim) 191b/10
k.+(hiç kim) 208b/04
k.+dür 191b/09, 191b/12, 192a/03, 192a/06, 192a/09
k.+im 188b/08
[=11]

kin Soru cümlelerinin sonuna gelerek endişe ve şüphe ifade eder, ki.
k. 187a/06, 189a/07, 192a/10
[=3]

kīne (< Far. ***kīne***) Kin.
k. 197a/11
k. dünya 209b/09
[=2]

kinelıḳ Kinli, kin tutan.
k. 204a/03
[=1]

king Geniş.
k. 196b/08
[=1]

kir- 1. Kendini (bir topluluğa, bir kuruluşa) katmak, katılmak, bir topluluk içinde yer almak, intisap etmek.
k.-genige 189a/03
k.-gin 187b/10
2. Uymak, tâbi olmak.
k.-ip 198a/04, 207a/09
3. İçinde yer almak, dâhil olmak
k.-ip 207a/09
[=4]

kişi İnsan, kimse, şahıs.
k. 190a/03, 203b/10
k.+dür 192a/08
k.+ge 202a/10
k.+m 206b/10
[=5]

kizle- Gizlemek, saklamak.
k.-r 193b/01, 208a/03
[=2]

ḳoç mec. Yiğit delikanlı.
ḳ.+im (ḳoç yigit) 194b/10
[=1]

ḳoçaḳ Yiğit, yürekli, cesur (kimse).
ḳ.+ları 194b/01
[=1]

ḳol El, kol.
ḳ. 196b/02
ḳ.+a 205a/01
ḳ.+um 189a/11
ḳ.+ıdan 187a/10
ḳ.+ıdın 188b/02
ḳ.+ıġa 204b/02
ḳ.+ın tut- 190a/06
ḳ.+ġa 205a/03
ḳ.+ı 205b/10
ḳ.+ları 194a/10
ḳ.+larında 198a/03
ḳ.+unda 198a/05
[=12]

ḳol yu- Manevi olarak el yıkamak, elini eteğini çekmek.
ḳ.-p 210a/03
[=1]

ḳon- 1. İnmek.
ḳ.-may 195b/13, 197a/01
ḳ.-sa 201b/06

2. Bir şeyi zahmetsiz elde etmek.

ḳ.-up 201b/09

[=4]

ḳoş- Ayaklarını sıra ile yerden keserek öne doğru hızla gitmek.

ḳ.-alıŋ 194a/03

ḳ.-ar érdi 204b/05

ḳ.-maḳ 204b/01

ḳ.-tum 206a/04

ḳ.-up 205b/05

[=5]

ḳoşın Çift.

ḳ. 199b/05

[=1]

ḳoşul- Katılmak.

ḳ.-sun 204b/08, 204b/10

ḳ.-ur 207a/10

[=3]

ḳoşun Ordu, asker.

ḳ. 195a/11

[=1]

ḳoy Koyun.

ḳ.+ge 195b/09

[=1]

ḳoy- Bırakmak, serbest bırakmak, bir yere yerleştirmek.

ḳ.-a bér 193b/10

ḳ.-duŋlar 193b/01

ḳ.-ma 202b/02, 202b/03, 202b/05, 202b/07, 202b/09, 202b/11, 203a/02, 203a/03, 203a/04, 203a/06, 203a/08, 203a/10, 203b/01, 203b/03, 203b/05, 203b/07, 203b/09, 203b/11, 204a/01, 204a/02, 204a/03, 204a/04, 204a/06, 207b/11

ḳ.-mas mudı 191a/08

ḳ.-uŋ 194b/01, 194b/08, 195a/02, 195a/09, 195a/15, 195a/17, 195b/04, 195b/10, 195b/16

ḳ.-uŋlar 194a/07

ḳ.-up 197b/02, 205b/09

[=39]

ḳ.-at ḳoy- 191a/08

[=1]

ḳoydur- Düzenletmek, hazırlatmak, tertip ettirmek.

ḳ.-up 197a/08, 200a/10

[=2]

ḳozġal- Hareket etmek, kımıldamak.

ḳ.-dı 207a/05

[=1]

köç- Bir yerden başka bir yere gitmek.

k.-se 201b/06

[=1]

kögüs Vücudun boyunla karın arasında bulunan ve kalp, akciğer gibi organları içine alan bölümü, bağır, döş, sine.

k.+inde (kögsinde) 205b/10

[=1]

kök Gök, sema, asuman.

k.+de 203a/09

k.+ni 191b/11, 192a/07

[=3]

köl Kara ile çevrili, çeşitli büyüklükte durgun ve kalıcı su.

k.+idin 200b/10

k.+inde (Hüdik Köli) 208a/11

[=2]

köŋül Gönül, yürek.

k. 206b/11

k.+degi 201a/06

k.+i (köŋli) 195b/15, 208a/04

k.+ler 204b/11

k.+leri 204a/11

k.+leri buzul- Gönlü iyi olmaktan çıkmak 189a/03

k.+leridin 197a/11

k.+ü (köŋlü) 195a/14

k.+ümde (köŋlümde) 188b/01

k.+ümiz (köŋlümiz) 207b/10

[=11]

köp Çok, fazla.

k. 190b/07, 199b/07, 202b/03, 205a/04, 206b/05, 209b/04

k.+dür 209b/04

k.+tür 187a/09, 202b/03

[=9]

kör (< Fars. ***gūr***) Mezar, gûr.

k.+de 208a/07

k.+dek 205a/05

k.+dey 208a/08

[=3]

kör- 1. Gözle veya ışık yardımı ile bir nesne veya kimsenin varlığını algılamak, hissetmek.

k.-di 191b/03

k.-düm 206a/08, 208a/10, 208b/09, 209a/04, 209a/10, 209b/01, 209b/07

k.-medi 206b/04

k.-medim 192b/10

k.-mege 208a/02

k.-mek 196b/02

k.-se 191a/08, 201b/01

k.-sün 201a/05

k.-üp 189a/04, 189a/05, 191b/04, 192b/02, 192b/05, 196a/07, 199a/05

k.-ürep 199a/08

[=23]

2. Bir şeyin oluşuna veya var olduğuna şahit olmak, müşahede etmek.

k.-medim 187b/08

[=1]

3. Yaşamak, geçirmek.

k.-düm 189b/04

k.-üp 189b/04

[=2]

k.-fāyıda kör- 187b/08

k.-meşaḳḳat kör- 189b/04, 189b/04

[=3]

körgüz- Gördürmek, göstermek.

k.-üp 197a/09

[=1]

köristān Mezarlık, mezar halkı.

k.+ıŋ 209b/07

[=1]

körmeklig Görme durumu.

k.+in 196b/04

[=1]

Köroğlı Çembil'in hükümdarı. Krş. **Köroğlı Ḫan, Köroğlı Sulṭān**

K. 187b/10, 188a/07, 188b/07, 191a/04, 191a/05, 191a/08, 191b/05, 194a/05, 198a/11, 199b/06, 200a/04, 201a/08
K.+Beg 201a/06
K.+nı 187a/10, 188b/02, 188b/03, 190a/06, 190a/08, 200b/01, 204b/02, 206b/05
K.+nıŋ 191b/05
[=22]

Köroğlı Ḫan Bk. **Köroğlı**
K. 196a/01, 197b/03, 197b/06, 205b/01, 209b/10
K.+ġa 197b/01
K.+nı 192b/04
K.+nıŋ 197a/06
[=8]

Köroğlı Sulṭān Bk. **Köroğlı**
K. 191a/11, 196a/04, 197a/07, 199b/02, 200a/08, 200b/02, 200b/05, 202a/04, 204b/04, 204b/05, 205b/03, 205b/04, 209b/11
K.+bilen 199a/04
K.+birle 189a/02, 190a/11
K.+dın 208a/03
K.+ġa 197b/02, 197b/05, 204a/10, 206b/06
K.+ıŋ 200a/07, 208a/04
K.+nı 191b/03
K.+nıŋ 200a/06
[=25]

körset- Göstermek.
k.-eli 187b/10
k.-gey 209b/02
k.-ip 208b/02
[=3]

körün- Görülür hâlde olmak, görülebilecek durum veya nitelikte olmak.
k.-meydi 191a/04
k.-ür 191a/10
[=2]

körüş- Görüşmek, karşı karşıya gelip konuşmak.
k.-üp 199a/05, 202a/05, 210a/05
[=3]

kötür- Gidermek, ortadan kaldırmak, yok etmek.
k.-üp 208a/04
[=1]

köy (< Far. kūy) Belediye teşkîlâtı olmayan, genel karar organları halk tarafından seçilen, halkı daha çok zirâatla uğraşan, kır düzenindeki konutlardan, ahır, ağıl, tarla, çayır vb.nden meydana gelen, câmi, mektep, otlak, yaylak, baltalık gibi malları ortak olan yerleşme birimi.
k.+ine 207a/03
[=1]

köy- Yanmak.
k.-di 189b/10
k.-üp 196a/06
[=2]

köylek Gömlek.
k.+leri 199a/08
[=1]

köz Göz, insanda ve hayvanda görme organı.
k. 188b/04, 196b/02
k.+(bota köz) Büyük, mahmur gözler 204a/05, 206a/11
k.+de 190a/04, 192b/06, 196b/05
k.+deki 191a/05
k.+din 187b/04, 188a/11, 190b/09, 193b/03
k.+dir (bota köz) 207a/05
k.+i 190b/04, 199a/09
k.+i bağlı 187a/04
k.+ige 200a/07, 202a/06
k.+im 191a/04
k.+imdin 188b/06
k.+in 192b/02
k.+ini 191b/01, 192b/03, 192b/04
k.+iniŋ 203b/10, 203b/11
k.+iŋe 191a/10
k.+lerimni 193b/09
k.+lerin 196a/06
k.+ni 202a/04
k.+üm 191a/07, 191a/09, 206b/01
k.+ümniŋ 194a/03
[=34]

közle- Gözlemek, dikkatle bakmak, gözle takip etmek.
k.-ydür 192a/07
[=1]

ḳucaḳla- Kollarının arasına almak, sarılmak.
ḳ.-p 188a/07
[=1]

ḳucaḳlaş- Birbirini kucaklamak, kuçuşmak.
ḳ.-up 197b/01
[=1]

ḳuç- Kucaklamak.
ḳ.-maġa 198b/11
ḳ.-tum 209a/06
[=2]

ḳudretli Kudret sahibi, güçlü.
ḳ. 187b/01, 188a/09, 188a/11
[=3]

ḳul Allah tarafından yaratılmış olan insan.
ḳ. 197b/07, 200b/03, 205b/08
ḳ.+a 190a/09
ḳ.+ı birle 187a/04
ḳ.+larını 209b/06
ḳ.+uŋ 202b/03, 203a/01
ḳ.+uŋnan 187b/08
[=9]

ḳulaḳ Başın iki yanında bulunan işitme organı.
ḳ. 196b/02
ḳ.+ına (ḳulaġına) 206b/04
ḳ.+sal 191a/02
ḳ.+sal- 187a/07, 187a/09, 188a/10, 188b/01, 188b/04, 190b/07, 191a/03, 192a/01, 193b/09, 196a/01
[=13]

ḳum Silisli kütlelerin, bâzı kaya ve mâden parçalarının tabiî tesirlerle parçalanıp ufalanması sonucu ortaya çıkan küçük ve sert

tânecikler ve bunlardan oluşan kütle, çöl.

ḳ. 205a/07

ḳ.+dayın 201a/11

[=2]

ḳunduz Su samuru.

ḳ. 198b/09

[=1]

ḳuralay Yavru deve gözü.

ḳ.+dek 202a/06

[=1]

Ḳur'ān Allah tarafından Hz. Muhammed'e vahyedilen kutsal kitap, İslâm dîninin temel kitabı, kelâm-ı kadim, Kur'ân-ı Kerim.

k. (Ḳur'ān -ı Mecīd) 202b/07

[=1]

ḳurbān Ar. Bir amaç veya kimse için kendini feda eden kimse.

ḳ. 199b/05

ḳ.+ḳıl- 189b/08

[=2]

ḳuş Yumurtlayan omurgalılardan gagalı, iki ayaklı, iki kanatlı, vücûdu tüylerle kaplı, uçucu hayvanların ortak adı.

ḳ. 208a/11

ḳ.+ı 192a/04

[=2]

Ḱutb Merkez nokta, merkez.

ḳ.+ım (ḳutb-ı devrān) Dünyanın merkezi 207b/03

[=1]

ḳutul- Kurtulmak.

ḳ.-maḳ 196b/09

ḳ.-up 196b/01

[=2]

ḳuvan- Sevinmek, haz duymak, memnun olmak.

ḳ.-ıp 200a/07

[=1]

ḳuyruḳ Hayvanların çoğunda, gövdenin sonunda bulunan, omurganın uzantısı olan uzun ve esnek organ.

ḳ.+un 200a/09

[=1]

ḳuzu Yavru.

ḳ.+m 189a/10, 189b/01, 189b/03, 189b/05, 189b/07, 189b/11, 190a/02, 190a/08, 190a/10, 191a/08, 199b/10

[=11]

küç Güç, kuvvet, kudret.

k.+i 195a/02

k.+lidür 188a/09

[=2]

küdūret Tasa, gam, kaygı, gussa.

k.+leri 197a/11

[=1]

kül- Gülmek, insanın kesik kesik sesler çıkarmak suretiyle sevincini açığa vurması.

k.-üp 205b/02, 209b/10

[=2]

k.-oynap kül- 205b/02, 209b/10

[=2]

külfet Sıkıntı, zahmet, meşakkat, yorgunluk.

k.-iŋ 200a/02

[=1]

külüş Gülmek işi ve tarzı, yüzdeki gülme ifâdesi, gülümseme, tebessüm, hande.

k. 205a/09

[=1]

küm Tahrip edilmiş, mahvedilmiş.

k. bol- 200a/02

[=1]

kün Gün, yirmi dört saatlik zaman dilimi.

k. 195b/13, 197b/08, 199a/01, 200a/10, 202a/01, 202a/02, 205a/04, 205b/06

k.+(birer kün) 190a/10

k.+(bu kün) 187b/10, 189b/10, 190a/07, 191a/03, 195a/09, 204b/10, 204b/11, 205a/09, 205a/11, 206a/08, 206b/08, 207a/05

k.+de 191a/04

k.+din 200b/05

k.+i (bir küni) 206b/07

k.+i (mahşer küni) 188b/05

k.+keçe 200a/09

k.+ler 206a/07

k.+leri (bir kün) 207a/08

k.+(tün kün) 201b/02

k.+tün 201b/08

[=30]

kündüz Günün sabahtan akşama kadar süren aydınlık bölümü.

k.+(keçe kündüz) 188b/08, 197a/01, 198b/10, 201b/05

[=4]

künlük Günlük, üzerinden … gün geçmiş bulunan.

k. 197b/05

[=1]

kürle- Kalın, tok ve gür bir ses çıkarmak.

k.-yür 191b/11

[=1]

kürs Arşın altında bulunan, yeri ve gökleri kaplayan sekizinci felek.

k.+in 202b/08

[=1]

küz Sonbahar, hazan.

k. 201b/11

[=1]

L

Lāt İslam öncesi Arabistan'daki kader, kısmet ve bereket tanrıçası.

L. 206a/05

[=1]

lāzım Ar. Gerekli, lüzumlu.

l. 206a/11

[=1]

leb Far. Dudak.

l.+imdin 206a/01

[=1]

lerzān Titreyen, titrek.

l.+ur- 198b/04, 198b/06

[=2]

leş Kokmuş hayvan ölüsü, lâşe.

l.+iŋni 190b/08

[=1]

leşker Far. Asker.

l.+ni 201b/01

[=1]

levh Üzerine yazı yazılabilecek ve resim yapılabilecek yassı düz nesne veya yüzey.
l. 202b/08
[=1]

līkīn (< Far. *līkin*) Fakat, lakin.
l. 189a/04, 197a/05
[=2]

M

māh Far. mec. Ay gibi güzel ve parlak.
m. 210a/03
m.-ı kenān 207b/04
[=2]

maḥal (< Ar. *maḥall*) Yer, mekân, mevki.
m.+da (şul maḥalda) 188a/06, 189a/04, 196b/04, 197a/04, 199a/05, 199a/07
[=6]

maḥrem Ar. Başkalarından saklanan, başkaları tarafından görülmesi, bilinmesi, duyulması istenmeyen, gizli.
m.+im 207a/01
[=1]

maḥşer Âhiret hayâtında bütün insanların, dünyâda yaptıklarının hesâbını Allah huzûrunda vermek üzere tekrar dirilip toplanacakları yer.
m.+küni Ölülerin tekrar dirilip toplanacağı zaman, kıyâmet. 188b/05
m.+da (maḥşer-gāh) 187b/06
[=2]

maḳṣad Ar. İstenilen, kastedilen şey, niyet, amaç, gāye.
m.+ıŋ 193b/07
[=1]

ma‘ḳūl Akla uygun, akla yatkın gelen.
m. 192b/03
[=1]

māl Bir kimse veya kurumun mülkiyetinde bulunan, taşınır, taşınmaz her çeşit değerli ve gerekli şey, mülk, îrat, varlık, servet.
m. 204b/05
m.+ı 206b/02
m.+ların 199b/01
[=3]

mālik Ar. Cehennemi muhâfaza ve idâre etmekle görevli melek.
m. 203a/02
[=1]

māmur Gelişip güzelleşmiş, bayındır duruma gelmiş, şenlikli.
m.+bol- 199b/11
[=1]

maŋlay Alın, kafa.
m.+da 210a/02
[=1]

ma‘rifet Ar. İş yapma husûsundaki ustalık, beceriklilik, hüner, mahâret.
m. 207b/06
[=1]

maṣal (<Ar. *meṣel*) Kulaktan kulağa nakledilerek zamânımıza kadar gelen ve olağanüstü macerâlarla, kahramanlıklarla süslenmiş olan hayâlî hikâye.
m.+nıŋ 198b/08
[=1]

mātem Ar. Sevilen bir kimsenin ölümünden duyulan büyük acı ve bu acı sebebiyle ağlayıp inleme, zevk ve eğlenceden uzaklaşma, yas.
m.+im 207a/02
[=1]

meded Ar. Yardım.
m. 189b/05, 190a/10
m.+ber- 189a/10, 190a/02, 198a/08
m.+bér- 189b/03
m.+ḳıl- 189b/07, 189b/09, 189b/11, 190a/04, 190a/08, 190a/10
m.+tile- Yardım istemek. 189a/07, 190a/01
[=14]

meded-kār Yardımcı, yardım eden.
m.+bol- 196b/08
m.+ı 196b/06
m.+ı ér- 190a/07
[=3]

medrese Ders okutulan, İslâm dîninin koyduğu esaslara uygun olarak eğitim öğretim yapılan yer, mektep.
m.+ler 197a/09
[=1]

meger Far. Oysaki, halbuki.
m. 191b/05
[=1]

mehr Ar. Dînî nikâh esnâsında belirlenen ve erkek tarafından kadına verilmesi gereken mal yâhut para, nikâh bedeli.
m. (ḫaṭṭ-ı mehr) 204b/01
[=1]

mekān Yer, mahal.
m. 191b/11
m.+ı 188a/03
[=2]

men Teklik birinci şahıs zamiri. Krş. **mén, ben**
m. 188b/11, 189b/04, 189b/10, 192b/01, 193b/09, 194b/02, 194b/04, 194b/06, 194b/09, 194b/12, 195a/03, 195a/05, 195a/07, 195a/10, 195a/13, 195a/16, 195b/02, 195b/05, 195b/08, 195b/11, 195b/14, 195b/17, 196a/03, 202b/03, 204a/03, 205b/02, 209a/03, 209a/05, 209b/02
m.+dey 191b/10, 208b/06
m.+e 193a/04
m+hem 189a/05
m.+i 188b/11, 203a/03, 204a/03, 207b/11
m.+iŋ 191a/01, 191a/02, 192b/02, 201a/02
m.+ki 192b/07, 192b/09, 192b/11, 193a/02, 193a/04, 193a/06, 193a/08, 193a/10
m.+maŋa 194a/06, 207b/04, 209a/05

[=52]

Menād İslam öncesi Arabistan'da tapılan tanrıçalardandır.

M. 206a/05

[=1]

mennān Ar. (Allah'ın sıfatı olarak) Kullarına hadsiz hesapsız nîmetler veren, sınırsız iyilik ve ihsanda bulunan.

m.+(ḫannān mennān) 203a/11

[=1]

merd Far. Yiğit, cesur (kimse), bahadır, kahraman.

m. (merd-i meydān) Yiğitlik meydanı. 207b/02

[=1]

merhem Ar. mec. Manevi bir acının, bir üzüntünün şiddetini azaltacak, ümit ve teselli kaynağı olacak şey, çare.

m. 207b/11

[=1]

merver Mermer.

m.+taşlı 199a/10

[=1]

mescīd Müslümanların vakit namazlarını kılmaları ve ibâdetlerini yerine getirmeleri için yapılan, içinde cuma ve bayram namazları kılınmayan minâresiz, minbersiz küçük câmi.

m. 197a/09

[=1]

mescīd-i aḳsā Müslümanlarca kutsal kabul edilen ve Müslümanların ilk kıblesi olduğuna inanılan alan.

m. 203a/10

[=1]

meşaḳḳat Ar. Güçlük, zorluk, eziyet, zahmet, sıkıntı.

m.+kör- 189b/04, 189b/04

[=2]

meşġūl Bir şeyle uğraşan, bir iş yapmakta olan.

m.+bol- 193b/01

[=1]

me'vā Ar. Sığınacak yer, mekan, mesken.

m. 203a/05

[=1]

mevlānā "Efendimiz, sâhibimiz" anlamındaki söz.

m. 187b/01

[=1]

meydān Ar. Düz, açık ve geniş yer, alan.

m.+da 195b/03

m.+dın 194b/10

m.+ım (merd-i meydān) 207b/02

[=3]

mén Bk. **men**

m. 187b/02, 187b/05, 187b/10, 188b/08, 189a/11, 190a/02, 190a/07, 190a/09, 191a/04, 203a/01, 204a/01, 206a/03, 209b/04

m.+i 187b/03, 187b/07, 203b/06

m.+iŋ 187b/07, 193b/05

[=18]

miḫnet Ar. Sıkıntı, zorluk, eziyet, zahmet, meşakkat.
m.+iŋ 200a/02
[=1]

mihr Far. Güneş.
m.+iŋ 192b/10
m.+iŋdin 203a/05
[=2]

mihrbān Şefkatli, merhametli, güler yüzlü (kimse).
m.+ım 208a/07
[=1]

mihribān Bk. **mihrbān**
m. 187b/01
m.+bol- 199b/08
[=2]

min Bk. **miŋ**
m. 190a/01, 207b/10
[=2]

min- Binmek, bir şeyin veya bir hayvanın üzerine çıkıp ayakları sarkıtarak oturmak.
m.-di 195a/14
m.-dim 208b/05
m.-gen 193a/06
m.-genni 192a/07
[=4]

miŋ Bin, dokuz yüz doksan dokuzdan sonra, bin birden önce gelen sayının adı. Krş. **min**
m. 190b/06, 201b/10, 202a/07
[=3]

Miṣḳāl Bk. **Miṣḳāl Perī**
M. 209a/04
[=1]

Miṣḳāl Perī Köroğlu'nun eşlerinden biri. Krş. **Miṣḳāl**
M. 202a/03
[=1]

miskīn Ar. Aciz, zavallı (kimse).
m. 202b/06
[=1]

miṣl Ar. Eş, benzer
m. (miṣl-i belā) Belâ gibi. 187a/08
m. (miṣl-i bülbül) Bülbül gibi. 206a/10
m. (miṣl-i ḳurut) Kurut gibi. 195a/04
m. (miṣl-i şīr) Aslan gibi. 196b/05
[=4]

muḥabbet Sohbet, yârenlik.
m.+tol- 197a/11
[=1]

Muḥammed Övülmeye değer olan, en güzel huylara sâhip kimse. Peygamberlerin sonuncusu ve en büyüğü olan İslâm peygamberinin adıdır.
M. 189a/01, 189a/06
M.+(Resūl Muḥammed) 189b/05
M.+niŋ 204b/09
[=4]

muḫtar Beğenilmiş, seçilmiş, seçkin, mümtaz.
m.+(resūl-ı muḫtar) 189b/03
[=1]

muḳtedā Fikir ve davranışları ölçü olarak benimsenen, örnek alınan (kimse).

m.+sı 207b/08
[=1]

mu'mīn Ar. İslam dinine inanmış, iman sahibi kimse, Müslüman.
m.+lerin 207b/09
[=1]

Musā Hristiyanlık, İslam gibi dinlerde önemli bir peygamber, Yahudilikte ise en büyük peygamber kabul edilen İbrani din büyüğüdür.
M. 203a/08
[=1]

muṣāḥibsiz Kimsesiz.
m. 206b/09
[=1]

Muṣṭafā İslam peygamberi Hz. Muhammed'in seçilmiş/seçkin anlamına gelen lakabıdır.
M. 200b/07, 200b/08, 200b/10, 201a/01, 201a/03, 201a/05, 201a/07
[=7]

musulmān (Ar. *muslim* > Far. *muslimān*) İslam dîninden olan kimse, müslim.
m. 187b/02, 187b/05, 187b/07, 188b/05, 188b/09, 188b/11, 189a/01, 189a/06
m.+dur 189b/07
m.+ı 187a/11
m.+lar 196a/09
m.+larġa 196b/07
[=12]

muvāfıḳ Uygun, münâsip.
m. 197b/08, 201a/09
[=2]

muẓānāt Zorluk.
m.+ıġa 202a/01
[=1]

mükerrem Ar. Saygı değer, hürmete lâyık, yüce, aziz, muhterem.
m.+bol- 202b/08, 203b/06
[=2]

mülk Sahip olunan, hüküm ve idâre altında bulunan.
m.-i bala 187a/08
[=1]

münācāt Allah'a yalvarıp yakarma, duâ ve niyazda bulunma.
m.+eyle- 202b/10, 204a/05
m.+ḳıl- 202b/01
m.+nı 207a/07, 208a/01
[=5]

münāsip Uygun, yerinde, yakışan.
m. 201a/10
[=1]

mürde Ölü, ölmüş (kimse).
m.+ler 203a/09
m.+si 196b/04
[=2]

müşkül Halledilmesi, çözüme kavuşturulması güç iş veya mesele, zorluk, güçlük.
m.+im 202b/03, 202b/05, 202b/07, 202b/09, 202b/11, 203a/02, 203a/04, 203a/06, 203a/08, 203a/10, 203b/01, 203b/03, 203b/05, 203b/07, 203b/09, 203b/11, 204a/02, 204a/04, 204a/06
[=19]

N

nā-umīd Ümitsiz.
n.+ḳıl 202b/06
[=1]

nakkaşlı Süslü.
n. 204b/08
[=1]

nāliş Far. İnleme, inilti, feryat, nâle.
n.+imdin 203a/11, 204a/05
[=2]

nām Far. İsim, ad.
n.+ıŋ 190a/02
[=1]

nāmūs İnsanın ahlâk kurallarına uymasını sağlayan, onu şerefli kılan mânevî duygu.
n.+ḳıl- 196b/06
[=1]

nān Far. Ekmek.
n.+ı 208a/09
[=1]

nar Tek hörgüçlü deve.
n. 197b/03, 197b/07
n.+ını 210a/02
[=3]

nār Ateş, od.
n.+a 203b/08
n.+ıŋ 193a/03
[=2]

nayza (< Far. *nīze*) Süngü, mızrak, kargı.
n. 196a/08, 205a/10
n.+da 196a/08
n.+lar 196a/11
[=4]

naẓar Ar. Bakış, bakma, göz atma.
n.+sal- 189a/11
[=1]

ne 1.Zamir. Krş. **né**
n. 187a/07, 188a/09, 190b/04, 204a/08
n.+(her ne) 187b/08, 192b/02, 200a/11, 201a/06, 205b/09
n.+dür 205a/11
2. Sıfat.
n. 195a/02, 196a/02, 204a/01
[=13]

necāt Ar. Kurtulma, kurtuluş, halâs.
n. 202b/10
[=1]

neçe Çok, pek çok, birçok.
n. 198a/02, 205b/10, 206a/07, 207a/03, 209a/07
n.+(bir neçe) 197b/08, 200b/05
[=7]

nege Niye, niçin.
n. 188b/02
[=1]

negey Niçin.
n. 187a/11
[=1]

nem Hafif ıslaklık, hafif yaşlık.
n.+ler 188b/06
[=1]

nem-dār (Göz için) Yaşlı.
n.+ḳıl- 206a/05
[=1]

neme Ne, şey. Krş **néme**
n.+(bir neme) 204b/03
[=1]

nemege Niye.
n. 193a/11
[=1]

nerse Nesne, şey, eşya.
n.+ni 208a/01
[=1]

nev Far. Yeni.
n. 193b/05
[=1]

nevbahār Far. İlkbahar.
n. 192b/06
[=1]

neyle- Ne eylemek, ne yapmak.
n.-yin 206b/08, 206b/09, 206b/11, 207a/02, 207a/04, 207a/06
[=6]

neẕīr (< Ar. ***neẕr***) Adak.
n. 194a/10
[=1]

né Bk. **ne 1**
n.+né 192a/04
[=1]

nédin Ne sebepten, niçin.
n. 191a/10
[=1]

néme Bk. **neme**
n. 188b/05
[=1]

némge Neyime.
n. 206b/10
[=1]

nigār Resim gibi güzel sevgili.
n.+day 193a/08
[=1]

nīk Far. İyi, hoş, güzel.
n. 205a/06
[=1]

nuḳra Gümüş.
n. 194a/10
[=1]

nurlı Aydınlık, parlak, ışıklı.
n. 192a/08, 192a/09
[=2]

O

oba Göçebe toplulukların konakladığı yer, yurt; bölmeli göçebe çadırı.
o.+lı 188a/05
[=1]

oçaḳ Toprağı kazmak suretiyle yapılan ocak.
o. 200a/09
[=1]

od Ateş.
o.+dek 191b/02
o.+ıġa 207a/03
[=2]

oġlan Delikanlı, genç erkek.
o.+(‘Avaż Oġlan) 197b/10, 198a/11, 199a/04, 199a/07, 199b/08, 199b/10, 200a/08, 201a/08, 205b/08, 207a/07
o.+dı (‘Avaż Oġlan) 197b/06
o.+ġa (‘Avaż Oġlan) 204b/04
o.+ı (‘Avaż Oġlan) 199a/05
o.+nı (‘Avaż Oġlan) 193a/11, 197b/03, 208a/02
[=16]

oġul Erkek çocuk, oğlan.

o.+ını (oġlını) 189a/04
o.+ḳıl- 209a/11
o.+um (oġlum) 189b/08
[=3]
oḫşa- Benzemek.
o.-p 195b/09, 195b/09, 195b/10
[=3]
oḫşat- Benzetmek.
o.-ıp 205b/08
[=1]
oḳ Yay denilen aletle fırlatılan ve ucunda sivri bir demir bulunan ince kısa değnek, tir, sehim.
o.+lar 196a/11
[=1]
oḳı- Söylemek, demek.
o.-ġanımız (oḳġanımız) 205a/04
[=1]
ol- Olmak.
o.-mas 202b/04
o.-masun 189a/09
o.-sun 193a/01
o.-up 189a/07, 195b/12
[=5]
o.-bülend ol- 193a/01
[=1]
oltur- Oturmak.
o.-a ber- 202a/08
o.-up édi 199a/06
o.-ur 192a/04
[=3]
olturuş- Karşılıklı oturmak.
o.-tılar 199a/06
[=1]
on Dokuzdan sonra, on birden önce gelen sayının adı.
o. 202a/11
o.+(yüz on) 209b/01
o.+bir 194b/11, 202a/01
o.+iki 199a/01
o.+sekiz 200a/10
[=6]
oŋ Sağ.
o. 209b/08
[=1]
orda Hanın karargâhı, bir asilzadenin çadırı, belli başlı bir kimsenin obası.
o.+sıġa 197a/05, 197a/07, 199a/04
[=3]
orun Yer.
o.+ıġa (ornıġa) 188a/11, 193b/03, 197a/02, 199b/07, 206b/03
[=5]
orta Ara.
o.+larıġa 209b/11
o.+sı 205a/08
o.+sında 207a/08
[=3]
oşbu Sıfat. İşte bu, bu.
o. 190a/05, 192b/09, 192b/11, 193b/09, 201a/03, 206a/11, 208a/10, 208b/08
[=8]
ot Ateş.
o. 207a/05
o.+ıġa (hicr otı) 189b/10
[=2]

otun Yakılmak üzere kesilmiş ağaç.
o. 207a/11, 207a/11, 208a/02
[=3]

otuz Yirmi dokuzdan sonra, otuz birden önce gelen sayının adı.
o.+ımda 208b/08
[=1]

oy- Yontmak, kazmak veya delmek sûretiyle bir şey üzerinde çukur oluşturmak.
o.-up 196a/06, 196a/07
[=2]

oyla- Düşünmek, tefekkür etmek.
o.-saŋ 188a/02
[=1]

oyna- Oynamak, eğlenmek, rahat durmamak.
o.-p 198a/02
o.-p kül- 205b/02, 209b/10
[=3]
o.-ḳılıç oyna- 198a/02
[=1]

oynaḳ Zıplama, şuhluk.
o.+lar 201b/03
o.+lar (bédev oynaḳlar) 198a/04
[=2]

Ö

ögsün- Zayıflamak, gevşemek.
ö.-üp 189a/08, 190b/01, 190b/11
[=3]

ökür- Yaygara koparmak, acı acı ağlamak.
ö.-meŋ 200b/09
[=1]

öl- Yaşamaz olmak, hayatı sona ermek, can vermek.
ö.-er 190b/04, 202a/09
ö.-mesün 189a/10, 189b/01, 189b/03, 189b/05, 189b/07, 189b/09, 189b/11, 190a/02, 190a/04, 190a/06, 190a/08, 190a/10
ö.-mey 195b/04
ö.-mey mü 193b/04, 193b/06
ö.-meyüp 193b/02
ö.-sem 189a/05
ö.-seŋ 188a/07, 188b/03, 196a/02
ö.-tüler 188b/03
ö.-üp ket- 188a/01, 188a/03
[=25]

öldür- Bir canlının hayatına son vermek, ölümüne sebep olmak.
ö.-gil 187b/02
ö.-gin 187b/05
ö.-sem 187b/07
ö.-seŋ 187b/02, 187b/05
ö.-siŋ 187b/07
ö.-üp 206b/06
[=7]

öltür- Bk. **öldür-**
ö.-sün 188b/11
[=1]

ölüg Ölü.
ö.+ler 196a/11
ö.+leri 197a/03
[=2]

ölüm Hayatın tam ve kesin olarak sona ermesi, vefat.
ö. 191a/03, 205a/02

[=2]

örge Oba, göçebe âilelerin konakladığı yer, yurt.

ö.+sini 200b/04

[=1]

ört Ateş, kıvılcım, kor.

ö.+lerini 209a/07

[=1]

ört- Örtmek.

ö.-eydi 190b/11

ö.-megen 192a/02

[=2]

öt- Geçmek.

ö.-ti 205b/08, 206b/03

[=2]

ötker- Geçirmek.

ö.-di 200b/02

[=1]

öz Kendi. İyelik ekleri alarak kişilerin öz varlığını anlatmaya yarayan dönüşlülük zamiri.

ö. 188a/05, 197b/06, 202a/09, 209b/11

ö.+i 192a/02, 192a/05, 199a/11, 208a/09

ö.+ige 190b/02, 197b/02, 200b/05

ö.+igedür 188a/05

ö.+ime 191a/03

ö.+ini 191b/05, 200a/05, 200b/02

ö.+iŋ 187b/09

ö.+iŋni 191b/10

ö.+üm 187b/07, 194b/02, 194b/04, 194b/06, 194b/09, 194b/12, 195a/03, 195a/05, 195a/07, 195a/10, 195a/13, 195a/16, 195b/02, 195b/05, 195b/08, 195b/11, 195b/14, 195b/17, 196a/03, 201a/02, 206a/06, 206a/11

ö.+üŋ 202b/02

[=41]

özge Başka, gayrı.

ö. 188b/08, 189b/02

[=2]

P

pādşāh Far. Taht sahibi, hükümdar.

p. 206a/11

[=1]

pāra (< Far. ***pāre***) Parça.

p. 207b/10

[=1]

pārça (< Far. *pārçe***)** Parçalanmış durumda olan.

p.+pārça 195b/12

[=1]

pay Far. Bir bütünden bir kimseye düşen kısım, hisse.

p.+nı 200a/11

[=1]

pelīd Far. Pis, murdar, alçak kimse.

p. 195a/06

[=1]

penāh Far. Sığınacak yer, melce**.**

p.+i 203b/02

[=1]

perī Far. Peri; çok güzel genç kız veya kadın.

p. 198b/11

p.+(Aġayunus Perī) 202a/03

p.+(Canan Peri) 199a/07, 200a/06, 200b/01
p.+(Gülnār Peri) 202a/03
p.+(Miṣḳāl Peri) 202a/03
p.+ġa (Canan Peri) 200b/06
p.+ni (Gülnār Peri) 209a/06
[=9]

pervā Far. Çekinme, sakınma, korku.
p.+ki 207a/07
[=1]

pest Far. Aşağı, alçak.
p.+ime 208b/04
[=1]

peşimān Pişman.
p. 204a/03
[=1]

peyām Far. Haber.
p.+ını 204b/02
[=1]

peyġamber Far. Tanrı'nın emirlerini insanlara haber veren ve insanları dine çağıran kimse.
p. 188b/07, 203b/05
p.+i 207b/03
[=3]

peymā Sonuna geldiği kelimelere "ölçen, ölçücü" anlamı katarak Farsça usûlüyle birleşik kelimeler yapar.
p. 194a/10
[=1]

peymāne İçki kadehi, özellikle şarap kadehi.
p. 193b/05
[=1]

pīr Far. Ruhani mürşit.
p.+bol- 196b/06
p.+ler 190a/10, 196b/08
p.+leri 190a/06
p.+lerim 209a/01
p.+lerniŋ 208b/11
p.+ni 208b/08
[=7]

pīşvāz Far. Karşılama.
p.+a çıḳ- 202a/04, 210a/05
[=2]

piyāde Far. Yaya savaşan asker.
p. 192a/04, 197b/05
[=2]

pür-derd Dert dolu, çok dert.
p.+ge 187b/01
[=1]

püşt (< Far. *puşt*) Arka, sırt.
p.+penāhi 203b/02
[=1]

R

rabb Ar. Bütün mahlûkātı yetiştiren, kayıran, besleyen, terbiye eden Cenâbıhak, Allah, Tanrı.
r. (rabbe'l-ālemīn) 210a/07
[=1]

raḥīm Âhirette mümin kullarına acıyan, merhamet eden" anlamında esmâ-i hüsnâdandır.
r. 189b/02, 189b/03, 203a/07, 209b/04
r.+dür 189b/02, 202b/04
r.+eyle- 189a/10, 189b/01, 189b/05
r.+raḥmān 188b/10

[=10]

raḥm Merhamet.

r. 188b/08, 188b/10, 203b/10

r.+eyle 189b/11

r.+eyle- 189b/07, 189b/09, 190a/02, 190a/04, 190a/06, 190a/08, 190a/10

r.+ét- 187b/01, 190a/04

r.+ḳıl- 190a/09, 191a/05

[=15]

raḥmān Kâfir-mümin ayırmadan yarattığı bütün varlıklara merhamet eden, nîmet veren anlamında esmâ-i hüsnâdan (Allah'ın en güzel isimlerinden)dır.

r. 202b/04

r.+(raḥīm raḥmān) 188b/10

r.+dur 203a/07

[=3]

raḫt At takımı, süs, örtü.

r.+ıŋ 193a/01

[=1]

ra'slı (< Ar. *re's*) Başlı, başı olan, çıkıntılı bir tepe kısmı bulunan.

r. 199a/10

[=1]

rāst Far. Doğru.

r. 192a/10, 206a/09

r.+ḳıl- 205b/05

[=3]

rasūl Bk. **resūl**

r.+ıġa 188a/01

[=1]

rāżī Ar. Olana boyun eğip rıza gösteren.

r.+bol- 200b/03

[=1]

Refistān ?

R. 201a/02

[=1]

reng Beniz.

r.+i sayāġ 190b/06

[=1]

resūl Peygamber, nebi (özellikle Hz. Muhammed için kullanılır). Krş. **rasūl**

r.+nıŋ 203b/04

r. (resūl-ı muhtar) 189b/03

r. (resūl-ı Muhammed) 189b/05

[=3]

resūlullah Allah'ın elçisi, Hz. Muhammed.

r. 189a/01, 189a/06

[=2]

Reyḥān Kişi adı.

R. 208b/07

[=1]

rīgistān Far. Çöl, kumluk yer.

r.+nı 200a/09

[=1]

rūzgār Devir, zaman.

r.+ım 207b/04

[=1]

Rüstem İran mitolojisinin efsanevi kahramanı. Türk edebiyatında Rüstem-i Zâl, halk ağzında da Zaloğlu Rüstem diye tanınır. Kahramanlık, kuvvet ve yenilmezlik sembolü olarak anılır.

R. 201a/02

R.+dek 202a/06

R.+dek bol- 201b/09

R.+niŋ 195b/07

[=4]

S

sā‘at Ar. Günün yirmi dörtte birine eşit olan altmış dakikalık zaman birimi.

s.+(birer sā‘at) 197a/01

[=1]

sab Dizi, saf, sıra.

s.+dın 198a/08

[=1]

sabıl- Ardı arkası gelmemek, kütle hâlinde yürümek.

s.-ıp 196a/10

[=1]

saç- Saçmak, dağıtmak.

s.-a 194a/10

[=1]

saçıl- Ortalığa dağıtılmak, etrâfa dökülmek.

s.-sun 204b/07

[=1]

ṣadaġa (< Ar. *ṣadaḳa*) Sadaka.

ṣ. 199b/04, 200a/05

ṣ.bol- 188b/04

[=3]

ṣaf Yan yana düzgün bir şekilde sıralanan kimselerin meydana getirdiği dizi, sıra.

ṣ. 198a/04

ṣ.+tut- 203a/02

[=2]

ṣafā Ar. Gönül şenliği, rahat, huzur, kedersizlik.

ṣ. 200b/08

[=1]

Ṣafder Türkmen ilinin hükümdarı. Krş. **Ṣafder Ṣāh**

Ṣ. 200b/01

[=1]

Ṣafder Ṣāh Bk. **Ṣafder**

Ṣ. 199a/05, 200a/06, 200a/11, 200b/05

Ṣ.+bilen 201a/08

Ṣ.+ġa 200b/02

Ṣ.+nıŋ 197b/08, 199a/04

[=8]

saġ Bu tarafta bulunan (yön)

s.+ı 200b/09

[=1]

ṣaḥ Arkadaş, dost.

s.-lar 189b/05

[=1]

ṣaḥrā’ Çöl.

ṣ.+ge 207a/11

[=1]

sal- 1. Göndermek, yollamak.

s.-dılar 203b/08

s.-ġan 200b/07, 200b/08, 200b/10, 201a/01, 201a/03, 201a/05, 201a/07

s.-ıp 197b/07, 205b/09, 209a/07, 208a/11

2. Vermek, düşürmek, koymak.

s.-dı 207a/05

s.-ġan 192b/10

s.-ıp 194a/07, 199b/01, 209b/02

3. Vurmak, şiddetle vurmak.

s.-may 198a/02
4. Koyvermek, serbest bırakmak.
s.-dı 199a/02
5. Adlarla birlikte çeşitli anlamlarda eylemler oluşturur.
s.- (!) 187a/09, 188a/10, 188b/01, 189a/11, 191a/03, 192a/01, 193b/09
s.-ġıl 191a/02
s.-ġın 188b/04
s.-ıŋ 196a/01
s.-ıp 187a/07, 190b/07
[=31]
s.-başıġa sal- 209b/02
s.-başıma sal- 192b/10
s.-ḳırġa sal- 199a/02
s.-ḳıyġaç sal- 199b/01
s.-ḳulaḳ sal- 187a/07, 187a/09, 188a/10, 188b/01, 188b/04, 190b/07, 191a/02, 191a/03, 192a/01, 193b/09, 196a/01
s.-naẓar sal- 189a/11
s.-yolıġa sal- 197b/07
s.-yurtġa sal- 209a/07
[=18]
san But, kalça.
s.+ıġa 198b/05
[=1]
sana- Saymak.
s.-p 198b/09
[=1]
sanç- Saplamak, batırmak.
s.-ıp 210a/01
[=1]
Sāra Hz. İbrahim'in eşlerinden biri.
s. 203b/09
[=1]
sat- (Bir şeyi) Bir bedel karşılığında başkasına devretmek.
s.-ıp 201b/07
[=1]
satıl- Bir bedel karşılığında başkasına devredilmek.
s.-ıp 196a/11
[=1]
savaş Cenk, harp, muharebe.
s.+ı 195b/07
[=1]
ṣavlet Ar. Şiddetli hücum, saldırma.
s.+bilen 194a/01
s.+i 191b/08, 201b/09, 202a/06
s.+i birle 191b/04
s.+ni 191b/06
[=6]
savut Altın zırh, cebe.
s. 196a/08
s.+lar 196b/01
[=2]
say Nehir, ırmak, nehir yatağı.
s.+dadur 187b/03
s.+nıŋ 197a/02
[=2]
sayaġ Tek başına dolaşan, serseri, gezgin.
s.+ım (reng-i sayaġ) 190b/06
[=1]
sebīl Ar. Yol, tarik.
s.+ḳal- 187a/08
[=1]

sekiz Yediden sonra, dokuzdan önce gelen sayının adı.
s.+(on sekiz) 200a/10
[=1]

seksen Yetmiş dokuzdan sonra, seksen birden önce gelen sayının adı.
s. 200b/03
[=1]

selāmet Ruh ve beden yönünden sağlıklı olma, esenlik.
s. 200a/08
[=1]

semā-dār Sema tutan, dönen.
s. 205b/09
[=1]

semāvāt Gökler, gök katları.
s. 202b/11, 204a/05
[=2]

sen Teklik ikinci şahıs zamiri. Krş. **sén**
s. 202b/02, 206a/07
s.+de 209b/09
s.+dek 189a/09
s.+dey 206a/05
s.+din 189b/02
s.+i 188b/11, 203b/06
s.+iŋ 189b/11, 190b/08, 190b/11, 191a/07, 191a/09, 192a/01, 192a/07, 192b/10, 193a/03, 193a/07, 202b/08, 206a/05
s.+ki 192b/07, 192b/09, 192b/11, 193a/02, 193a/04, 193a/06, 193a/08, 193a/10
s.+saŋa 187b/10, 188a/10, 192a/08, 202b/04, 204a/05, 206a/11
[=34]

ṣenā Ar. Övme, övüş, medih.
ṣ.+lar 203a/07
[=1]

ser Far. Baş, kafa.
s.+ini 209a/05
[=1]

Serdār Kumandan, başkumandan.
S.+(Aḥmed Serdār) 204a/07, 204a/10
s.+bol- 197b/10
S.+nıŋ (Aḥmed Serdār) 204b/02, 206b/04
[=5]

ser-gerdān Başı dönen, ne yapacağını bilmeyen, şaşırmış, sersemlemiş bir durumda olan (kimse), şaşkın, perîşan.
s. 204a/03
[=1]

sergerde Far. Bir topluluğun başı, baş, başkan.
s.+leri 197a/05
[=1]

server Far. Bir topluluğun en ileri geleni, başkan, reis.
s. 203b/04
[=1]

ṣevāb İyi ve güzel davranışlar karşılığında Allah tarafından verilen mükâfat.
s.+dur 204b/01
[=1]

sevdā Ar. Kuvvetli sevgi, aşk, muhabbet.
s.+ġa 194a/03

s.+ge 207a/04
s.+lar 191a/01
[=3]
sevdāger Far. Tüccar.
s.+niŋ 187b/03
[=1]
seyl Ar. Sel.
s.+bol- 196b/05
s.+ge 195b/09
[=2]
sezā Yaraşır, uygun, lâyık.
s.+sını 209b/02
[=1]
ségre- Koşturmak, sıçramak.
s.-süŋler 201a/04
[=1]
sén Bk. **sen**
s. 187b/10, 188a/01, 189b/06, 190b/09, 192b/10, 207a/10
s.+dék 188a/03
s.+i 190b/08, 193a/01
s.+iŋ 189b/01
s.+sin 191b/07
[=11]
sı- Gagalamak, parçalamak. (?)
s.-masun 190b/08
[=1]
şıḫḥat Ar. Sağlık, esenlik, afiyet.
ş. 200a/08
[=1]
sırġa- Hastalanmak. Krş. **sırġay-**
s.-ytur mén 193a/07
[=1]
sırġay- Bk. **sırġa-**
s.- ġandı 191a/07
[=1]
sır Bilinmesi, duyulması, açığa vurulması istenmeyen, gizli tutulan şey.
s.+ımnı (sırrımnı) 188b/01
s.+ını (sırrını) 209a/05
[=2]
siŋil Küçük kız kardeş, hemşire.
s.+ısıġa (siŋlisıġa) 190b/05
s.+isi (siŋlisi) 188a/06, 191b/01, 197b/03
s.+isige (siŋlisige) 190b/02
s.+isiniŋ (siŋlisiniŋ) 189a/02
[=6]
sipāhī Süvâri asker.
s.+niŋ 189b/09
[=1]
sitem Far. Eziyet, cefa, zulüm, haksızlık.
s. (cebr sitem ḳıl-) 207a/08
[=1]
siyāh Far. En koyu renk, kömür rengi, kara.
s. 206a/09, 207b/05
s.+(ar siyāh) 187a/06
[=3]
siyāset Bu konuda tâkip edilen yol, yöntem.
s.+i 201b/10
s.+ḳıl- 190b/03
[=2]
siz Çokluk ikinci şahıs zamiri.
s.+ge 204a/08
s.+ler 194a/06
[=2]

Sogd İran menşeli kavim.
S.+éli 198b/02
S.+şeherige 199a/03
[=2]
sol Bu tarafta bulunan yön.
s.+ıdın 200b/09
[=1]
sol- Diriliğini, tazeliğini yitirmek.
s.-adur 190b/06
s.-masun 189a/09
s.-may mu 193b/05
[=3]
soŋ Sonra. Krş. **soŋra**
s. 192a/10, 200b/06, 202a/09, 205b/03
[=4]
soŋra Bk. **soŋ**
s. 188b/11
[=1]
sor- Birine soru yönelterek herhangi bir konuda bilgi istemek, sual etmek. Krş. **sora-**
s.-may 203b/10
s.-sam 206a/01
[=2]
sora- Bk. **sor-**
s.-dı 204a/08
s.-p 191b/10
[=2]
soruş- Karşılıklı soru sormak, soruşmak.
s.-up 210a/05
[=1]
soy Aynı ırktan, aynı kandan gelen geçmiş ve yaşayan nesiller topluluğu, kuşak.
s.+uŋ 193b/01
[=1]
soy- Deri yüzmek, kesmek.
s.-up 196a/06
[=1]
sökül- Sökülmek, ayrılmak.
s.-sün 195b/03
[=1]
sötül- Sökülmek.
s.-üp 196b/01
[=1]
söyle- Söylemek, demek.
s.-gen 192b/08
[=1]
s.-söz söyle- 192b/08
[=1]
söz Ağızdan çıkan, bir veya daha çok heceden meydana gelen kelime veya kelime dizisi.
s. 196a/01, 204b/03, 206b/10
s.+ay- 187a/05, 188a/08, 189a/08, 190b/05, 191b/06, 192b/05, 193b/02, 194a/07, 197b/08, 199b/02, 200b/06, 201a/09, 202b/01, 204b/06, 205b/11, 206b/07, 207b/01, 208a/04
s.+degiler 193a/09
s.+ge 205a/06
s.+ige 202a/06, 206b/02
s.+im 191a/03
s.+ime 187a/09, 188b/04, 191a/02, 192a/01
s.+in 191b/10, 198b/01, 208b/06
s.+ini 204a/09, 205b/10

s.+iŋ 187a/11, 193a/07
s.+iŋe 191a/09
s.+ler 205a/04
s.+lerimni 193b/09
s.+lerin 204b/03
s.+lerin ayt- 209b/10
s.+lerini 190a/11, 191b/01, 200a/06, 205b/03
s.+lerni 187a/04, 188a/04, 189a/01, 191a/11, 192a/10, 193a/11, 194a/05, 204a/07
s.+lerni ayt- 196a/04
s.+ni 198b/07, 202a/08
s.+ni ayt- 197b/09
s.+söyle- 192b/08
s.+üm 187a/08, 188a/10, 206a/11
s.+ümni 187a/07, 206a/09
s.+üŋ 199b/09
[=65]

sözle- Söylemek, demek.
s.-yür 191b/10
[=1]

su Hidrojen ve oksijenden meydana gelmiş renksiz, kokusuz, tatsız sıvı madde, âb, mâ.
s. 197a/02
s.+lar 200b/10
[=2]

sulṭān Ar. Hükümdar, padişah.
s. 210a/06
s.+(Köroġlı Sulṭān) 191a/11, 196a/04, 197a/07, 199b/02, 200a/08, 200b/02, 200b/05, 202a/04, 204b/04, 204b/05, 205b/03, 205b/04, 209b/11
s.+bilen(Köroġlı Sulṭān) 199a/04
s.+birle (Köroġlı Sulṭān) 189a/02, 190a/11
s.+dın (Köroġlı Sulṭān) 208a/03
s.+ġa(Köroġlı Sulṭān) 197b/05
s.+ġa (Köroġlı Sulṭān) 197b/02, 204a/10, 206b/06
s.+ı 208a/09
s.+ım 200a/01, 207b/09
s.+ıŋ (Köroġlı Sulṭān) 200a/07, 208a/04
s.+nı (Köroġlı Sulṭān) 191b/03
s.+nıŋ (Köroġlı Sulṭān) 200a/06
[=29]

ṣun‘ Ar. Yapma, meydana getirme.
ṣ.+ uŋ dek 203a/03
[=1]

sur Mağrurca ve hasmane bakmak.
s.+larıġa 190b/03
[=1]

surnay Zurna.
s. 200b/04
s.+(kernay surnay) 197a/08
[=2]

susa- Su içme gereksinimi duymak.
s.-ġanlar 205a/11
[=1]

susız Yağış almayan, yağmursuz, kurak.
s. 198a/09, 198b/01, 198b/04
[=3]

susızlıḳ Susuz olma durumu.
s.+dın 198a/10

[=1]

sutūn Far. Câmi, saray, konak vb. yapılarda mermer, taş, ağaç, mâden veya çimentodan yapılan ve üst kısmında sütun başlığı denilen çıkıntılı bir bölüm bulunan silindir şeklinde, dikine konmuş, kāideli yâhut kāidesiz destek, kolon.

s.+ı 203a/11

[=1]

sür- İçinde bulunup yaşamak, geçirmek.

s.-düm 208b/01

s.-gey 191b/10

s.- üŋler 200b/08

[=3]

sürt- Bir şeyi bastırarak diğer bir şeyin üzerinden geçirmek.

s.-üp 191b/01, 200a/07, 202a/04

[=3]

süy- Sevmek.

s.-üp 202a/07

[=1]

süyen- Dayanmak.

s.-ür érdiler 190b/01

[=1]

süyün- Dayanmak.

s.-üp 193b/04

[=1]

süzdür- Süzgün bakışlarla baygın baygın bakmak.

s.-üp 200a/10

[=1]

Ş

şād Far. Sevinçli, memnun, mesrur.

ş.+ḫurrem bol- 210a/04

ş.+vur- 199a/08

[=2]

şāh Far. Padişah, hükümdar.

ş. 201a/04

ş.+(Ḫāldār Şāh) 205b/05

ş.+(Ḫūnkār Şāh) 188a/02, 188a/03, 193a/11, 197b/01, 209b/08, 187a/07, 187b/06, 188a/04, 190b/02, 197a/05, 197a/10, 197b/04

ş.+(Ḫūnkār Şāh) 188a/01

ş.+(Ṣafder Şāh) 199a/05, 200a/06, 200a/11, 200b/05

ş.+bilen (Ṣafder Şāh) 201a/08

ş.+ġa (Ṣafder Şāh) 200b/02

ş.+Ḫūnkār 188a/02, 190a/05, 192b/07

ş.+ı (Ḫūnkār) 187b/02

ş.+ım (Ḫūnkār) 187a/09

ş.+ḳa (Ḫūnkār Şāh) 187a/05

ş.+lar 192a/04

ş.+lardan 189b/09

ş.+lıḳ 197a/05

ş.+nı (Ḫūnkār Şāh) 194a/06, 197a/04, 209b/05

ş.+nıŋ 200b/02

ş.+nıŋ (Ḫūnkār Şāh) 197a/07

ş.+nıŋ (Ṣafder Şāh) 197b/08, 199a/04

[=37]

şār Engelsiz, duraklamadan, hızlı akıntı.

ş. 201b/03

ş.+ıŋ 192b/11

[=2]

şarāb (< Ar. *şerāb*) İçki, mey.

ş.+ın 207b/06
[=1]
şarkır- Parlamak, parıldamak.
ş.-aydı 198a/05
[=1]
şaş- Şaşırmak, hayret etmek.
ş.-ıp 201b/01
ş.-sun 195b/15
[=2]
şāyed Şart bildirir, eğer.
ş. 187b/07
[=1]
şeb-gīr Far. Gece vakti olan.
ş.+tart- Geceyi uykusuz geçirmek. 198a/01, 198a/11, 201a/11, 201b/05, 201b/08
ş.+ur- 198b/10
[=6]
şeher Bk. **şehr**
ş.+ige 197b/06, 197b/08
ş.+ige (Soġd şeheri) 199a/03
ş.+niŋ 199a/01
[=4]
şehīd Ar. Vatan, millet, kutsal bir amaç ve görev uğrunda ölen kimse.
ş. 202b/06
[=1]
şehlā Far. Kusur değil güzellik sayılabilecek şekilde şaşı, hafif şaşı.
ş. köz 193b/09
[=1]
şehr Far. Şehir, kent. Krş. **şeher**
ş.+iŋ 195a/01
[=1]
şeker Tatlı.
ş. 191a/09
ş.+dek 202a/06
[=2]
şerm-sār Far. Utangaç, mahçup.
ş. 204a/01
[=1]
şevket Büyüklük, ululuk, heybet, haşmet.
ş.+i 191b/07
ş.+ini 197a/05
[=2]
şımāl Kuzey yıldızı.
ş. 198a/05
[=1]
şırılda- Şarıldamak.
ş.-ydur 198a/03
[=1]
şırla- (Bayrak için) Rüzgar etkisiyle dalgalanmak.
ş.-p 194b/08, 196b/10
[=2]
şışrat- Sıçratmak.
ş.-ıŋlar 205b/02
[=1]
şīr Far. Aslan.
ş.+dey 194b/07
ş.+ge 195b/10
ş.+imizden 201a/07
ş.+ler 198b/02, 201a/11
[=5]
şīrīn 1. Far. Tatlı.
ş. 199b/07, 200a/01, 200b/06, 200b/07, 206a/02
2. ‘Avaż Hân’ın eşi

ş.(Şīrīn ḳız) 199a/07, 200b/01

[=7]

şu Zamir.

ş. 191a/08

ş.+şunday 191a/04

[=2]

şul 1. Sıfat.

ş. 189a/07, 203b/03

ş.+devrān 202b/11

ş.+maḥalda 188a/06, 189a/04, 196b/04, 197a/04, 199a/05, 199a/07

ş.+ṭarīḳada 197a/01

[=10]

2. Zamir.

ş.+dur 191b/05

[=1]

şunḳar Doğan cinsinden yırtıcı ve avcı bir kuş, ak doğan, sungur.

ş. 192a/04, 205a/01

[=2]

şükr Ar. Verdiği nîmetler için Allah'a karşı duyulan minneti dile getirme. Krş. **şükür**

ş. 199b/03

[=1]

şükür Bk. **şükr**

ş. 204b/09, 205a/01, 205a/05

ş.+siyār ḳıl- 202a/07

[=4]

T

tabaḳla- (Mücevher için) Kaplamak.

t.-p 205b/06

[=1]

ṭabıl Bk. **dabıl**

ṭ.+nı (ṭılla ṭabıl) 196a/04

[=1]

tabıl- Bulunmak.

t.-ıp 196a/10

[=1]

taġ Dağ. Krş. **tav**

t. 198a/07, 206a/03

t.+dın 201b/02

t.+larıŋ 195b/06

t.+nı 198b/03

[=5]

taḫt Hükümdarların üzerine oturdukları koltuk.

t.+ıŋ (ṭılla taḫt) 193a/02

t.+nıŋ 208b/05

[=2]

t.+(behişt-i tahte'l enhār) 203a/04

[=1]

tak- Takmak, asmak.

t.-ıp 199b/02

[=1]

ṭāḳat Ar. Bir şeyi yapabilmek için gereken güç, kuvvet, derman.

t.+ḳıl- 192a/10

[=1]

ṭaleb Ar. İstek, dilek.

t.+ḳıl- 201a/01

[=1]

tamaġ Damak.

t.+ıdın 202a/07

[=1]

tanı- Tanımak.

t.-p 199a/05

[=1]

taŋla Sabahleyin, sabah vakti; yarın, ertesi gün.

t. 188b/07, 188b/09

[=2]

tap- Bulmak, ele geçirmek.

t.-ġanıŋ 192b/07

t.-tı 205b/01

[=2]

tapıl- Bulunmak.

t.-dı 193b/07, 193b/07

[=2]

tapla- Sahip olmak, bulmak.

t.-r 205a/10

[=1]

tapşur- Buluşturmak.

t.-up (210/03)

[=1]

tar mec. Zor.

t.+bol- 196b/07, 196b/08

[=2]

ṭarīḳa (< Ar. *ṭarīḳ*) Yol, usul, tarz, şekil.

t.+da (şul ṭarīḳada) 197a/01

[=1]

tart- Çekmek, sürüklemek.

t.-(!) 188a/04

t.-adı 201b/04

t.-ġanın 190b/03

t.-ıp 198a/01, 198a/06, 201a/11, 201b/05, 201b/08

t.-maḳ 188a/05

t.-tı 198a/11

[=10]

t.-şeb-gīr tart- 198a/01, 198a/11, 201a/11, 201b/05, 201b/08

[=5]

tartuġ Hediye.

t.+ın 200b/04

t.+ını 200b/02

[=2]

taşadduḳ Ar. Sadaka olarak verme, verilme.

t. 190a/02

[=1]

taş Yeryüzünün sertleşmiş ve katılaşmış tabakalarında bulunan, içindeki mâden, tuz ve oksitlere göre değişik renkte ve değişik birleşimdeki çok sert cisim.

t.+ı 195b/06

t.+ıdek bol- 197a/03

t.+ın 198a/07

t.+ına 198b/03

t.+larnı 201a/11

t.+nı 201b/08

[=6]

taş- Artık kendini tutamamak, kabına sığamayıp coşmak.

t.-sun 195b/15

t.-up 196b/09

[=2]

taşla- Atmak, savurmak.

t.-p 193b/01

[=1]

taşlı Üzerinde veya içinde taş bulunan.

t.+(merver taşlı) 199a/10

[=1]

tav Bk. **taġ**

t. 201b/08

[=1]

tāze Far. İlk durumunu koruyan, bozulmamış ve solmamış olan.

t. 189a/09, 192b/08, 193b/05

t.+bol- 207a/02

[=4]

Te‘ālā Ar. "Şanı yüce olsun" anlamında olup Allah, Hak, Hüda, Tanrı kelimelerinden sonra kullanılır.

T.+ġa 202a/07

T.+ġa (Ḫudā-yı Te‘ālā) 202a/11

[=2]

Teke Marv, Ahal, Kızıl Rıbat, Ersarı, Sarık ve Yomutlarla birlikte Horasan Salurlarını oluşturan Türkmen kavimlerinden biri.

T.+Yomud élatı 210a/02

[=1]

temāşā Far. Bakıp seyretme, izleme.

t.+ḳıl- 194a/02, 194a/04, 204b/08

t.+lar (toy temāşālar ḳıl-) 197a/08

t.+sın 196b/03

[=5]

ten Vücut, beden.

t. 189b/10, 196a/08

t.+de 196a/08

[=3]

teng Denk. Krş. **téng**

t.+ḳıl- 209a/05

[=1]

ter Far. Taze.

t. 189a/09, 206b/11

[=2]

ter- Toplamak, dermek, bir araya getirmek, devşirmek.

t.-ip 209b/06

t.-mek 196b/03

[=2]

teref Taraf.

t.+ge 189a/07

[=1]

teril- Derlenmek, toplanmak.

t.-ip 199a/09

[=1]

terlü- Utanmak, sıkılmak, sıkıntı içinde olmak.

t.-yüp 196b/07

[=1]

tég- Değmek, dokunmak.

t.-se 198a/05

[=1]

télmür- İmrenmek, intizarla ve imrenerek bakmak.

t.-gegeni 191b/04

t.-ip 189a/08

t.-üp 207a/06

[=3]

téng Bk. **teng**

t.+bol- 200b/03

[=1]

téve Geviş getiren memelilerden, boynu uzun, sırtında bir veya iki hörgücü olan, yük taşımakta kullanılan hayvan.

t. 200b/03, 205b/07, 207a/10

t.+lerge 208a/02

[=4]

tıḳ- Sokmak.

t.-tı 197a/05

[=1]

ṭılla Altın, zer.

t. 194a/10, 200b/11

t.+çıġa 198b/03

t.+dabıl 193b/02, 193b/08, 194a/05

t.+dar 193a/04

t.+dın 208b/05

t.+ḳalḳan 194b/03

t.+tabıl 196a/04

t.+taḫt 193a/02

t.+yaraġ 198a/05

[=12]

ṭılla-taḫt Altın taht.

t.+ıŋ 193a/02

[=1]

ṭılla çıġa Altın taç.

t.+lar 198b/03

[=1]

ṭılla dabıl Altın davul.

t.+nı 193b/02, 193b/08

t.+nı ḳaḳıt- 194a/05

[=3]

ṭılla dār Altın ev, yer.

t.+ıŋ 193a/04

[=1]

ṭılla ḳalḳan Altın kalkan, korunmalık.

t.+ları 194b/03

[=1]

ṭılla tabıl Altın davul.

t.+nı 196a/04

[=1]

ṭılla yaraġ Altın silah.

t.+lar 198a/05

[=1]

tın- Dinlenmek, tevakkuf etmek, rahat etmek.

t.-may 197a/01, 198b/01, 201b/02, 202a/02

[=4]

tıŋla- Dinlemek, işitmek için kulak vermek.

t.- (!) 187a/07

[=1]

tıŋlı Canlı.

t. 209a/03

[=1]

til Dil.

t.+ige 194a/07

t.+im 205a/02

t.+imde 203a/07

t.+iŋ 192b/08

t.+iŋdin 206a/02

[=5]

tile- Dilemek, istemek.

t.- (!) 190a/09

t.-din 198b/07

t.-p 189a/07, 190a/01, 190b/04

t.-r mén 202b/10

[=6]

t.-meded tile- 189a/07, 190a/01

[=2]

tin- Dinmek.

t.-di 195a/14

[=1]

ṭınāb İp, bağ, çadır ipi, urgan.

ṭ.+ın 201b/04

[=1]

tirig Canlı, diri.

t.+ler 196a/06

[=1]

titre- Hızlı hızlı hareketlerle sürekli kımıldamak.

t.-r 203a/11, 204a/05

[=2]

tiz Bacakta uylukla baldırın birleştiği oynak kısım, diz.

t.+iŋde 205b/02

[=1]

tof Top.

t.+lar 198a/06

[=1]

tofraḳ Toprak.

t.+larını 200a/07

[=1]

toḳuz Dokuz, sekizden sonra, ondan önce gelen sayının adı.

t. 191b/11, 192a/07, 200b/04, 205b/07, 205b/07, 205b/07

[=6]

tol- I (Boş bir şey veya yer) İçine giren bir şeyle dolu hâle gelmek, boş olmaktan çıkmak.

t.-may mu 193b/05

[=1]

II mec. (Bir duygu insanın içini, gönlünü) Kaplamak, sarmak.

t.-a 204b/11

t.-up 197a/11

[=2]

t.-muḥabbet tol- 197a/11

[=1]

tolġan- Dolanmak, dolaşmak.

t.-ıp 190b/01

[=1]

ton Elbise, giysi.

t.+lar 197b/11

[=1]

top Yığın.

t. 201b/06

t.+top bol- 195a/11

[=2]

toy Ziyafet, toplu yemek, şölen.

t. 205b/04

t.+ḳıl- 200a/08, 200a/11, 205b/06

t.+temāşālar ḳıl- 197a/08

[=5]

toy- Doymak.

t.-up 196a/06, 202a/06

[=2]

tök- Dökmek, (göz yaşı) akıtmak.

t.-er 189b/08

t.+erekden 199a/02

t.-me 190b/09

t.-tüm 194a/03

t.-üp 195b/01, 196a/02, 209a/09

[=7]

t.-ḳan tök- 195b/01, 196a/02

[=2]

tökül- Akıtılmak, dökülmek.

t.-üp 199b/07

[=1]

töpe Bir şeyin en yüksek kısmı, en üstteki bölümü, uç kısmı.

t. 191a/09
[=1]
tört Üçten sonra gelen sayının adı.
t. 193b/09
t.+tört 191a/07
[=2]
törtülençi Dördüncü.
t. 203a/09
[=1]
töş Göğüs, sîne.
t.+imde 191a/01
[=1]
töşli Etli.
t. 199a
[=1]
tuġ Hükümdarlara verilen şan ve şöhret alameti.
t.+baydaġ 194b/08, 196b/10, 201b/03
t.+lar 198a/03
[=4]
tuġ- Doğmak, dünyaya gelmek. Krş. **tuḳ-**
t.-dım 208a/06
[=1]
tuḳ- Bk. **tuġ-**
t.-ġanımız Öz kardeş. 205a/05
[=1]
tuman Sis veya tozların havada meydana getirdiği bulanıklık, sis, pus.
t. 195a/08
[=1]
tur- 1. Hareketsiz kalmak.
t.-ġanını 191b/04
t.-ġanlar 196b/01
t.-up 187a/05, 205b/10, 207a/10
2. Ayakta durmak, ayakta kalmak.
t.-a mu sén 193b/04, 193b/08
t.-ġanımdı 191a/08
3. Bir yerde olmak, bir yerde bulunmak.
t.-ġan 192b/11, 193a/04
t.-sun 208a/03
t.-up 190b/09
t.-ur 191a/01
4. İsimleri yüklem yapar.
t.-ur 188a/09
5. Süreklilik işlevinde tasvirî ve yarı tasvirî fiiller yapar.
t.-ġan 190b/05
t.-ıp turar érdi 205b/10
t.-ıp turdı 202a/05
t.-ıp turġan 191b/03
t.-p turġan 191b/09
t.-p turġanda 191a/06
[=20]
t.-ḳaytıp tur- 191b/03
t-ḳılıp tur- 202a/05
t.-yıġlap tur- 190b/05, 191a/06, 191b/09
[=3]
turġan (?)
t. 199a/11
[=1]
tut- 1. Elle kavramak, elde bulundurmak, eline almak.
t.- (!) 190a/06, 195a/04
t.-ġansın 188b/02
2. Doldurmak,etrafını kaplamak.
t.-an 203a/02

3. Mîdeye bulantı, başa ağırlık vermek, hasta etmek.

t.-tı 198a/10

4. (Bir yeri) Bir maksatla ayırmak veya ayırtmak, kendine tahsis etmek, ettirmek.

t.-up 201b/10

[=6]

t.-ḳolın tut- 190a/06

t.-şaf tut- 203a/02

t.-yurt tut- 201b/10

[=3]

ṭūṭī İşittiği sesleri taklit eden, bâzı kelimeleri söyleyebilen papağan türünden bir kuş, dudu, dudu kuşu.

ṭ. 199a/11

[=1]

tutul- Ele geçirilmek, yakalanmak.

t.-up 196b/02

[=1]

tuz Suda eriyen, kokusuz, dili yakan bir tada sâhip, yiyecekleri korumada ve tatlandırmada kullanılan billûrsu madde.

t. 188b/02

[=1]

tuzla- Üstüne tuz ekmek veya tuza yatırmak.

t.-ydur 192a/07

[=1]

tuzlama Bir çeşit yemek.

t.+ye- 187a/10

[=1]

tüb Bir yerin bulunulan yere göre en uzak olan, en geride kalan kısmı, dip.

t.+inde 189a/04, 193b/03

[=2]

tüket- Kullanarak bitirmek, hepsini harcamak.

t.-tim 188a/11

[=1]

tümen Herhangi bir şeyin çok olanı.

t. 190a/01

[=1]

tün Gece.

t. 207a/08

t.+(kün tün) Gündüz gece. 201b/08

t.+kün 201b/02

t.+ler 197b/11

[=4]

Türkmen Oğuz Türklerinin bir kolu ve bu koldan olan kimse.

t. 194a/07

t.+lerge 208b/03

t.+niŋ éli 208a/11

[=3]

türli Çeşitli.

t. 190b/06

[=1]

tüş Uyurken zihinde beliren hayaller ve düşünceler, rüyâ.

t.+iġa 207a/08, 207a/09

[=2]

tüş- 1. Yansımak, vurmak, aksetmek.

t.-er 193a/05, 193a/09

t.-ti 187b/04

t.-üptür 188b/06

2. Payına isâbet etmek.

t.+ge 190a/03

t.-sün 201a/02

t.-üpdür 190a/01

3. (Kendi ağırlığının etkisiyle) Bulunduğu yerden ayrılıp yukarıdan aşağıya doğru inmek, sukut etmek.

t.-ti 205a/01

4. Rastlamak, tesâdüf etmek.

t.-tiler 199a/05

5. (Zorlayıcı bir sebeple) Başını alıp gitmeye koyulmak, kendini –e atmak.

t.-üp 201a/09

6. (Bir şey bir yerde) Var olmaya, varlığını göstermeye başlamak, belirmek, peydâ olmak.

t.-üp 201b/11

[=11]

t.-ġam tüş- 187b/04

t.-yüzige tüş- 188b/06

[=2]

tüşli Rüyâsı olan.

t. 199a/10

[=1]

tüşür- İndirmek, düşürmek.

t.-üp 210a/03

[=1]

tüzet- Düzeltmek, tamir etmek.

t.-ip 197a/10

[=1]

U

u I. (Sıfat) O.

u. 188b/09

[=1]

II. (Zamir) O.

u. 191a/10, 191b/09, 192b/04, 191b/12, 192a/03, 192a/06, 192a/09

[=7]

III. Far. “Ve” bağlacının nazımda sessiz harfle biten Arapça ve Farsça kelimelerden sonraki okunuşu.

u. 189b/06, 202b/09

[=2]

uç- Havada yol almak, havada gitmek.

u.-ġan 205a/01, 205a/03

[=2]

ul I. (Sıfat) O.

u. . 201a/01, 203b/08, 203b/08, 204a/04, 204b/09, 208a/05, 208b/10

[=8]

II. (Zamir) O.

u. 188b/11

u.+anda Orada; o zaman. 188a/05, 190b/03, 191a/11, 192b/03, 192b/03, 193b/01, 193b/01, 196a/05, 199a/06, 199b/02, 200b/02, 204a/07, 204a/08, 204a/10, 204b/02, 205b/04, 205b/06

u.+andın Ondan. 190b/01, 191a/11, 207a/08

u.+anı Onu. 203a/05

u.+anıŋ Onun. 190a/03, 190a/07

u.+alar Onlar. 189a/05, 207a/02

u.+alarġa Onlara. 197a/07

[=27]

ulaş- Belli bir yere varmak, belli bir kimse veya şeye erişmek, vâsıl olmak.

u.-tım 207a/04

[=1]

uluġ Ulu, yüce.

u. 190a/06, 207b/07

[=2]

Umar Hz. Ömer.

U. 203b/04

[=1]

ummān (<Ar. *ʻummān*) Çok büyük engin deniz, okyanus.

u.+nıŋ 203a/01

[=1]

ʻumr Yaşama veya var olma süresi, bir şeyin yaşadığı müddet, hayat.

ʻu. 206b/08, 207a/06

ʻu.+um 206a/07

[=3]

ur- I. Vurmak.

u.-maḳ 196b/02

u.-up 194a/05, 198b/05, 205a/03

[=4]

II. İsimlerle birlikte birleşik fiil yapan yardımcı fiil.

u.-up 187a/10, 194a/05, 198a/09, 198b/04, 198b/05, 198b/06, 198b/10, 205a/03

[=8]

u.-araz ur- 187a/10

u.-cevelān ur- 198a/09

u.-ḫazān ur- 205a/03

u.-ḳamçı ur- 194a/05

u.-ḳamçılar ur- 198b/05

u.-lerzān ur- 198b/04, 198b/06

u.-şeb-gīr ur- 198b/10

[=8]

ursaŋçı Vurucu. (?)

u. 193b/02, 193b/08

[=2]

uruş Vuruşma, cenk.

u.+ın 194a/02, 194a/04

u.+ḳıl- 195a/12, 197a/02

u.+lar 196a/10

u.+nı 196b/03

[=6]

ʻUṯmān Dört Büyük Halife'den üçüncüsü, İslam peygamberi Muhammed'in cennetle müjdelenmiş sahabelerinden birisidir.

ʻU. 203b/04

[=1]

usta Sanat veya zanaat öğreten kimse.

u. 195a/12

[=1]

ustād Far. Herhangi bir ilimde veya sanat alanında bilgi ve söz sâhibi olan, üstün bir yeri, tam vukūfu bulunan kimse.

u.+ım 207b/08

[=1]

uy- Uymak, takip etmek, izlemek.

u.-genleri 196b/09

[=1]

uyaḳ Utanma.

u.+larıŋ 193a/05

[=1]

uyal- Utanmak.

u.-ıp 196b/07

[=1]

uydur- İtaat ettirmek, uymasını sağlamak.

u.-up 200a/10

[=1]

uyḳu Organizmanın, dinlenip toparlanabilmesini sağlamak üzere vücuttan ve dış dünyâdan gelen uyarıları fizyolojik ve geçici olarak idrak edememesi durumu.

u. 201b/05

[=1]

uzaḳ Arada çok mesafe bulunan, uzun sürede gidilebilen, ırak.

u. 201a/09

u.+larıġa 198a/09

[=2]

uzat- Göndermek.

u.-ıp 197b/05

u.-tı 205b/08

[=2]

Ü

üç İkiden sonra, dörtten önce gelen sayının adı.

ü. 197b/05, 200b/04, 207a/10

ü.+(igirmi üç) 202a/02

[=4]

üçün İçin, sebebiyle, -den ötürü, -den dolayı.

ü. 191a/07, 192a/01, 207a/11

[=3]

‘**ümerā (**< Ar. *umerā’*) Emirler, beyler.

ü. 202a/03

[=1]

ümīd Far. Ümit, umut.

ü. 204a/01

[=1]

ümmet (< Ar. ***ummet***) Bir peygambere iman edenlerin, onun getirdiklerine inanıp tabi olanların meydana getirdiği topluluk.

ü.+ī 203b/02, 203b/02

ü.+im 188b/07

ü.+ine 204b/09

ü.+lerini 203b/02

[=5]

ürle- Havlamak.

ü.-p 196b/11

[=1]

üst I. Bir şeyin yukarı, göğe doğru olan kısmı.

ü. 199b/11

ü.+inde 191b/02, 194a/06

ü.+ine 208b/05

[=4]

II. Vücut gövde beden.

ü.+iġa 196a/05

ü.+ige 194a/09, 194b/01, 194b/02, 194b/04, 194b/05, 194b/06, 194b/08, 194b/09, 194b/11, 194b/12, 195a/02, 195a/03,

195a/05, 195a/06, 195a/07, 195a/09, 195a/10, 195a/12, 195a/13, 195a/15, 195a/16, 195b/01, 195b/01, 195b/02, 195b/04, 195b/05, 195b/07, 195b/08, 195b/10, 195b/11, 195b/13, 195b/14, 195b/16, 195b/17, 196a/02, 196a/03, 205b/06

[=38]

üy Ev.

ü. 199b/01

ü.+din 199a/08

ü.+ge 208a/03

[=3]

üzengü Eyerin iki yanında asılı bulunan ve hayvana binildiğinde ayakların basılmasına yarayan, altı düz demir halka.

ü.+siġa 202a/04

ü.+sige 197a/04

[=2]

V

Va‘de Söz verme, taahhüt, ahit.

v.+mge 205b/03

[=1]

vāḳı‘a Olan, vukū bulan, ortaya çıkan her türlü durum, hâdise, olay.

v.+ları 206b/04

v.+ların 199a/06

[=2]

vaḳit Bk. **vaḳt**

v.+de 204b/05

[=1]

vaḳt Ar. Zaman. Krş. **vaḳit**

v.+dın 210a/01

v.+lıḳ 210a/06

[=2]

var- Acımadan, çekinmeden yapmak.

v.-ıŋ 195b/01

[=1]

vāy Şaşkınlık, kızgınlık, şikâyet, esef, telâş, acı, sevgi vb. çeşitli duygularda anlamı kuvvetlendirir.

v. 191b/12, 192a/03, 192a/08

[=3]

ve Ar. İki kelime, cümle ve öbeği birbirine bağlar, ile.

v. 189a/06, 190b/02, 190b/02, 191b/01, 191b/02, 191b/03, 191b/04, 191b/05, 193a/11, 194a/06, 194a/10, 196b/08, 196b/08, 197a/03, 197a/04, 197a/05, 197a/07, 197a/08, 197a/09, 197a/10, 197a/10, 197a/10, 197a/11, 197a/11, 197b/02, 197b/03, 197b/03, 197b/03, 197b/03, 197b/04, 197b/04, 197b/05, 197b/06, 197b/07, 197b/07, 197b/07, 200a/08, 201a/08, 201a/11, 210a/01, 210a/02, 210a/02, 210a/04

[=43]

vedaġlaş- Ayrılırken birbirine esenlik dilemek, esenleşmek.

v.-ıp 201a/09

[=1]

vefā Dostluk ve muhabbette sebat etme, sevgide süreklilik, bağlılık ve sadâkat.
v.+sı 209b/09
[=1]
vezīr En yüksek rütbedeki devlet memuru, vezirlik rütbesine sâhip kimse.
v.+e 206b/02
v.+ini 204a/10
[=2]
vur- Vurmak.
v.-ap 199a/09
[=1]

Y

yā I Ey, hey.
y. 189b/06, 189b/09, 190a/02, 190a/09, 192b/07, 192b/07, 192b/09, 192b/09, 192b/11, 192b/11, 193a/02, 193a/02, 193a/04, 193a/04, 193a/06, 193a/06, 193a/08, 193a/08, 193a/10, 193a/10, 210a/07
ya II Far. veya, ya da, yahut.
y. … ya 192b/07, 192b/09, 192b/11, 193a/02, 193a/04, 193a/06, 193a/08, 193a/10
[=29]
yaġı
y.+dek bol- 197a/03
[=1]
yaḫşı Güzel, iyi.
y. 192a/05, 193a/08, 202a/04, 205a/04, 205a/06, 206a/02, 206a/04, 206a/06, 206a/08, 206a/10, 206b/01, 206b/07, 207b/09
y.+larnıŋ 199b/05
[=14]
yaḳıl- Yanmasını sağlamak, tutuşturmak.
y.-ıp 196a/07
[=1]
yalġançı Yalancı, sahte.
y. 208a/10
[=1]
yaman Kötü,fena.
y. 196a/07, 206b/07
[=2]
yan I Taraf, yön, cihet.
y. 191a/10, 191a/10, 192b/04, 192b/04
y.+dın 194b/11, 194b/11
II. Yakın, civar.
y.+ıda 190b/04
y.+ıdaki 204a/08
y.+ımda 207a/01, 209b/08, 209b/08
y.+ımdın 190b/11
[=12]
yana Yine, tekrar, yeniden; hatta, bile, ayrıca.
y. 191b/02, 191b/03, 191b/05, 204b/03, 207b/05
[=5]
yanç- Ezmek, parçalamak.
y.-saŋ 195a/04
[=1]
yār Far. Dost, sevgili.
y.+(Çehār Yār) 188b/09, 189b/07

y.+bol- 196b/07
y.+ım 207a/06
y.+iŋ 201a/07
y.+sız 207a/02
[=6]
yaraġ Silah, teçhizat, gereç. Krş. **yaraķ**
y.+lar (tılla yaraġ) 198a/05
[=1]
yaraķ Bk. **yaraġ**
y.+nıŋ 205a/08, 205a/10
[=2]
yārān Far. Dostlar.
y.+lar 192b/01
[=1]
yaraş- Uymak, uygun düşmek, yakışmak.
y.-adur 205a/09
[=1]
yarat- (Allah) Yoktan var etmek, halketmek.
y.-an 203a/03
y.-ġan 189a/10, 202b/02, 204a/06
y.-ġın 191a/03
[=5]
yarıl- Aydınlatmak.
y.-ıp 196a/10
[=1]
yaruķ Parlak.
y. dünyā 192b/01, 192b/02
[=2]
yaş I Göz yaşı.
y. 188a/11, 188b/06, 193b/03, 196b/06, 199b/07
y.+ı 203b/10, 203b/11
y.+ıma 190a/04, 191a/05
y.+ımdur 192b/06
y.+ın 194a/03
y.+ını 191b/01
y.+ıŋdın 188b/04
y.+ıŋnı 190b/09
[=14]
yaş II Doğuştan itibaren geçen ve yıl birimiyle ölçülen zaman.
y. 187b/04
y.+ıda 209b/01
y.+ıġa 198b/04
y.+ımda 209a/02, 209a/10
y.+ında 208a/08
[=6]
yaşar Yaşayan, hayatta olan.
y. 188a/06, 189a/02
[=2]
yat- Boylu boyunca uzanmak.
y.-ıp 196b/11
y.-ır érdi 202a/10
y.-may 197b/11
[=3]
yav Düşman.
y.+larġa 193b/10
[=1]
yaz Yaz, ilkyaz.
y. 206b/10
[=1]
yaz- Yazmak.
y.-ıp 209b/05
[=1]
ye- Ağızda çiğneyerek yutmak.
y.-dim 187a/10
[=1]

yer Bir nesne veya kimsenin kapladığı yâhut kaplayabileceği boşluk, bulunduğu mahal. Krş. **yér**
y.+de 208a/03
y.+ge 197a/01, 197b/05, 209a/09
y.+i (yürer yeri) 187b/03
y.+ler 190a/05
y.+leri 190a/05
y.+ni 208b/08
[=8]

yerle- Oturmak, yaşamak.
y.-p 202a/10
[=1]

yet- Ulaşmak, varmak. Krş. **yét-**
y.-gen 199b/05
y.-ip 210a/06
y.-ip érdi 206b/04
y.-mek 202b/04
[=4]

yeti Bk. **yetti**
y. 200a/08, 204a/05, 205b/06
[=3]

yetim (< Ar. *yetīm*) Babası ölmüş kimse.
y.+bol- 195b/03
y.+ler 203b/11
[=2]

yette Bk. **yetti**
y. 203b/06
[=1]

yetti Altıdan sonra, sekizden önce gelen sayının adı. Krş. **yéti, yeti, yette**
y. 189a/02, 197a/01, 202b/11, 208a/08
y.+ḳat 203a/11
[=5]

yé- Yemek.
y.-p 198b/01, 198b/11
[=2]

yél At vb. hayvanların ensesinde veya boynunda gür bir halde bulanan uzun kıllar.
y.+i 199a/02
[=1]

yér Bk. **yer**
y.+lerniŋ 208b/10
[=1]

yérli Bulunduğu yerden kaldırılmamak üzere yapılmış olan, taşınamayan, sâbit.
y. 191b/08
[=1]

yét- Bk. **yet-**
y.-e ber- 193b/04, 206b/07
y.-eyin 205b/04
[=3]

yéti Bk. **yetti**
y. 188a/06
[=1]

yıġla- Ağlamak, göz yaşı dökmek.
y.- (!) 190b/10
y.-dım 189b/04
y.-ġa 203b/02
y.-ġan 190b/11, 192a/03
y.-ma 199b/07
y.-p 188a/06, 189a/08, 190b/01, 191a/06, 207a/11, 207b/10
y.-p tur- 190b/04, 191b/09
y.-r 189a/11, 200a/04, 204a/01
y.-r érdi 191a/11

y.-r érdiler 189a/03
y.-r men 189b/10, 190a/01
y.-r mén 192b/06
y.-ydur 192a/01
[=23]

yığlan- Göz yaşı dökülmek.
y.-dı 193b/03
[=1]

yıḳ- Bozmak, parçalamak, târumar etmek.
y.-dı 197a/05
[=1]

yıl Sene.
y. 206b/03, 207a/03
[=2]

yılan Omurgalı hayvanlardan, bacakları olmayan, üzeri pullarla kaplı, çatal dilli, büyük bir kısmı zehirli olan, uzun sürüngen hayvan. Mec. Sinsi ve hâin kimse.
y.+dek 190b/01
[=1]

yıldaram Bulutlarda toplanan elektriğin kuvvetli bir ışık yayarak gümbürtülü bir şekilde yere boşalması olayı, yıldırım.
y. 196a/07
[=1]

yılḳu Başıboş gezen at.
y.+dek bol- 192b/05
[=1]

yıraḳ Uzak.
y. 205a/06
[=1]

yiber- Göndermek, yollamak.
y.-di 204a/11, 204b/02, 205b/05
y.-ip 206b/06
[=4]

yigirme Yirmi, on dokuzdan sonra, yirmi birden önce gelen sayının adı.
y.+de 208b/07
y.+din 192a/02
[=2]

yigit Delikanlı, genç adam.
y. 192a/05, 195a/15, 200b/04
y.+(Ḳırk Yigit) 189a/02, 190a/11, 194b/07, 196a/05, 196b/05, 196b/11, 197a/11
y.+birle (Ḳırḳ Yigit) 192b/04, 209b/10
y.+dek 201b/10
y.+ge(Ḳırḳ Yigit) 197b/06
y.+ge (Ḳırḳ Yigit) 194a/04, 194a/06, 196a/04
y.+i (Ḳırḳ Yigit) 191a/06
y.+im (Ḳırḳ Yigit) (ḳoç yigit) 194b/10, 195a/14, 195b/04
y.+ler 194a/07, 205a/09
y.+ler (ér yigit) 194a/01
y.+leri (Ḳırḳ Yigit) 201a/08
y.+ni (Ḳırḳ Yigit) 191b/04, 191b/05, 196b/06
y.+niŋ (Ḳırḳ Yigit) 193b/07, 195b/15
[=30]

yoḳ Bulunmayan, mevcut olmayan şey.
y. 188a/09, 190a/05, 209b/09
[=3]

yoḳla- Yoklamak, aramak, araştırmak.

y.-p 207b/01
[=1]
yol Bir yerden bir yere gitmek amacıyla içinden veya üzerinden geçilen yer.
y. 197b/08, 202a/01, 202a/02
y.+a 204b/11
y.+dur 200b/07, 200b/08, 200b/10, 201a/01, 201a/03, 201a/05, 201a/07
y.+ġa 201a/09
y.+ıdın 200b/09
y.+ıġa 190b/01, 198a/04
y.+ıġa sal 197b/07
y.+ıŋda 189b/08
[=17]
yolbars Arslan, kaplan.
y.+day 194b/05
y.+dek 191b/02
y.+dek bol- 196b/11
[=3]
Yomud Ersarı, Teke ve Sarıklarla birlikte Horasan Salurlarını oluşturan Türkmen kavimlerinden biri.
Y.+éli 194b/01
[=1]
yulduz Yıldız.
y. 198b/09
[=1]
yurt Ülke, memleket, vatan.
y. 202a/04
y.+ġa sal- 209a/07
y.+ında 204a/11
y.+ını 210a/01
y.+larını 209a/08
y.+tut- 201b/10
[=6]
yutul- Yutma işi yapılmak.
y.-up 196b/01
[=1]
yügür- Koşmak.
y.-üp 197b/05
[=1]
yükle- Bir yere, taşınması için belli ağırlıkta eşya veya araç gereç koymak.
y.-p 197b/03, 200b/03, 205b/07, 208a/02
[=4]
yür- Yürümek, adım atarak ilerlemek, gitmek. Krş. **yürü-**
y.-di 200b/01
y.-düm 206a/07, 208b/11, 209a/03
y.-er 201b/02
y.-er yeri 187b/03
y.-gen 203b/02
y.-maḳ 196b/02
y.-üp 197b/08, 202a/01, 202a/02
[=11]
yürek İnsanın bütün duygularının kaynağı ve manevi varlığının merkezi, gönül.
y.+de 199b/03
y.+ge 187b/04
y.+i (yüregi)187a/04, 190b/04, 192b/05
y.+imde (yüregimde) 190b/06
y.+leri 195b/12, 196b/05
[=8]
yürş Bk. **yürüş**

y.+üm 205a/07

[=1]

yürü- Bk. **yür-**

y.-p 199a/01, 202a/02

[=2]

yürüŋler Yürüyenler.

y. 200b/07

[=1]

yürüş Yürüme, yürüyüş, sefer, hücum. Krş. **yürş**

y. 197b/08, 201a/09

y.+in 194a/01

[=3]

yürüşli Yürümek işi ve tarzı.

y. 199a/11

[=1]

yüz I Surat, çehre.

y. 207b/04, 209a/10

y.+ge 193a/05

y.+i 192a/09

y.+ige 191a/09, 202a/06

y.+ige tüş- 188b/06

y.+in 208b/06

y.+iŋ 193a/07, 199b/09

y.+leri 192a/08

y.+üm 191a/07

y.+ündegi 189a/06

y.+üŋ 206a/09

yüz II Doksan dokuzdan sonra, yüz birden önce gelen sayının adı.

y. 188b/10, 207b/03, 210a/14

y.+(beş yüz) 207a/01

y.+ḳırḳ 200a/09

y.+on 209b/01

[=18]

Z

zamān Ar. Süre, vakit.

z. 195a/09, 196b/04, 203b/08

z.+da 196a/09

[=4]

zār Far. Ağlama, inleme.

z. 189a/11, 189b/06, 189b/10, 190a/01, 191b/12, 192a/01, 192a/03, 193b/03, 198b/05, 199b/06, 204a/01

z.+a 202b/02, 202b/03, 202b/05, 202b/07, 202b/09, 202b/11, 203a/02, 203a/04, 203a/06, 203a/08, 203a/10, 203b/01, 203b/03, 203b/05, 203b/07, 203b/09, 203b/11, 204a/02, 204a/04, 204a/06, 207b/10

z.+bol- Ağlayan, inleyen olmak. 196b/08

z.+ın 201a/06

z.+ıŋ 193a/03

z.+zār 188a/06, 188b/08, 192b/06, 207a/11

[=39]

ẕāt Kimse, kişi, şahıs, özellikle saygıdeğer kimse.

ẕ.+ıġa 204b/10

ẕ.+ını 201a/04

[=2]

ẕāt-ı pāk Hâlis, saf, katışıksız kimse.

ẕ.+iŋ 202b/05

[=1]

zemīn Far. Yer, mahal.

z. 196b/04

[=1]

zemistān Far. Akıl, kış, soğukluk.

z. 201a/02

[=1]

zer Far. Altın

z. 197b/03, 200b/03

z.+çe Altın gibi. 195b/12

z.+ini 210a/02

[=4]

zerre Ar. Çok küçük parçacık.

z. 188a/09, 188b/01

[=2]

ẕevḳ Ar. Hoşa giden veya eğlendiren şey.

ẕ. 200b/08

[=1]

zībā Far. Güzel.

z. 192a/05

[=1]

ziyāde Ar. Fazla, çok.

z. 192a/05

z.+bol- 202a/11

[=2]

ẕū'l celāl Ar. "Celal sahibi" Allah.

z. 189b/01

[=1]

zülf Far. Zülüf, yüzün iki tarafından sarkan saç lülesi.

z.+üŋ 206a/09 [=1]

KAYNAKLAR

Akalın, Mehmet, *"Ahmedî'nin Dili", Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten* (1989), s. 9-153.

Akalın, Şükrü Halûk vd., *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 11. Baskı, Ankara 2011.

Argunşah, Mustafa, *Çağatay Türkçesi*, Kesit Yayınları, İstanbul 2014.

Argunşah, Mustafa, Galip Güner, *Codex Cumanicus*, Kesit Yayınları, İstanbul 2015.

Atalay, Besim, *Abuşka Lugatı veya Çağatay Sözlüğü*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1970.

Banguoğlu, Tahsin, *Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2007.

Boratav, Pertev Naili, *Köroğlu Destanı*, Evkaf Matbaası, İstanbul 1931.

Caferoğlu, Ahmet, *Türk Dili Tarihi II*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1974.

_____, *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1993.

Clauson, Sir Gerard, *Sanglax, A Persian Guide to the Turkish Language, by Muhammed Mahdi Xan, Facsimile Text, with an Introduction an Idıces*, London 1960.

_____, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, Oxford University Press, Oxford 1972.

"*Destan*", TDEA, C. 2, s. 263-271.

Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2010.

Dilçin, Cem, *Yeni Tarama Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2013.

Eckmann, Janos, *Harezm, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar*, (hzl. Osman Fikri Sertkaya), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2014.

Ekici, Mehmet, *Türk Dünyasında Köroğlu (İlk Kol) -İnceleme ve Metinler-*, Akçağ Yayınları, Ankara 2004.

Eraslan, Kemal, *"Çağatay Edebiyatı", DİA,* C. 8, s. 168-176.

Ercilasun, Ahmet Bican, *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2013.

_____, *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992.

Erdem Uçar, Filiz Meltem, *"Çağatay Türkçesinde Tasvir Fiilleri", Türkbilig,* 2016/32: 21-56.

Eren, Hasan, *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Ankara 1999.

Ergin, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım, İstanbul 2009.

Gabain, A. Von, *Eski Türkçenin Grameri*, (çev. Mehmet Akalın), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1988.

Garriyev, B. A., *Türk Dünyasında Köroğlu Anlatmaları*, (çev. Fikret Türkmen, Muvaffak Duranlı, Feyzullah Rahmankul), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2007.

Hacıeminoğlu, Necmettin, *Türk Dilinde Edatlar*, (hzl. Vahit Türk), Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2015.

Hüseyin Kâzım Kadri, *Büyük Türk Lûgati*, 4 cilt, İstanbul Devlet Matbaası, 1928-43.

Kaçalin, Mustafa, *Nevayi'nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011.

Kara, Mehmet, *Ayrı Düşmüş Kelimeler*, Çağlar Yayınları, Ankara 2004.

Kâşgarlı Mahmud, *Dîvânu Lugâti't-Türk Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin*, (hzl. Ahmet Bican Ercilasun-Ziyat Akkoyunlu), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2015.

Korkmaz, Zeynep "Türk Dilinde +ça Eki ve Bu Ek İle Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme", *Türk Dili Üzerine Araştırmalar,* C. I, s. 12-84.

Korkmaz, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri – Şekil Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009.

Oğuz, M. Öcal, *"Destan Tanımı ve Eski Türk Destanları", Millî Folklor,* S. 62 (2004), s. 5-7.

Redhouse, J. W., *Turkish and English Lexicon*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2005.

Steingass, F., *Persian-English Dictionary*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2005.

Sümer, Faruk, Nurettin Albayrak, *"Köroğlu", DİA,* C. 26, s. 268-270.

Şahin, Hatice, *Eski Anadolu Türkçesi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2015. 156

Şen, Mesut, *Türk Dilinin Dünü ve Bugünü*, Post Yayın, İstanbul 2016.

Şen, Mesut, Özlem Turan, *"Klasik sonrası Çağatay Türkçesi Metinlerinde Görülen p>f Değişimi: Mensur Şâh-Nâme Örneği", Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E-Dergisi,* 10/2, Aralık 2023, s. 4.

_____, "Tarihî Şivelerde Ek Uyumsuzluğu Var mı?", *4. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II* (2000), s. 1695-1733, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2007.

Şeyh Süleyman Efendi-yi Buhari, *Lugat-ı Çağatay ve Türkî-i Osmanî*, İstanbul 1298. Tekin, Talat vd., *Türkmence-Türkçe Sözlük*, Simurg Yayınları, Ankara 1995.

Topaloğlu, Ahmet, İlhan Ayverdi, *Kubbealtı Lugati Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Yayınları, İstanbul 2007.

Toparlı, Recep, Hanifi Vural, Recep Karaatlı, *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2014.

Türkmen, Fikret, *"Köroğlu'nun Özbek ve Ermeni Varyantları", Köroğlu Semineri Bildirileri,* Ankara 1983, s. 83-90.

Yıldırım, Dursun, *"Köroğlu Destanı'nın Orta-Asya Rivayetleri", Köroğlu Semineri Bildirileri,* Ankara 1983, s. 103-114.

Yudahin, K. K., *Kırgız Sözlüğü*, (çev. Abdullah Taymas), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011.